

Görüş

ŞUBAT 2015 SAYI 88 10TL KDV DAHİL

15

Nereye Kadar Göç?

Prof. Ahmet İçduygu

20

Misafirperverliğin Sınırları

Elif Özmenek Çarmıklı

32

Türkiye’de Herkes Hareket Halinde

Dr. Özge Aktaş Mazman

36

21.yüzyılda Göç Eğilimleri

Dr. Seçil Elitok Paçacı

42

11 Eylül’ün Hayaleti mi?

Prof. Ayhan Kaya

50

Ukrayna Krizi ve Almanya

Dr. Zaur Gasimov

54

İran’ın Yeni Oyunu

Prof. Bülent Aras

65

Ayrışmadan Yaşayabilmek

Prof. Fatmagül Berktaş

Prof. Fuat Keyman

Prof. Ayhan Kaya

Prof. Berat Özipek

Prof. Ali Çarkoğlu

Ekonomik, siyasi ve insani açıdan

GÖÇ VE MÜLTÉCİLİK

İNOVASYON & HİZ İÇİN

BAKIŞ AÇINI DEĞİŞTİR

İNOVASYONU HER AN HİSSETMEK VE
ETRAFINIZI ÇEVRELEYEN HIZA TANIK
OLMAK İÇİN

TÜSİAD

Görüş

Şubat 2015 SAYI 88

TÜSİAD Adına Sahibi:
Cansen Başaran Symes

**Genel Yayın Yönetmeni
ve
Sorumlu Müdür:**
Zafer Ali Yavan

Yazı Kurulu:
Prof. Deniz Ülke Arıboğan,
Ercan Kumcu,
Prof. Fuat Keyman,
Erdal Güven,
Başak Solmaz Karaüç,
Zafer Ali Yavan

Görsel Yönetmen:
Çağdaş Üstünkaya

Baskı:
Marin Basım

Yapım:
Tribeca İletişim Danışmanlık

Reklam:
Başak Solmaz
T: 0212 249 19 29

Abone:
Burcu Orhan
E: borhan@tusiad.org

Yönetim Yeri:
TÜSİAD - Meşrutiyet Cad-
desi 46, Tepebaşı 34420
İstanbul
T: 0212 249 19 29

Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça
metinde belirtilmedikçe kuruluşun
resmî görüşünü yansıtmaz. İmzalı
yazılarda belirtilen görüşler sadece
yazarların düşüncelerini ifade eder.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR

4

Ekonomik, Siyasi ve İnsani Açıdan Göç...
Zafer Ali Yavan / TÜSİAD Genel Sekreteri

KONJONKTÜR

6

**Küresel Ekonominin Türkiye'ye Açtığı
Fırsat Penceresi**
Doç. Dr. Ümit İzmen

KAPAK: GÖÇ VE MÜLTECİLİK

15

Türkiye, Nereye Kadar Bir Göç Ülkesi?
Prof. Ahmet İçduygu - Koç Üniversitesi

20

**Misafirperverliğin Sınırları:
Yeni Sorunların Başlangıcı**
Elif Özmenek Çarmıklı / Uluslararası Stratejik Araştırmalar

24

Mülteci mi, Sığınmacı mı, Misafir mi?
Hakan ATAMAN / Helsinki Yurttaşlar Derneği Mültecilere Psiko-sosyal Destek
Proje Direktörü

32

**Türkiye'de Herkes Her Yerden Her Yere
Gider mi?**
Dr. Özge Aktaş Mazman / İstanbul Şehir Üniversitesi

36

21. Yüzyılda Küresel Göç Eğilimleri
Dr.Seçil Paçacı Elitok / Sabancı Üniversitesi

42

11 Eylül'ün Hayaleti Etrafımızda mı Dolaşıyor?
Prof.Ayhan Kaya / Bilgi Üniversitesi

15

20

42

54

68

DOSYA: STRATEJİK RİSKLER

50

Ukrayna Krizi'nde Almanya'nın Rolü

Dr. Zaur Gasimov / Orient Enstitüsü İstanbul

54

İran'ın Yeni Büyük Oyunu

Prof. Bülent Aras / Sabancı Üniversitesi
Emirhan Yorulmazlar / John Hopkins Üniversitesi

58

Ortadoğu'da IŞİD Sonrası Dönem

Doç. Dr. Veysel Ayhan
IMPR-Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi Başkanı

YUVARLAK MASA: TÜRKİYE'DE KUTUPLAŞMA

65

Ayrışmadan Yaşayabilmek

Prof. Fatmagül Berktaş / Prof. Fuat Keyman / Prof. Ayhan Kaya
Prof. Berat Özipek / Prof. Ali Çarkoğlu

DÜNYA: UNUTULMAYANLAR

100

Bir Dahinin Defterleri

Prof. Tosun Terzioğlu / Sabancı Üniversitesi

KÜLTÜR SANAT

104

Seçimler Yaklaşırken Kültür - Sanatı Düşünmek

Görgün Taner / İKSV Genel Müdürü

KİTAP

106

Savaşların Suçlusu Dinsel İnançlar mı?

Cemal Yardımcı

E- ticaret sektörü
Vodafone ile yarına hazır

Vodafone'un işine özel geliştirdiği mobil uygulama sayesinde CicekSepeti.com hızına hız kattı, müşteri memnuniyetini artırdı. Yarına hazır olmak Vodafone'la işte bu kadar kolay.

Arayın, gelelim: 0 850 542 42 42

Vodafone

yarinahazirim.com

"Sadece bir dokunuşla verimliliğimizi artırdık. Müşteri memnuniyetimizi iki katına çıkardık. Resmen çiçek gibi uygulama!"

Cem Kara

CicekSepeti.com Genel Müdürü

İşOrtağım

Uygulama, CicekSepeti'nin ihtiyaçları doğrultusunda özel olarak hazırlanmış olup CicekSepeti'nin kullanımı için tasarlanmıştır. Kurumsal müşterilerin ihtiyaçları doğrultusunda proje bazlı ayrı uygulama geliştirilmesi yapılarak diğer firmaların kullanımına sunulabilir. Akıllı telefonlar, tablet PC'ler üzerindeki üretici tarafından yüklenmiş uygulamalar ve sonradan kullanıcı tarafından yüklenmiş uygulamalar ile bunların otomatik versiyon güncellemeleri data kullanımı yaratabilir. Uygulamalar, 3G ve GPRS ağı üzerinden iletişim sağladığında ücretlendirme, müşterinin kendi data tarifi üzerinden yapılacaktır.

EKONOMİK, SİYASİ VE İNSANİ AÇIDAN GÖÇ ...

Zafer Ali Yavan / TUSİAD Genel Sekreteri

2015 yılı kritik bir yıl olacak. Küresel ölçekte önem arz eden ve bir önceki yıldan taşınan iktisadi ve jeopolitik riskler ile önemli ülkelerde 2015 yılı içinde gerçekleşecek genel seçimler bu yılı olağanüstü derecede önemli bir yıl haline getiriyor

Mülteci ve göç hareketliliğinin küreselleşme olgusu karşısında nasıl hızlandığını ve arttığını inceledik.

Kimilerine göre konu, ekonomik, siyasi, sosyal ve insani yönleri bulunan bir ‘sorun’. Ancak öncelikle şu soruların cevaplarını aramalıyız: İnsanlar yaşadıkları toprakları neden terk etmek zorunda kalıyor? Dünyanın hangi bölgeleri daha fazla göçmen çekiyor? Göçmenlikle mültecilik aynı şey mi? Savaşların göç hareketliliğine etkisi ne boyutta?

Tabii ki ekonomik gerekçeler, mültecilik ya da göçün en önemli nedenlerinin başında geliyor. İkinci sırada ise ülkelerinde yaşanan savaşlar ve şiddet nedeniyle kaçarak başka ülkelere sığınmak zorunda kalanlar var. Bu gerekçelerin önem sıralaması zaman zaman yer değiştirebiliyor. Türkiye’de bulunan ve sayıları 2 milyonu geçen Suriyeli misafir/mültecinin kaçış nedeni aynı: Ülkelerinde yaşanan iç savaş... Türkiye'nin bu konuda çok büyük bir fedakarlıkla,insani açıdan önemli bir sınav verdiğini de söylemek gerek. Çok

2015 yılı kritik bir yıl olacak. Küresel ölçekte önem arz eden ve bir önceki yıldan taşınan iktisadi ve jeopolitik riskler ile önemli ülkelerde 2015 yılı içinde gerçekleşecek genel seçimler bu yılı olağanüstü derecede önemli bir yıl haline getiriyor.

Bu yılın ilk sayısını “Göç” konusuna ayırdık. 4. Yılına girecek olan Suriye savaşının Türkiye’deki yansımalarını mültecileri baz alarak tüm yönleriyle ele aldık. Elbette ki, sadece bununla sınırlı kalmadık. Kapak sayfamızda göreceğiniz üzere dünyadaki genel göç ve mülteci hareketleriyle, Türkiye'nin artma eğilimindeki iç göç hareketlerini de sayfalarımıza taşıdık.

Türkiye’de bulunan ve sayıları 2 milyonu geçen Suriyeli misafir/mültecinin kaçış nedeni aynı: Ülkelerinde yaşanan iç savaş. Türkiye bu konuda çok büyük bir fedakarlıkla,insani açıdan önemli bir sınav veriyor. Bu arada gelecekte ne gibi sorunlar yaşanabileceğini de elbette tartışmak gerekiyor

sayıda mülteciye ev sahipliği yaparken gelecekte ne gibi sorunlar yaşanabileceğini de elbette tartışmak gerekiyor. Prof. Ahmet İçduygu ‘Anadolu topraklarının hep bir göç coğrafyası olduğunu’ söylüyor. Peki bu kez durum farklı mı?

Bugün göç alan birçok Batı ülkesinde ‘uyum’, ‘entegrasyon’, ‘kimlik’, ‘yurttaşlık’, ‘ayrımcılık’, ‘ırkçılık’, ‘yabancı düşmanlığı’, ‘asimilasyon’, ‘çok kültürlülük’ gibi konular tartışılıyor. Türkiye örneğinde de bu konuların ele alınması gerekiyor..

Bu sayımızda Suriyeli mülteciler konusunu üç makale ile ele alıyoruz. Türkiye’de bu konuda hala bir kavram kargaşası yaşanıyor. Suriye’den gelenlerle ilgili uluslararası hukuka uygun bir karşılık bulunamamış gibi görünüyor. Araştırmacı Elif Özmenek’e göre, ‘Suriyelilere yönelik açık kapı politikasında sosyal olarak olumlu bir havayı arkasına alan hükümetin, bu rüzgar terse dönmeden içe ve entegrasyona yönelik politikalara öncelik ve hız vermesi gerekiyor

Dr. Seçil Paçacı ise 21.yüzyıldaki göç eğilimlerini ele alıyor ve Avrupa açısından önemli bir tespitte bulunuyor: “Özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki göçlerin yakın gelecekte azalmayacağı aşıkır. Bunun nedeni ise bir yönüyle batı ülkelerinin seçici göç politikaları ile ilişkilendirilebilir. Var olan seçici politikalar, vasıfsız ve düşük vasıflı göçmenlere kapılarını kapatırken, yüksek vasıflı emeğin geçici göçünü teşvik eder yönde seyredecek.”

Senenin hemen başında Charlie Hebdo Dergisi’ne yapılan saldırının mültecilik, göç, uyum ve entegrasyon

politikalarıyla bağlantısını ise Prof. Ayhan Kaya ele alıyor. Kaya yazısında 11 Eylül’ün hayaletinin Avrupa üzerinde dolaşacağını vurguluyor. Makale cinayeti işleyen kişilerle Almanya’da yükselen yabancı karşıtı Pegida hareketini doğuran siyasi ve ekonomik koşullarını ele alıyor. Kaya şöyle diyor: “Batı kamuoyunun göçmen, mülteci, yabancı, Müslüman, İslam, Suriyeli ve benzeri daha başka sıfatları değerlendirirken her zaman hatırlayacağı önemli dönüm noktalarından biri olacağını düşündüğüm Charlie Hebdo cinayetlerinin yaratacağı toplumsal ve siyasal iklimi değerlendirmek için biraz daha beklememiz gerekiyor.”

Türkiye’de Suriyeli mülteciler konusunda hala bir kavram kargaşası yaşanıyor. Suriye’den gelenlerle ilgili uluslararası hukuka uygun bir karşılık bulunamamış gibi. Oysa Suriyeli misafirler gelecekte başlı başına tartışma konusu olacak ve yeni uyum çabalarını da beraberinde getirecek. Belki Türkiye'ye yeni vatandaşlar eklenecek

Tüm bu başlıklar Türkiye'yi yakından ilgilendiriyor. Gelecekte Suriyeli misafirler başlı başına tartışma konusu olacak ve yeni uyum çabalarını da beraberinde getirecek. Belki Türkiye'ye yeni vatandaşlar eklenecek. Dünyada Paris saldırısı sonrası göçmenlik çerçevesinde İslam ve cihatçı akımların etkileri tartışılacak ve Türkiye tüm bu tartışmaların içinde olacak. Kısacası göç meselesinin hem dünya hem de Türkiye açısından ekonomik, siyasi ve insani açıdan ele alınması gereken çok kapsamlı bir mevzu olduğunu söyleyebiliriz. Bu önemli ve çok yönlü konuya ışık tutacak bir sayı ile karşınızdayız bu ay.

Bu sayımızda ayrıca, bir süre önce kapak konusu yaptığımız, "Türkiye'de Kutuplaşma: Ayrışmadan Yaşayabilme" başlıklı yuvarlak masa toplantısını, bazı maddi hataları düzelterek yeniden yayınlıyoruz.

İyi okumalar.

KÜRESEL EKONOMİNİN TÜRKİYE'YE AÇTIĞI FIRSAT PENCERESİ

Doç. Dr. Ümit İzmen

2015 belirsizliğin yüksek fakat eğilimin nispeten olumlu olduğu bir konjonktürde başladı. Küresel ekonominin çok yönlü ve çok vitesli olması, belirsizliği artırmakta ve finansal piyasalarda dalgalanmalara yol açmakta olsa da petrol fiyatlarındaki düşüş ve Avrupa'nın genişlemeci politikaları Türkiye ekonomisine destek sağlıyor. Bu destek, makro dengelerde bozulmayı engellemenin ötesine geçerek iyileşme fırsatı sağlıyor. Türkiye için bir kez daha kritik bir seçim dönemine girerken, ekonominin genel görünümü 2015'in ilk yarısında iyileşme işaretleri veriyor. Sadece bugün değil, seçim sonrasında da dikkate alacak bir yaklaşımla bu fırsattan yararlanabilmek mümkün.

Çok vitesli, çok yönlü dünya

Dünya ekonomisinde eğilimler farklılaşıyor. Gelişmiş ülkeler arasında olduğu kadar gelişmekte olan ülkeler arasında da önemli farklılıklar ortaya çıkıyor. Bazı ülkelerde ekonomi hızlanırken, özellikle emtia üreticisi ülkelerde yavaşlıyor. Ekonomideki yavaşlama bazı ülkelerde konjonktürden kaynaklanırken, bazı ülkelerde yavaşlamanın nedenleri yapısal. Bu farklılıklar doğal olarak ekonomi politikalarını da farklılaştırıyor. Küresel ekonomide farklılaşan eğilimler ve tırmanışa geçen jeopolitik riskler finansal piyasalarda dalgalanmalara neden oluyor.

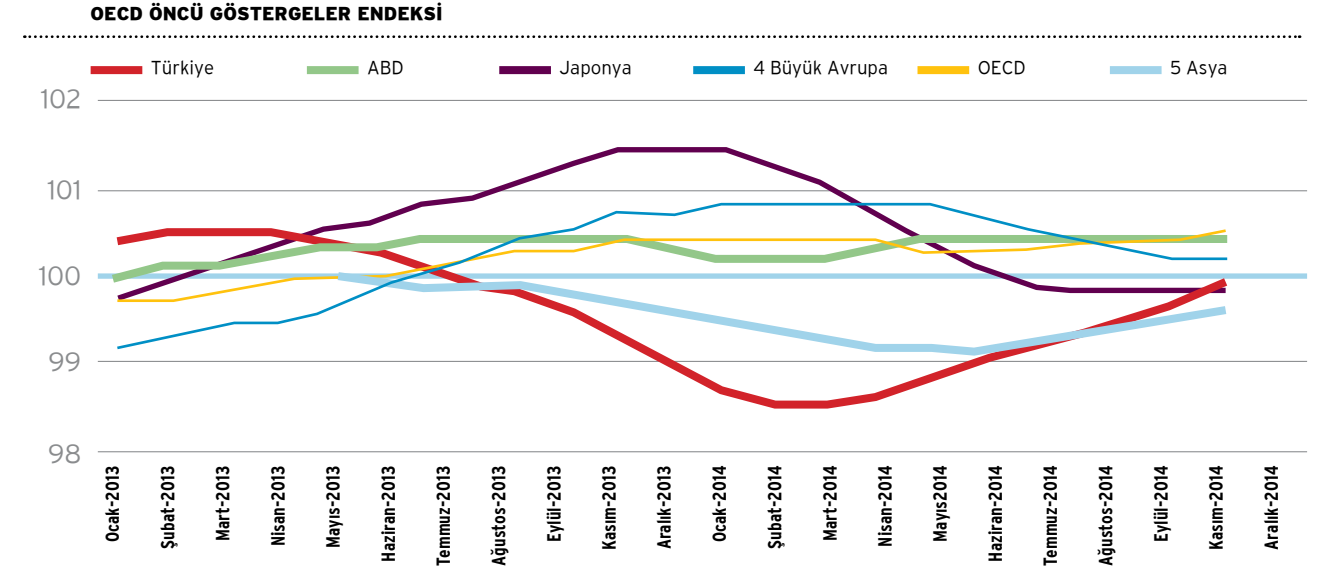
IMF ve Dünya Bankası küresel ekonomide büyüme hızının 2014'e göre bir parça yükseleceğini tahmin ederken, OECD Öncü Göstergeler endeksi de dünya ekonomisi için yavaş da olsa iyileşme sinyali veriyor. IMF tahminlerine göre, gelişmiş ülkelerde büyüme hız kazanırken, gelişmekte olan ülkelerde vites düşürecek.

Küresel düzeyde talep koşulları, fiyatları, finansal piyasalardaki yönelimler ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performansları arasındaki farklılaşma dikkate alındığında, Türkiye karşı karşıya olacağı riskleri ve belirsizlikleri yönetme kapasitesinde olacaktır

Gelişmekte olan ülkelerdeki yavaşlamada iki faktör ön plana çıkıyor. Çin'in %9 üzerindeki büyüme hızlarını geride bırakmış olması ve petrol ihracatçısı ülkelere petrol fiyatlarındaki düşüşün etkileri. Çin 2014 yılında %7.4 ile son 24 yılın en düşük hızıyla büyüdü. Çin'de büyümenin 2015'te %7'nin altına gerilemesi beklenirken, petrol fiyatlarındaki düşüşün yanı sıra Ukrayna krizinden de olumsuz etkilenen Rusya'nın %3 daralacağı tahmin ediliyor. Küresel ekonominin lokomotifini olma yolunda giderek Çin'in yerini almaya hazırlanan Hindistan'da ise büyüme hızlanmaya devam ederek %6,3'e ulaşacak. Küresel krizden bu yana dünya üretiminden daha yavaş artan dünya ticaretinin 2015'te hızlanması bekleniyor.

Küresel düzeyde talep artışının hala sönük kalması ve düşen emtia fiyatları, dünyada enflasyonun çok düşük olduğu bir ortam yaratıyor. Enerji fiyatlarındaki düşüş birçok ülkede enflasyonu aşağı çekiyor. Gerileyen fiyatlar deflasyon riskini arttırıyor. 2015'te gelişmiş ülkelerde tüketici fiyatlarının sadece %1 artacağı tahmin ediliyor.

Enflasyon oranı 1991 ile 2015 arasında Euro bölgesinde %2.14 olmuş ve fiyatlar 2009 Temmuz'unda %0.7

Kaynak: OECD verilerinden hazırlanmıştır

daralmıştı. AB'de enflasyon azalmaya devam ederek 2014 sonunda fiyatlar %0.2 geriledi. Fiyatların 2015'in ilk ayında da düşmeye devam ettiği ve bir önceki yıla göre %0.6 gerilediği hesaplanıyor. AB 2014'ün son çeyreğinde de muhtemelen sıfırın ancak biraz üzerinde bir hızla büyüdü. Yavaşlama ve deflasyon riski karşısında AB ayda 60 milyar Euro'luk kapsamlı bir tahvil alım programı başlatıyor. Ancak Euro bölgesinde beklenti endeksinin Ocak'ta yükselerek 101.2'ye ulaşması ekonomide düzelme umudunu besledi. İspanya'da perakende satışlar son 11 yılın, Almanya'da tüketici güven endeksi son 13 yılın en yüksek seviyesine ulaştı. Avrupa'daki ekonomik gelişmelere bakarken, Yunanistan'da seçimleri Syriza'nın kazanmasının ardından İspanya seçimlerini de Podemos'un kazanma ihtimali, borç seviyeleri yüksek olan bu ülkelerde uygulanacak ekonomi politikalarının Euro'nun geleceği konusunda bir belirsizlik yaratmış olduğunu da akılda tutmak gerekiyor.

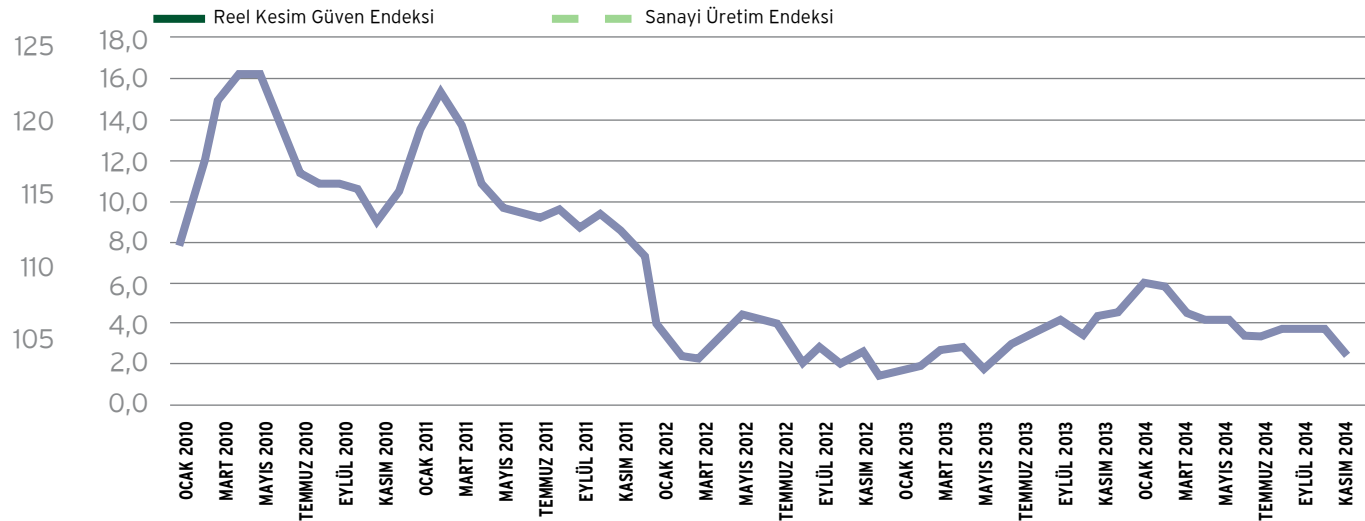
ABD'de ise tüketici güven endeksi krizden bu yana en yüksek seviyede; işgücü piyasalarında yaratılan istihdam son 15 yılın en yüksek düzeyine ulaştı ve işsizlik oranı Aralık ayında %5.6 seviyesine indi. Buna karşılık küresel ekonominin yavaş büyümesinin yarattığı olumsuz etki, ABD ekonomisinde büyümenin dördüncü çeyrekte %2.6 ile yavaşlamış olması, Aralık ayında tüketici fiyatlarındaki %0.4 daralma, dayanıklı

Veriler yurtiçi talebin yılın ilk yarısında canlanabileceğine işaret ediyor. Ekonomik beklentilerin düzelmesi, faiz oranlarının ve enflasyonun gerilemesi talep artışını, talep artışı da stokların şişkin olmadığı bir ortamda üretim artışını uyarmayacak

tüketim, reel sektör güven endeksi, yeni siparişler gibi verilerin çok güçlü olmaması gibi işaretler dikkate alındığında ABD Merkez Bankası'nın faiz artırımında ihtiyatlı davranacağı düşünülüyor.

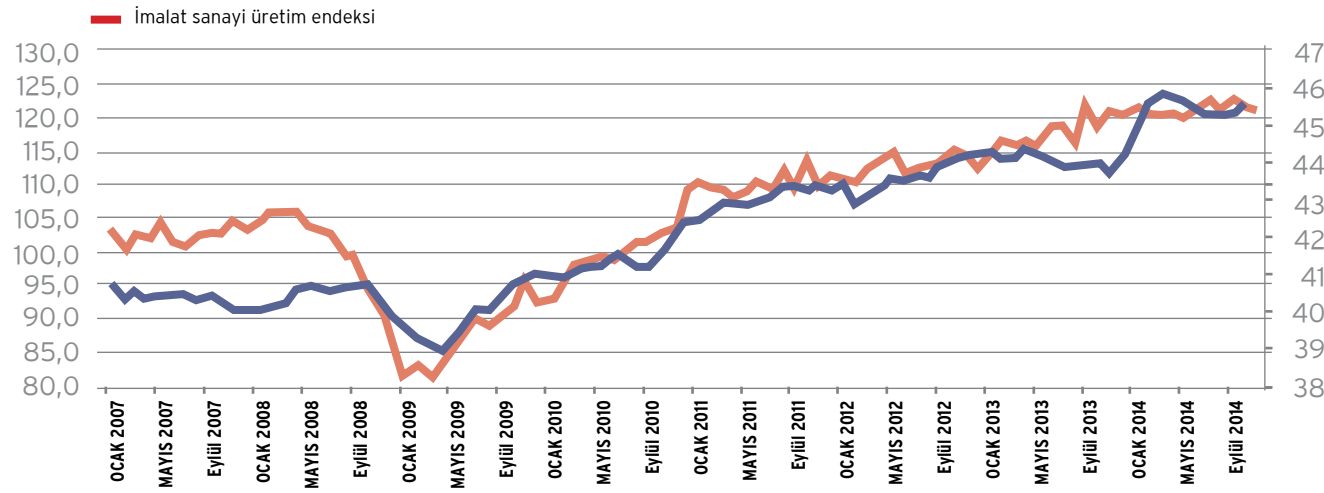
Küresel düzeyde talep koşulları, fiyatları, finansal piyasalardaki yönelimler ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performansları arasındaki farklılaşma dikkate alındığında, Türkiye karşı karşıya olacağı riskleri ve belirsizlikleri yönetme kapasitesinde olacaktır. Ancak küresel ekonomik konjonktürün açmış olduğu fırsat penceresinin sonsuza kadar açık olmayacağını ve yapısal sorunların çözümü için kullanılmaması halinde, dünya ekonomisindeki koşullar normale döndüğünde Türkiye'nin geleneksel sorunlarıyla yeniden baş başa kalacağını da göz önünde bulundurmak gerekiyor.

Sanayi Üretimi Mev. ve Tak. Etkil. Arındırılmış Endeks (2010=100) (3 aylık hareketli ortalama, yıllık yüzde değişme)

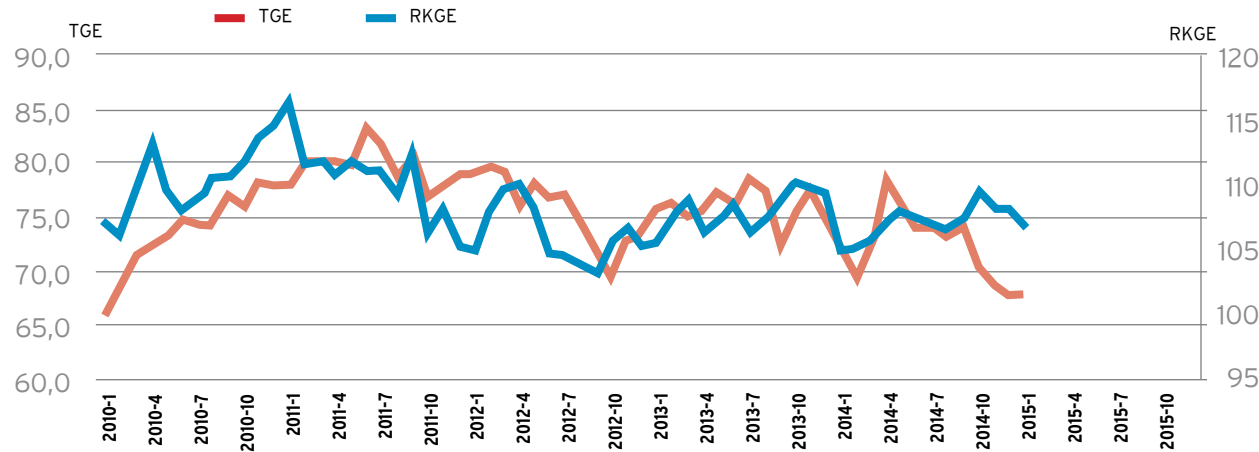

TCMB ve TÜİK verilerinden hesaplanmıştır

ÜRETİM VE İSTİHDAM

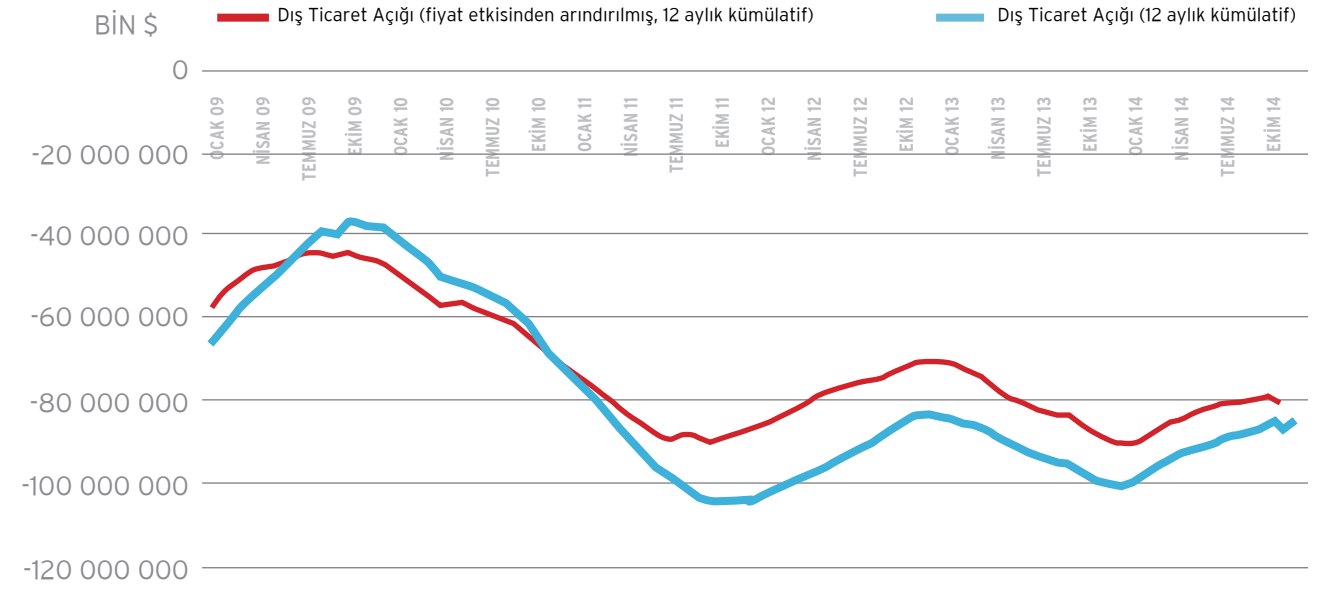
Seriler mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmıştır.
TÜİK verilerinden hazırlanmıştır

GÜVEN ENDEKSLERİ

KAYNAK: TÜİK ve TCMB verilerinden hesaplanmıştır

DIŞ TİCARET AÇIĞI

Miktar olarak dış ticaret açığındaki azalmanın nominal azalmadan daha az olması, yapısal önlemler devreye sokulamazsa, küresel talep toparlandığı zaman hammadde fiyatlarında meydana gelecek yükselişin Türkiye'nin dış ticaret açığında yeniden hızlı bir bozulmaya yol açacağını gösteriyor

%11'e doğru yükselen işsizlik oranı tarımdışında %13'e gençler arasında ise %20'ye tırmandı. Yüksek işsizlik, tüketim talebini de olumsuz etkiliyor. Üretimdeki zayıflığın ortadan kalkmış olduğunu düşündürecek bir bulgu henüz yok. Hatta RKGE'de Ocak ayında hafif bir gerileme görülüyor.

Bu gerilemeye karşılık RKGE 2014 ikinci çeyreğinden itibaren 107-110 gibi güvenin nispeten yüksek olduğu bir seviyeye işaret ettiğini göz önünde bulundurmak gerekiyor. Ortalama birim maliyet ve satış fiyatı beklentileri enflasyondaki düşüş eğilimini teyit eder nitelikte.

Üretimde ve iç talepte henüz toparlanma yok!

İç ve dış talebin güçsüz olması üretim hızını yavaşlatıyor. Sanayi üretiminde 2014 başında başlayan yavaşlama eğiliminin devam ettiği görülüyor. Reel kesim güven endeksindeki gerileme de dikkate alındığında, üçüncü çeyrekteki yükselmenin dördüncü çeyrekte korunamadığı ve sanayi üretiminin dördüncü çeyrekte bir önceki çeyreğe göre gerilemiş olduğu tahmin ediliyor.

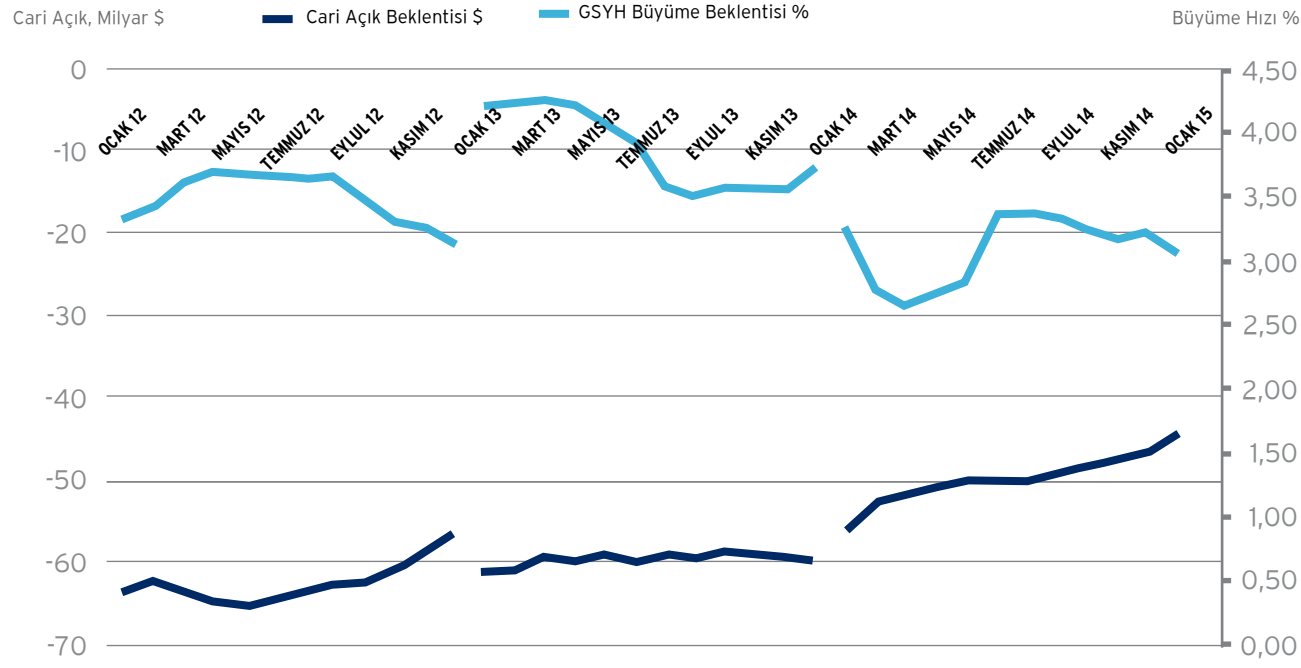
Üretim zayıf seyreliyor olması istihdam yaratma kapasitesini sınırlıyor. Son bir sene içinde istihdam 1.4 milyon artarken işsizler 600 bin arttı. İşsizlik oranı Haziran ayından bu yana yükseliyor. Ülke genelinde

Yatırım talebine baktığımızda, reel kesim beklenti anketine göre yatırım beklentileri geçen senenin altında seyrediyor. 2013 ortasından itibaren yatırım malı ithalatı özel sektör yatırımlarının gerisinde idi. Yatırım malı ithalatının 2014 son çeyreğinde de bir önceki seneye göre gerilemiş olması, özel sektör yatırımlarındaki gerilemenin devam ettiğini akla getiriyor.

Tüketim talebinde de bir hızlanmadan söz etmek için henüz erken. Tüketici güven endeksinde Ocak ayında bir değişiklik olmadı. Tüketici güven endeksi yurtiçi talebin yılın son çeyreğinde zayıf seyrettiğini gösteriyor. Anketler, hanenin geçmiş 12 aylık dönemde maddi durumunda ve genel ekonomik durum

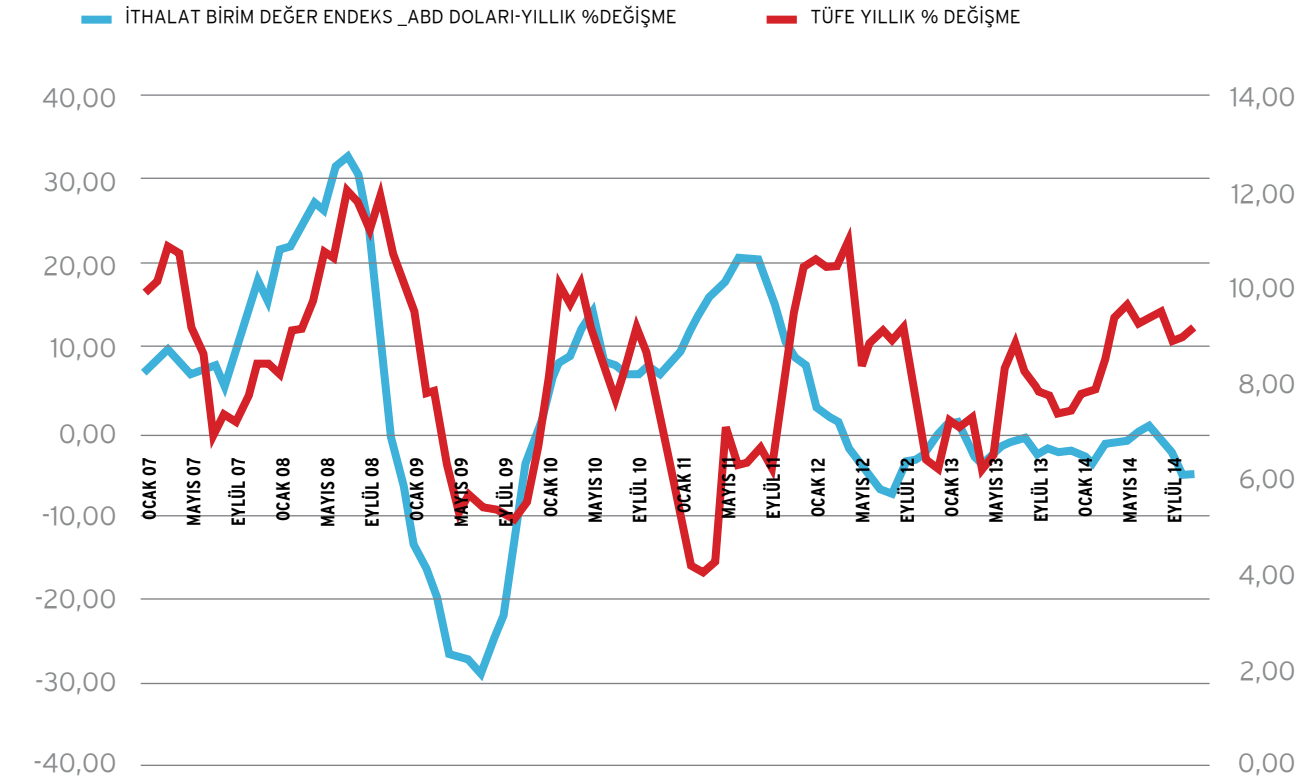

Yıllık Cari İşlemler Açığı ve GSYH Büyüme Beklentisi

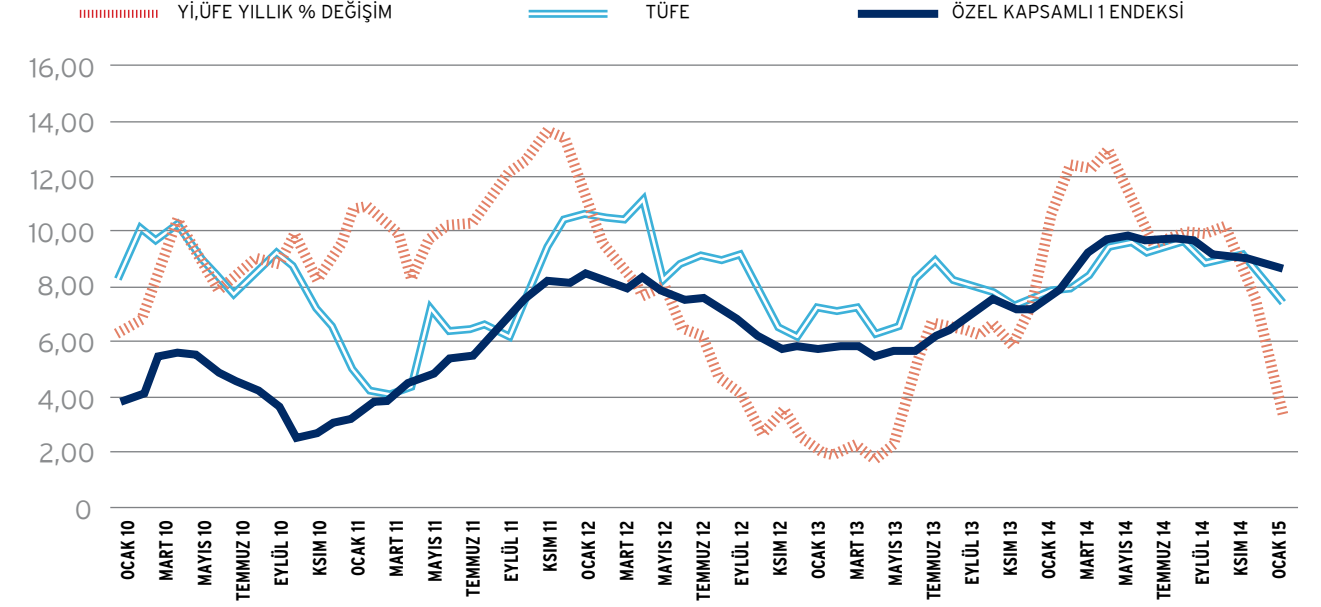
TCMB BEKLENTİ ANKETİ VERİLERİNDEN HAZIRLANMIŞTIR

TÜFE VE İTHALAT FİYATLARI YILLIK % DEĞİŞME

TUİK VERİLERİNDEN HAZIRLANMIŞTIR

ENFLASYON GÖSTERGELERİ, YILLIK % DEĞİŞİM

TUİK VERİLERİNDEN HAZIRLANMIŞTIR

değerlendirmesinde geçen senenin son çeyreğinden itibaren bir bozulmaya işaret ediyor.Bu da dayanıklı tüketim talebini kısıtlıyor ve dayanıklı tüketim malı üretimi Ekim ve Kasım aylarında azalıyor. Hanenin maddi durumunda gelecek 12 aylık dönem için de bir iyileşme beklentisi yok. Buna karşılık, Ocak ayından itibaren dayanıklı tüketim malı talebine ilişkin beklentilerde düzelme dikkati çekiyor.

Yurtiçi talepteki zayıflığı tüketim malı ithalatı rakamları da teyit ediyor. Tüketim malı ithalatı 2014'ün son çeyreğinde %6 geriledi. Aralık ayında tüketim malı ithalatında görülen artışın kalıcı olması yurtiçi tüketimde ılımlı bir toparlanma anlamına gelebilir.

Kredi verileri de 2015'in ilk yarısında talebin toparlanabileceğine işaret ediyor. Tüketici kredilerindeki yavaşlama eğiliminin 2014 sonu itibarıyla durmuş olduğu ve kredi kullanımındaki artışın yatay bir seyir izlemeye başladığı görülüyor. Türkiye genelinde konut satışlarının 2014 Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %16,3 artması da tüketici talebinde canlanmaya işaret edebilir. 2014'ün son çeyreğinde saatlik kazanç endeksi yıllık artış oranı tüketici enflasyonunun üzerine çıkarak %12.2 oldu. Enflasyonda beklenen

gerileme dikkate alındığında, gelirlerin tüketim talebini desteklemesi mümkün.

Özel sektör talebinin yanı sıra kamu sektörü tüketim ve yatırım talebinde de önemli bir değişiklik görülüyor. Yurtiçi tüketim talebindeki eğilimler bütçe gelirlerini de etkiliyor. Sabit fiyatlarla ölçülen bütçe gelirleri Kasım ayına kadar azalmaya devam ettikten sonra Aralık ayında geçen senenin aynı ayına göre %9.9 gibi kuvvetli bir artış gösterdi. Gelir vergisi ve dahilde alınan mal ve hizmet vergilerindeki azalma eğiliminin yılın son çeyreğinde yerini artışa bırakmış olduğu gözlemlenebiliyor. Dahilde alınan KDV, özel tüketim vergisi ve BSMV'de Aralık ayında görülen kuvvetli artışlar, iç tüketimde muhtemel canlanmanın bir başka işareti. İthalde alınan Katma Değer Vergisinin ise reel olarak hala azalıyor olması, ithalat talebinde benzeri bir canlanmanın görülmediğini gösteriyor.

2014 yılında bütçe giderleri reel olarak sadece %1 arttı. Faiz giderleri azalmaya devam ederken faiz hariç giderler reel olarak sadece %2.3 arttı. Bu durum dışı gelirlerde görülen kuvvetli artışla birlikte bütçe açığının hedeflerin altında kalmasına yol açtı. 2015 yılı haziran ayında yapılacak seçimler

dikkate alındığında kamu talebinin artması beklense de halihazırda bütçe performansının yüksek olması uluslararası piyasalardaki volatiliteye karşı önemli bir supap işlevi görüyor.

Veriler yurtiçi talebin yılın ilk yarısında canlanabileceğine işaret ediyor. Ekonomik beklentilerin düzelmesi, faiz oranlarının ve enflasyonun gerilemesi talep artışını, talep artışı da stokların şişkin olmadığı bir ortamda üretim artışını uyatabilecek.

Dış açığın imdadına düşen emtia fiyatları yetiştirdi Türkiye'nin en büyük ihracat pazarlarında görülen sıkıntılar ihracatı olumsuz etkiliyor. Kasım ayında

ihracat %7.5 geriledikten sonra Aralık ayında sadece %1.2 arttı. TİM verilerine göre 2015 Ocak ayında ise ihracat yeniden ve bu sefer kuvvetli biçimde %9.8 geriledi. Resesyondan kurtulmak için mücadele veren AB'de ihracat Kasım'da % 8,3 azalırken, Aralık'ta sadece % 1,8 arttı. Bir yandan yaptırımlar bir yandan da düşen petrol fiyatları sonucunda ekonomisi gerileyen Rusya'da ihracat Kasım'da %23, Aralık'ta ise %22 azaldı. İkinci büyük ihracat pazarı olan Irak'ta satışlar da Kasım'da %22.3, Aralık'ta ise %8,8 geriledi.

İthalatı ise gerek zayıf büyüme hızı gerekse düşen ithalat fiyatları yavaşlatıyor. İthalattaki gerileme Aralık'ta %5.6'ya ulaştı. Bu gelişmelere bağlı olarak

Düşen petrol fiyatları ve Avrupa'nın parasal genişleme programından olumlu etkilenecek olması nedeniyle gelişmekte olan ülkeler arasında olumlu ayrışıyor olsa da, Türkiye Ocak ayında küresel piyasalardaki bu oynaklıktan nasibini aldı

Temmuz ayından bu yana 85 milyar dolar civarına inen dış ticaret açığı 2014 yılını 84,5 milyar dolar ile kapattı.

İthalat rakamlarına fiyat etkisinden arındırıp miktar endeksleri üzerinden bakıldığında, tüketim malları ve sermaye malları ithalatındaki gerileme eğiliminin devam ettiği ancak hammadde ithalatının Ağustos ayından bu yana hızlandığı görülüyor. İç talebin baskılanmış olduğu bir ortamda miktar olarak aramalı ithalatının yıllık ortalama artış hızının %9 artması stok davranışından kaynaklanabilir. İthalat fiyatlarının düşük seyrediyor olması, doların euro karşısında değer kazanması beklentisi ile birleşerek azalan stokların yerine konması için elverişli bir ortam sağlıyor.

Miktar olarak dış ticaret açığındaki azalmanın nominal azalmadan daha az olması, yapısal önlemler devreye sokulamazsa, küresel talep toparlandığı zaman hammadde fiyatlarında meydana gelecek yükselişin Türkiye'nin dış ticaret açığında yeniden hızlı bir bozulmaya yol açacağını gösteriyor.

Dış ticaret açığındaki gerileme sayesinde cari işlemler açığı Ekim ayında 45.7 milyar dolara düştü. Kasım ayında ise ihracat pazarlarındaki talep gerilemesi nedeniyle cari açık bir parça yükselerek 47 milyar dolara çıktı. İhraç ürünlerini Euro cinsinden satan, buna karşılık yatırım ve aramalı ithalatını dolar cinsinden yapan Türkiye için Doların Euro karşısında değer kazanması, ihracattaki kar marjını daraltıyor ve net dış ticaret dengesini bozucu etki yapıyor.

Üretim yapısının ithalata bağımlı olduğu Türkiye'de büyümedeki hızlanma cari açıkta bozulmaya yol

açar. Ancak bu sefer enerji ve diğer kıymetli metal fiyatlarındaki düşüşler bu etkiyi sınırlayacak. İthalatın yurtiçi talep esnekliği yüksek olmakla birlikte son yıllarda azalma eğiliminde olduğu ve 2009 krizinden sonra ithalat fiyatlarının düşme eğiliminin cari açık/ GSYH oranı üzerinde yaklaşık 1 puanlık düşüşe yol açtığı hesaplanıyor (Kara & Sarıkaya, 2013). Bu nedenle 2015 yılında büyümede beklenen hızlanmaya karşılık ithalat ve cari açıkta azalma bekleniyor.

Cari açığın finansmanında ise arzu edilir çapta bir iyileşme görülüyor. 12 aylık kümülatif verilere göre, doğrudan yatırımlar 5.5 milyar dolara kadar geriledi. Küresel düzeyde para politikalarındaki belirsizlikler gelişmekte olan ülkelere portföy çıkışlarına yol açarken, Türkiye'de portföy yatırımları geçen seneye göre bir miktar azalsa da 18,4 milyar dolar oldu. Bankaların net dış borçlanması 11 milyar dolar seviyesinde kaldı. Bankaların net kredi kullanımı 15 milyar dolara gerilerken, özel sektörün ise 5.4 milyar dolara yükseldi. 12 aylık dönemde rezervler 1. 5 milyar dolar artarken, cari açığın net hata ve noksan ile karşılanan bölümü 3 milyar dolara geriledi.

Enflasyonda tarihsel fırsat

Enflasyonun 2014 yılını %5 olan hedefin bir hayli üzerinde bitirmesine rağmen, ithalat fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak gerileme eğilimine girdiği görülüyor.

Ocak ayında özel kapsamlı I endeksi %8.6'da kalırken TÜFE enflasyonu % 7,2'ye Yurtiçi üretici fiyatlarındaki artış ise %3.3'e geriledi. Merkez Bankası'nın 2015 yılı ilk Enflasyon Raporunda yer verilen analize göre, petrol fiyatlarındaki %10'luk değişime TÜFE'de %0.5 civarında bir değişikliğe yol açıyor. Buna göre petrol fiyatlarında meydana gelmiş olan 50 dolarlık düşüşün TÜFE enflasyonunda 2.5 puan civarında bir düşüş yaratması beklenir. Bu da enflasyonun sene sonunda %5.5'a düşmesi anlamına gelir. Nitekim Merkez Bankası 2015 yıl sonu enflasyon tahminini 0.6 puan azaltarak %5.5'e çekti. Beklenti anketi verilerine göre sene sonu enflasyon beklentisi ise hala %6,8 ile bu tahminlerin epey üzerinde seyrediyor.

TÜRKİYE, NEREYE KADAR BİR GÖÇ ÜLKESİ?

Prof. Ahmet İçduygu - Koç Üniversitesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasi rejim değişiklikleri, çatışmalar ve bölgesel savaşlar nedeniyle kitlesel sığınma hareketleri milyonlarca insanı evlerinden başka ülkelere taşımıştır. Bugün yüzbinlerce Filistinli, İranlı, Iraklı, Afgan ya da Suriyeli sığınmacı ve onların bu ülkelerde doğan aile üyeleri dünyanın birçok farklı ülkesinde yaşıyor. Suriye krizine kadar Türkiye sözünü ettiğimiz bu sığınma hareketlerinden göreceli az etkilenmişti. Ancak son üç yıl içinde sayıları artarak hızla 1,5 milyonu aşan Suriyeli sığınmacılar Türkiye'nin insan coğrafyasını değiştirecek bir siyasal ve toplumsal süreci ülkenin gündemine soktular. Son yüzyıllık tarihi içerisindeki ve dışarı giden göç hareketleriyle belirlenen bir ülke olarak Türkiye, göç merkezli yeni bir siyasal ve toplumsal döneme giriyor. Bu bağlamda iki soru geliyor aklı:

- “Türkiye’deki bu geçici sığınma hareketi bir kalıcılığa dönecek mi?”

-“Cumhuriyet’in başından bu yana bir ulus-devlet kurma ve onu koruma güdüsü içinde Türk ve Müslüman kimliği üzerine oturan Türkiye’deki göç ve iskân etme politikaları, Suriyeli sığınmacıların etnik ve dini kimliklerinin çeşitliliği ile değişime mi zorlanacak?” -

Bu çerçevede, öyle ki Suriyeli sığınmacılar Türkiye’de göç ve iskân politikalarının ötesinde “ulus-devlet” ve “yurttaşlık” gibi çok temel siyasal ve toplumsal kavram ve kurumların içerik ve anlamlarının da yeniden tartışılmasına neden oluyorlar. Hemen hemen yoğun göç alan her ülkede görüldüğü gibi, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’nin gündemine getirdikleri konu şu: özellikle kimlikleri farklılıklar içeren göçmenlerin gelmesiyle göç konularının daha da toplumsallaşması ve siyasallaşması.

Başlangıçta, hiç şüphe yok ki, insani açıdan ve uluslararası ideal sığınma hakları bağlamında Türkiye’nin kapılarını Suriyeli sığınmacılara açması takdir edilmelidir. Lübnan ve Ürdün gibi Suriye’ye komşu ülkelerin de uluslararası

“Cumhuriyet’in başından bu yana bir ulus-devlet kurma ve onu koruma güdüsü içinde Türk ve Müslüman kimliği üzerine oturan Türkiye’deki göç ve iskân etme politikaları, Suriyeli sığınmacıların etnik ve dini kimliklerinin çeşitliliği ile değişime mi zorlanacak?”

sığınma rejimlerinde sıklıkla söylenen “kültet paylaşma” ideale iyi örneklerdir. Öte yandan,- bölgedeki -ve bölge dışındaki diğer ülkelerin benzer duyarlılıktan uzak olduğu ve “külteti başkalarına yıkmak” eğiliminde oldukları görülmektedir: zengin Arap Körfez ülkeleri ya da bazı Avrupa Birliği ülkelerinin tutumları da bu yöndedir. Ancak Türkiye ve bölgede Suriyeli sığınmacı göçünden çok etkilenen ülkelerin bu göç akışını ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel olarak “hazmetme kapasiteleri”nin de bir sınırı olduğunu unutmamak gerekir. Bu kapasite sorununun özellikle geçici sığınma hareketinin kalıcılığa dönme sürecinde ciddi sorunlar yaratma olasılığı göz önüne alınmalıdır. Türkiye’de özellikle 2014 yazından itibaren ortaya çıkmaya başlayan toplumsal tepkiler bu açıdan kaygı vericidir.

Yirminci yüzyılın başından bu yana Türkiye’ye gelen ve Türkiye’den giden göçlerin dinamiğini belirleyen, dinamik bir imparatorluktan bir ulus-devlete dönüşmeyi içeren modernite süreci olmuştur. Bu sürecin ana düzenleyicisi milliyetçilik görüşüdür: bu bakış açısıyla “Türkiye Türklerin olmuştur”, Türk ve Müslüman olmayanlar dışarıya göç etmişler ya da ettirilmişler (örneğin, Ermeniler, Rumlar ya da Süryaniler), başkalarının göç ettirdikleri Türkler ve Müslümanlar ise (örneğin, Balkanlardan) hızla Türkiye’ye gelmişler ya da getirilmişlerdir. 1934 İskân Kanunu ve onu

1980’li yıllarla birlikte Türkiye’ye gelen göçün örüntüsünde farklı etnik ve dinsel kimliklerden yabancılara yoğun gelişi ile birlikte önemli bir değişiklik oldu. Afganistan’ın işgali, İran’daki rejim değişikliği, İran-İrak Savaşı, Irak’ta Saddam’ın baskı rejimi ve Körfez Savaşları gibi gelişmeler bunun örnekleridir

temel alan diğer yasal düzenlemeler ve ilgili mevzuatlar bu süreçte, Türkiye nüfusunun kimlik anlamında türdeş hale getirilmesine, “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne sahip” olanların Türkiye’ye gelmelerini, iskân edilmelerini ve hatta kolay yurttaşlık edinmelerini sağlayarak, yoğun bir katkı sağlamışlardır. Kısacası, Türkiye’nin temel göç politikası Türk ve (siyasal olarak açık söylenmese de) Müslüman kimlikli kişilerin ülkeye kolay kabulü üzerine kurulmuş ve uygulanır olmuştur. Ülkede bu politikayı değiştirecek bir göç gerçekliği de 1980’li yıllara kadar oluşmamıştır. Bu nedenle, Türkiye uluslararası göç bağlamında, etnik ve dinsel kimliklerinin farklılığı anlamında “yabancıların” göç ettiği ve yaşadığı bir ülke olamamıştır.

1980’li yıllarla birlikte Türkiye’ye gelen göçün örüntüsünde farklı etnik ve dinsel kimliklerden yabancılara yoğun gelişi ile birlikte önemli bir değişiklik oldu.

Afganistan’ın Sovyetler Birliği’nce işgali, İran’daki rejim değişikliği, İran-İrak Savaşı, Irak’ta Saddam’ın baskı rejimi ve Körfez Savaşları gibi gelişmeler, Soğuk Savaş’ın bitişi, küreselleşme dinamiklerinin yoğunlaşması, Türkiye ekonomisinin gelişmesi gibi oluşumlar yüzbinlerce farklı göçmeni ya da sığınma arayana Türkiye’ye taşıdı. Türkiye etnik ve dinsel kimliklerinin farklılığı anlamında “yabancıların” göç ettiği, yaşadığı ya da geçtiği bir ülke oldu. İran ya da Irak uyruklu sığınmacılar, Afganistan ya da Pakistan uyruklu transit göçmenler, Rusya, Ukrayna, Moldova ya da Özbekistan uyruklu düzensiz göçmen işçiler, Alman, İngiliz ya da Hollandalı yazlıkçı göçmenler ya da profesyonel çalışanlar, ya da Avrupalı, Kuzey Amerikalı, Asyalı değişim öğrencileri: farklı statülerde

yüzbinlerce göçmenin gelmesiyle Türkiye, ilgili göç literatüründe, 1960’lı yıllarda başlayan işçi göçü nedeniyle belirgin olan “göç veren” ülke kimliğinin yanı sıra artık “göç alan” bir ülke kimliğini de edinmiş oldu.

Yukarıda sözünü ettiğimiz “göç alan” ülke sürecinde Türkiye’ye yönelen göç, genelde bireysel olarak gelen göçmen ve ailelerini içermektedir. Bu göç akımının niceliksel büyüklüğü birkaç on yılın içinde birkaç yüzbin ile ifade edilmekteydi. Ancak, öte yandan bu noktada, son üç on yılın içinde Türkiye’nin, Suriyeli sığınmacılarla bir anlamda benzerlikler taşıyan iki farklı kitlesel sığınma hareketi ile daha karşı karşıya kaldığından söz etmek gerekir. Birincisi, 1989 yılında yaklaşık 350.000 Türk kökenli Bulgaristan yurttaşının gelişi; ikincisi ise, 1991 yılında Irak’tan Saddam Hüseyin rejiminden kaçan yaklaşık 500.000 Kürt’ün sığınma hareketi. Bunlardan ilki Türkiye’de sürekli bir iskâna dönerken, ikincisi kısa bir kalış sonra geri dönüşle sonuçlanmıştır. Nedenleri, süreçleri, Türkiye’de devlet otoritesinden farklı kabulleri ve sonuçları itibarıyla farklı olsalar da bu kitlesel sığınma hareketlerinin Türkiye’de devletin bu tür nüfus hareketlerini “idare etme” yetisini ciddi olarak artırdığı bir gerçektir. Hiç şüphesiz, Suriyeli sığınmacılar ile ilgili düzenlemelere yakın tarihsel dönemlerdeki deneyimlere dayanan bir sığınma sağlama geleneği olan bir devlet aklı öncülük etmiştir.

Türkiye’de Suriye’den sığınma hareketini sınırlı ve olağan bir sığınma hareketinden önemli toplumsal ve siyasal etkileri olabilecek büyük bir nüfus hareketine çeviren sürecin en önemli özellikleri şunlar olmuştur:

(a) Türkiye’nin ortak sınır ile komşu bir ülkedeki siyasal bir çatışmaya taraflı bağlantısı sığınma gibi hukuksal bir çerçevesi olan süreci siyaset yüklü bir hale getirmiştir;

(b) sığınmanın sayısal büyüklüğünün çok yüksek düzeylere gelmesi (1-2 milyon) hiçbir şekilde öngörülememiştir;

(c) sığınmacıların yalnızca planlanan 200 bin kapasiteli kamplarda “misafir” edileceği düşünülmüş (bu kampların uluslararası düzeyde çok yüksek kalitede hizmet vermesi sağlanmış), kentlere dağılacak ve çoğu kayıtdışı kalacak yüzbinlerce sığınmacının nasıl “misafir” edileceği düşünülmemiştir;

(d) sıklıkla resmi olarak “misafir” olarak tanımlanan Suriyeli sığınmacıların yasal konumları açık ve temeli olan

bir mevzuat dışında bir tür “geçici koruma” altında ulusal ve uluslararası hukuk anlamında gri bir alanda kalmıştır;

(e) başka ülkelerin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin yardım önerileri sığınma sürecinin ilk yıllarında özellikle kabul edilmemiş, bütün yardımların “milli” kalması konusunda ısrar edilmiştir;

(f) sığınma hareketi Suriye krizinin sürekliliği ile aralıksız devam etmiş, kampların kapasitesi aşıldıkça yalnız bölge kentlerini değil, ülkenin bütün kentlerini etkileyen bir “kentli sığınmacı” olgusu ortaya çıkmıştır;

(g) son yıllarda başka ülkelerin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin yardım önerileri kısmi olarak kabul edilse de, sığınmacıların sayısının çok yüksek rakamlara ulaştığı bir ortamda, doğal olarak hem iç hem de dış kaynakların yetersiz kalması, özellikle sözünü ettiğimiz “kentli sığınmacılar”ın ciddi bir yoksulluk ortamında kalmasına neden olmuştur;

(h) Suriye’den sığınma süreci uzun süre toplumsal bir tepkiden uzak kalsa da, diğer bir söyleyişle Türkiye toplumu çok kısa bir sürede yoğun bir göç akımı ile karşılaşmış olmasına rağmen içeri gelen göçe karşı iyi bir sınav vermiş olsa da, son bir yıl içinde belirli yerleşim

Bugün göç alan birçok Batı toplumunda konuşulan “uyum”, “entegrasyon”, “kimlik”, “yurttaşlık”, “ayrımcılık”, “ırkçılık”, “yabancı düşmanlığı”, “asimilasyon”, “çok kültürlülük” gibi konuların sıklıkla konuşulduğu bir ülke olacak Türkiye. Suriye krizinin sürdüğü her gün hiç şüphesiz ortaya çıkabilecek bu dönüşümlere katkıda bulunuyor

yerlerinde yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve ırkçılık tonları taşıyan aşırı tepkiler ortaya çıkmıştır;

(ı) her göç ve sığınma hareketinde gözlemlendiği gibi, birçok olumsuz koşula karşın, Suriyeli sığınmacıların kendi içinde birçok sorun içerse de bulundukları kentlerde ve mahallelerde hızlı bir yerleşme ve kendiliğinden gelişen bir tür “entegrasyon” sürecine girdiği görülmektedir:

Öyle görünüyor ki, önümüzdeki on yıllarda, tıpkı Balkan göçlerinin toplumsal etkilerine benzer, ancak kimlik açısından içerdiği farklılıklar bağlamında ondan öte başlıklar içererek, Suriye sığınma hareketinin toplumsal tarihimize etkisini tartışıyor olacağız

Doğan binlerce çocuk, Türkçe öğrenen ve eğitim gören binlerce çocuk ve genç, sayısız evlilikler, açılan iş yerleri, kayıtdışı çalışmalar ve satın alınan mülkler; yalnızca kayıtlı olanlar göz önüne alındığında sayıları Aralık 2011’de 8,000 olan ülkedeki sığınmacı topluluğunun, Aralık 2012’de 170,000 kişi, Aralık 2013’te 560,000 kişi ve Aralık 2014’de 1,350,000 kişi olması; kamplarda yaşayan 250,000 sığınmacının dışında bir milyonu aşkın Suriyelinin Türkiye’nin her iline yayılması. Bütün bunlar kendiliğinden bir “entegrasyon” süreci ile Suriyeli sığınmacıların sürekliliğe yönelen bir yerleşime doğru geçişinin işaretidir.

Ancak bu kendiliğinden gelişen ---bir anlamda Türkiye’de siyaset üreten ve uygulayan kurumların istemi ya da kontrolü altında olmayan ya da olamayan--- yerleşme ve “entegrasyon” sürecinin hukuksal altyapısının olmayışı ya da bu altyapının çok eksik oluşu ile bu süreç, birçok soruna açık ve zordur. Örneğin, 1934 tarihli İskân Kanunu’nun yerine geçen 2006 tarihli yeni İskân Kanunu’nun bile “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne sahip” olanlara öncelikli yerleşme hakkı tanınması Suriye’li sığınmacılara (birçoğu “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne sahip” olmadığı gerekçesi ile) yerleşim hakkını zor kılmaktadır. Diğer yandan benzer şekilde, Türkiye’nin sığınma ve mültecilik haklarının tanımlandığı 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne “coğrafi sınırlama” koşulunu hala yürürlükte tutması ve böylece Avrupa dışından gelen mültecilerin Türkiye’de yerleşmesine izin vermemesi de Suriyeli sığınmacıların yerleşimlerini sorunlu hale getirmektedir. Kısacası, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye yerleşmeleri kendiliğinden bir “entegrasyon” süreci ile başlamış olsa bile, hukuksal açıdan ve kamu politikaları yönüyle çok zor bir sürece denk düşecektir.

Son yüzyıl içinde bir imparatorluktan ulus-devlete dönüşürken Türkiye’de toplumsal tarihimizin göçlerle

şekillendiği açıktır. Toplumsal kimliğimizde Balkanlardan gelen göçün damgasını sıklıkla hatırlarız: Bugün milyonlarca Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı Balkanlardan gelen göçmenlerin soy ağaçları içinde konumlandırır kendilerini. Cumhuriyet döneminde Balkanlardan farklı göç dalgaları ile 1923-50 yılları arasında yaklaşık 850.000, 1950 sonrasında bugüne dek ise yine 850.000 olmak üzere toplam 1.700.000 kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Yaklaşık yüz yıla yakın bir döneme yayılan bu göç hareketinin sayısal büyüklüğüne eşit olan bir başka göç dalgası, Suriyelilerin sığınma hareketi ise yalnızca içinde yaşadığımız son üç yıl içine sığmıştır. Bu çerçevede, geçici bir sığınma hareketi olarak ortaya çıksa da ve siyasal ve hukuksal çerçevede öyle algılanmaya çalışılsa da, Suriyeli sığınmacıların bir kısmının Türkiye’de kalacağı olasılığı akademik ve siyasal ortamlarda konuşulur olmuştur. Öyle görünüyor ki, önümüzdeki on yıllarda, tıpkı Balkan göçlerinin toplumsal etkilerine benzer, ancak kimlik açısından içerdiği farklılıklar bağlamında ondan öte başlıklar içererek, Suriye sığınma hareketinin toplumsal tarihimize etkisini tartışıyor olacağız. Belki birkaç on yıl içinde, yüzbinlerce Suriye kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşından söz edeceğiz. Ancak, hiç şüphesiz, bu sonuca varıncaya kadar geçen sürecin toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve demografik yankılanmaları çok karmaşık olacaktır. Bugün göç alan birçok Batı toplumunda konuşulan “uyum”, “entegrasyon”, “kimlik”, “yurttaşlık”, “ayrımcılık”, “ırkçılık”, “yabancı düşmanlığı”, “asimilasyon”, “çokkültürlülük” gibi konuların sıklıkla konuşulduğu bir ülke olacak Türkiye. Suriye krizinin sürdüğü her gün hiç şüphesiz ortaya çıkabilecek bu dönüşümlere katkıda bulunuyor.

MİSAFİRPERVERLİĞİN SINIRLARI: YENİ SORUNLARIN BAŞLANGICI

Elif Özmenek Çarmıklı - Uluslararası Stratejik Araştırmalar

Sayıları ve statüleri ‘tam olarak’ bilinmiyor... Kalacaklar mı gidecekler mi, gelecekleri ne olacak’ bilinmiyor... Bugün gelinen noktada Suriyeliler konusu, bu sorunsallar üzerinden konuşuluyor

Kafa karışıklığı

Bir tarafta gün geçtikçe ülkelerine istikrarın geleceği konusunda umudu kırılan Suriyelilerin kafasındaki belirsizliğin onları yeni bir ‘vatan’ arayışına sürüklediği bilinirken öte taraftan aradan geçen 3,5 yıla rağmen kimilerinin onları göçmen, kimilerinin sığınmacı, kimilerinin geçici koruma altındakiler, kimilerinin mülteci, kimilerinin de misafir diye çağırması bu anlam bulanıklıklarını katmanlandırıyor. Mesela Ağustos ayındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde hükümetin Suriyelilere vatandaşlık ve oy hakkı vereceği söylentilerinin medyaya dedikodu seviyesinde de olsa yansıması, sığınmacıların statüsü konusunda Türk toplumunda ciddi bir kafa karışıklığının oluştuğunu ortaya koydu.

Dünyanın hangi ülkesine koyarsanız koyun kısa sürede, yoğun insan hareketliliğinin beraberinde ekonomik, sosyal ve siyasal birçok sorunu getirmemesi imkansız. Hem kamplardaki hem de kamp dışındaki Suriyeli sığınmacılar bulundukları Türk kentlerinin nüfuslarını önemli derecede değiştirdiler. Mesela Kilis’in nüfusu yüzde 30, Şanlıurfa’nın yüzde 6,6, Gaziantep’in yüzde 6,8, Hatay’ın yüzde 5, Mardin’in yüzde 4,8 arttı.

Ekim 2014 itibari ile açıklanan resmi rakamlara göre Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı 1 milyon 565 bin. Bu tahminlerle bile Kıbrıs Rum kesimi, Luxemburg veya İzlanda gibi Avrupa ülkelerinin nüfuslarından daha fazla olan sığınmacıların aslında sayısı birçok uzmana göre 2 milyona ulaşmak üzere.

Türkiye’nin 72 iline dağıldığı tahmin edilen Suriyeli mültecilerin sadece yüzde 57’si kayıt altına alındığı için hala yüzde 43’lük bir bölümü hakkında tam bilgi yok. Artık raporlarla bile ülkelerinde suların durulmasından sonra da birçoğunun Türkiye’de kalmayı istediğini bildiğimiz Suriyeliler konusunun içinde barındırdığı muğlaklıklar sosyal olarak hem şüphe hem tedirginlik hem de gerginlik yaratıyor.

Rüzgar terse dönmeden

Bu yüzdeler, ülkenin güneydoğusundaki illerin demografisini ve sosyal dokusunu önemli ölçüde değiştirmeye başlamasına rağmen, bu kadar kısa sürede bu kadar çok sayıda Suriyeli’yi kabul eden Türk toplumunun yaklaşımı son derece olumlu ve benzerine az rastlanan bir tablo. Ancak yapılan saha araştırmaları, Türk toplumunun aslında ülkeye göç konusunda çok da bilgisi olmadığını ve sorulduğunda da yüzde 57 gibi yüksek bir oranın göçmenlerin kendi hayatlarını olumsuz etkilediğini, yüzde 68’inin de gelenlerin Türklerin işlerini ellerinden aldığına inandığını ortaya koyuyor. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların yüzde 86’sı mültecilerin ülkeye alımının durdurulmasını isterken, yüzde 30’a yakını da geri gönderilmeleri gerektiğini savunuyor.

Açık kapı politikasında sosyal olarak olumlu bir havayı arkasına alan hükümetin bu rüzgar terse dönmeden içe ve entegrasyona yönelik politikalara öncelik ve hız vermesi gerekiyor.

Suriye’de artan siyasi istikrarsızlıkla beraber, Türkiye’nin Ekim 2011’de uygulamaya başladığı açık kapı politikası üç varsayım üzerine dayanıyordu: Beşar Esad’ın kısa sürede gideceği ve yerine istikrarı sağlayabilecek yeni bir hükümetin kurulacağı; Suriyelilerin kamplara yerleştirileceği ve orada kontrol altında tutulabileceği ve de gelenlerin en kısa zamanda ülkelerine geri döneceği.

Entegrasyon kaçınılmaz

3,5 yılın sonunda bu varsayımların hiçbirisinin gerçeğe dönüşmemesi beraberinde Türkiye’ye ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi bir yük getirdi. Türkiye sığınmacı kamplarının yüksek kalitesinden dolayı uluslararası camiadan büyük takdir topladıysa da dışarıdan konuyla ilgili pek destek bulamadı; bu da sırtındaki yükü iyice artırdı.

Suriyelilerin gönüllü geri dönüş ihtimali, gün geçtikçe uzaklaşmaya devam ederken, üçüncü ülkeye yerleştirilme olasılıkları da aynı şekilde giderek azalıyor. 2013’te ABD 100 kadar Suriyeli’yi topraklarına kabul ederken, Almanya ve İsveç gibi büyük Avrupa ülkeleri–bir kısmı Ürdün ve Lübnan’dan olmak üzere- sırasıyla sadece 18 bin ve 14 bin Suriyeli’ye kapılarını açtı. Bir takım sembolik rakamların

Suriyelilere yönelik açık kapı politikasında sosyal olarak olumlu bir havayı arkasına alan hükümetin bu rüzgar terse dönmeden içe ve entegrasyona yönelik politikalara öncelik ve hız vermesi gerekiyor

ötesinde Türkiye’den üçüncü ülkeye büyük çaplı bir yerleştirme yapılması da şimdilik olası görünmüyor.

3,5 yılda Türkiye’nin Suriyelilerin korunması için harcadığı miktarın 2,5 milyar doları geçmesi ve bu maliyet ibresinin her gün daha da yukarıyı göstermesi entegrasyonu kaçınılmaz bir senaryo olarak Türkiye’nin önüne koyuyor.

Türkiye’yi yoracak

Ancak entegrasyon politikalarının hem şekillendirilmesinin hem de uygulamaya konmasının kolay olmayacağı kesin. Suriyeliler yüzünden sınır illerindeki kira fiyatlarının artışı, iş piyasasına girip ücretleri düşürmeleri, Suriye plakalı arabalara ceza yazılamaması, Suriyeli kadınların kuma olarak evlendirilmesi gibi günlük hayata dair sıkıntıların, hükümetin sığınmacılar konusunda atacağı her adımın önüne engel olarak çıkacağı bir gerçek.

Sadece sosyal anlamda değil, siyasi ve ekonomik anlamda da bu zorluklar Türkiye’yi yormaya devam edecek.

Resmi yollarla üzerinde çalışılan entegrasyon süreci, yani Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmesi ya da çalışma izinlerinin çıkarılması, hem Türk kanunlarının değiştirilmesi yönünden hem de Türk kimliği çerçevesinden ciddi tartışmalar barındırıyor. Örneğin 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 11. maddesi uyarınca yabancıların Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri için Türkiye’de yasal ve kesintisiz beş yıl ikâmet etmek şartı Suriyeliler için geçerli olacak mı?

2011’den Nisan 2014’e kadar Türkiye’de 30 bine yakın Suriyeli çocuğun doğduğunu hastane kayıtlarından biliyoruz ama kayıt altında olmayanların doğum oranını

Sığınmacıların çoğunun rejim karşıtı olarak fişlenme korkusu resmi olarak kayıt olmanın önündeki en büyük engel. Bu, beraberinde ciddi bir güvenlik açığı getirirken, politika oluşturma ve uygulamada da önemli bir sıkıntı

bilmiyoruz bile. Bu kadar büyük bir hızda büyüyen bir göçmen grubunun entegrasyonu sadece altyapı, eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlar açısından bile Türkiye’yi çok zorlayacak.

Yine entegrasyonun önemli bir parçası olan çalışma hakkı da aynı derecede problemlidir. Suriyelilere çalışma izni verileceği, ama sadece Türkiye’deki ‘açık’ iş pozisyonlarından yararlanabilecekleri ve sadece ikamet aldıkları şehirlerde çalışabileceklerinin açıklanması bile sıkıntılı bir durum. Birçok uzmana göre karar iyi bir

gelişme olsa da bunun sosyal sorunlara yol açmaması için diğer politikalarla desteklenmesi gerekiyor.

Güvenlik açığı

Bu resmi sürecin yanısıra bir de hâlihazırda kentlerdeki Suriyelilerle devam eden de facto entegrasyon süreci, durumu daha da çetrefilli hale getiriyor.

AFAD’ın tahminlerine göre Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların yüzde 36’sı kamplarda, yüzde 64’ü ise çeşitli kentlerde kamp dışında yaşıyor. Ve yine AFAD’ın tahminlerine göre kamp dışında yaşayan sığınmacıların sadece yüzde 45’inin kaydı var. Sığınmacıların çoğunun rejim karşıtı olarak fişlenme korkusu resmi olarak kayıt olmanın önündeki en büyük engel gibi görünüyor. Bu, beraberinde ciddi bir güvenlik açığı getirirken, politika oluşturma ve uygulamada da önemli bir sıkıntı.

İstihdam ve eğitim

Demografik olarak bakıldığında AFAD raporuna göre Suriyeli sığınmacıların en yoğun yaş grubu aralığı 19-54 iken, 0-18 yaş grubundaki çocuklar kamplarda yaşayanların yüzde 53’ünü ve kamp dışında yaşayanların ise yüzde 49’unu oluşturmaktadır.

Çocuklar ve çalışma çağında olanların yüzdesi yüksek. Hükümetin, hem resmî hem de gayriresmî entegrasyon açısından hassas olan iki politika alanına öncelik vermesi gerekiyor: İstihdam ve sığınmacı çocukların eğitimi

Bu yüzdeler bize Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar arasında çocukların oranının yüksek olduğuna işaret ederken, ciddi bir yüzdesinin de çalışma çağında olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla hükümetin, hem resmî hem de gayriresmî entegrasyon açısından hassas olan iki politika alanına öncelik vermesi gerekiyor: İstihdam ve sığınmacı çocukların eğitimi.

Her iki alanda da istatistikler bu politikaların önündeki en büyük engelin yine eğitim olduğunu gösteriyor. AFAD raporuna göre ilköğretim mezunu ve altı eğitimliler, kamplarda yaşayan Suriyeli sığınmacıların yüzde 54’ü iken, kamp dışında yaşayanların yüzde 61’ini oluşturmaktadır. Lise ve üstü eğitimliler kamplarda

yaşayanların yüzde 21’i iken kamp dışında yaşayanların yüzde 19’unu oluşturmaktadır.

Suriyeli kadınların yüzde 87’si, erkeklerin de yüzde 18’i gelir getirici bir mesleğe sahip değiller. Kadınların yüzde 64’ünün eğitim durumları ilköğretim, okuryazar veya okuryazar değil grubunda.

Bu da yukarıda bahsedilen her iki politika alanında da az eğitimli bir iş gücünün Türkiye ekonomisine ve sosyal hayatına katılımını sorunlarıyla beraberinde getirmesi anlamına geliyor.

Uzun ve sıkıntılı yol

Mültecilerin korunması ve bakımı, uluslararası topluluğa ait bir sorumluluk olmasına rağmen bugün geline nokta Türkiye 2 milyona yakın Suriyeli sığınmacının koruma, bakım ve entegrasyon sorunlarıyla tek başına kalmıştır.

Bu sancılı süreç devam ederken, Türkiye’nin ısrarla uluslararası camiayı göreve çağırmaya devam etmesi, yetkin uluslararası aktörlerin Türkiye’deki paydaş kuruluşlarla beraber çalışmasını teşvik etmesi gerekmektedir. Zira bu konuda Türkiye’nin önündeki yol, uzun ve sıkıntılı bir yoldur.

MÜLTECİ Mİ, SIĞINMACI MI, MİSAFİR Mİ?

Hakan ATAMAN - Helsinki Yurttaşlar Derneği Mültecilere Psiko-sosyal Destek Proje Direktörü

Mülteci: 'Menşei ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişi

Uluslararası düzeyde kabul görmüş insan hakları belgelerinin değer temelli ilkeleri, kullanılan yasal dil ve metinlerin normatif içeriği çoğu zaman ilgili oldukları konu hakkında tarihsel bir arkaplan bilgisi vermez. 'BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin (1951 Sözleşmesi) bu konudaki en belirgin istisnayı oluşturduğunu söylemek mümkün. 1951 Sözleşmesi'nin hemen 1. maddesinde geçen '1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda' ifadesi, bizleri kelimenin tam anlamıyla yakıcı bir gerçekle yüzyüze bırakır: İki farklı Dünya Savaşı arasında yaşanan korkunç yıkımlar, soykırımlar, milyonlarca ölü, sakat ve bir o kadar da yersiz yurtsuz insan.

Bu felaket listesini daha da uzatmak pekala mümkün. Fakat daha da korkunç olanı, söz konusu felaketlerin 1 Ocak 1951'den önceki dönemle sınırlı kalmamış olmasıdır. İşte bu nedenledir ki 'Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü' (1967 Protokolü) '1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar' ifadesini çıkartarak sözleşmenin kapsamını herhangi bir zaman sınırlaması olmaksızın genişletmiştir. 1951 Sözleşmesine paralel olarak Birleşmiş Milletler Genel

Kurulu tarafından 14 Aralık 1950 tarihinde 'Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği' (BMMYK – UNHCR) kurulmuştur.

Mülteci kimdir?

BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün bir diğer önemli özelliği ise her iki sözleşmenin dil bakımından diğer sözleşmelere göre daha somut bir özneyle işaret etmesidir: Mülteci.

Uluslararası insan hakları belgelerinin çoğunda belgelerin öznesi ifade edilirken 'herkes' veya 'hiç kimse' gibi son derece genelleyici ifadeler kullanılır. Örneğin 'BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi' (Bildirge) 'Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü' (Madde 18,19) olduğunu belirtir veya 'Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.' (Madde 5) der. Nitekim Bildirge'nin 14. Maddesi, 1951 Sözleşmesi'nden çok daha önce sığınma hakkını ifade ederek 'Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı

vardır' demiş, ama 'mülteci' kavramını kullanmamıştır. Dolayısıyla 1951 Sözleşmesi, örneklerini çok daha sonra 'kadın', 'çocuk', 'engelli', 'azınlık' gibi daha somut öznelerle işaret eden insan hakları belgeleri açısından bir ilki teşkil eder ve bize bir 'mülteci' tanımı verir. Peki kimdir mülteci? Kime mülteci denmektedir?

1951 sözleşmesine göre mülteci:

'Menşei ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti, veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan, ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen, veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişidir.'

Siğınmacı ve sığınma hakkı

Mülteci terimi uluslararası insan hakları belgelerinde koruma altına alınan mültecilerin 'sığınma hakkı' nedeniyle sık bir şekilde 'siğınmacı' kavramıyla karıştırılabilmektedir. Bu nedenle kimi zaman 'mülteci' ve 'siğınmacı' kavramları birbiri yerine, geçişken bir

şekilde kullanılabilmektedir. Aslına bakacak olursak, özü itibarıyla 'mülteci' ve 'siğınmacı' kavramları arasında keskin bir farklılık da bulunmamaktadır. Zira her iki terimde de özne aynı kişi(ler)dir. Siğınmacı terimi sadece hukukun başvuru sürecinin kendisine atıfta bulunmaktadır.

Buna göre siğınmacı:

'Muhtemel sığınma ülkesi tarafından sığınma talebi veya başvurusu henüz nihai karara bağlanmamış olan kişidir.'

Başta BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ifade edilen ve Bildirge'yi takiben uluslararası insan hakları bildirgesinde koruma altına alınan 'sığınma hakkı' ise korumanın bizzet kendisini ifade etmektedir.

Buna göre sığınma:

'Zulüm veya ciddi tehlike sebebiyle başka bir Devlet'ten kaçan kişilere bir Devlet tarafından sağlanan koruma. Sığınma hakkı verilen kişiye mülteci denir. Sığınma, geri göndermeme (non-refoulement),

sığınma ülkesi sınırları içinde kalma izni ve insani standartlarda muamele gibi çeşitli öğeler içerir.'

Türkiye'nin çekinceleri

Türkiye Cumhuriyeti hem 'Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951' sözleşmesini 29.08.1961 tarihinde '350 Nolu Kanunla' hem de '1967 Protokolü'nü 01.07.1968 tarih ve 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, beyan ve çekince koyarak onaylamış bulunmaktadır. Türkiye koymuş olduğu çekince 'Bu Sözleşmenin hiç bir hükmü, mülteciye Türkiye'de, Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz' derken, beyanında sözleşmeyi sadece 'Avrupa'da meydana gelen olaylar' kapsamında uygulayacağını, 'başka bir yerde meydana gelen olaylar' kapsamında uygulamayacağını belirtmiştir.

Kısaca 'coğrafi sınırlama' olarak bilinen bu beyan, Türkiye'nin Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak kabul edeceğini, fakat Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmeyeceği anlamına gelmektedir.

Ancak 1990'lı yılların başından itibaren Ortadoğu'da ve özellikle de sınır komşularımızda meydana gelen olaylar

1991'deki I. Körfez Savaşından sonra Irak'tan kaçan Peşmergelere Türkiye kapılarını açtığına, aslında fiilen 1951 Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne koyduğu çekince ve beyanın da bir anlamı kalmamış oldu

fiilen bu durumda önemli değişiklikler meydana getirdi. Nitekim 1991'deki I. Körfez Savaşından sonra Irak'tan kaçan Peşmergelere Türkiye kapılarını açtığına, aslında fiilen 1951 Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne koyduğu çekince ve beyanın da bir anlamı kalmamış oldu. Bununla birlikte Türkiye koyduğu çekince ve beyanı halen kaldırmış değil.

1994 yönetmeliği, ilk kapsamlı düzenleme

I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan yaşanan Peşmerge göçü beraberinde bir başka önemli gerçeği daha açığa çıkardı: Türkiye ulusal hukuk sisteminde söz konusu mülteci akınının yaşandığı tarihe kadar ulusal hukuk sisteminde, muhtemelen koyduğu çekince ve beyanın

da yarattığı bir rahvet içinde, hiçbir düzenleme yapmamıştı. Bunun üzerine kısaca '1994 Yönetmeliği' olarak bilinen ve tam adı 'Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik' (Karar sayısı: 94/6169) olan bir yönetmelik, Bakanlar Kurulu'nca 14.09.1994 tarihinde kararlaştırılarak yürürlüğe girdi.

II. Bu yönetmelik, Türkiye'nin ulusal hukuk mevzuatında 'mültecilere' dair yaptığı ilk kapsamlı düzenlemedir. Bu düzenlemenin ardından doğan ihtiyaçlara, AB uyum sürecine bağlı reformlara paralel olarak Türkiye çok sayıda başka düzenleme daha gerçekleştirdi. Ancak bunlar son derece dağınık ve takip edilmesi de bir o kadar zor bir mevzuat dizini ortaya çıkarmıştı.

III. 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu' Geline nokta Türkiye mültecilerin statüsü hakkında 2013 nisan ayında önemli bir adım atarak 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu' nu (Kanun No. 6458) kabul etti. Kanun 2014 Nisan ayında yürürlüğe girdi ve beraberinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı 'Göç İdaresi Genel

AFAD kamplarda son derece iyi bir sınav verdi. Bununla birlikte asıl sorun kampların dışında yaşıyor. Suriyeli mültecilerin en fazla karşılaştıkları sorun alanları ise şu ana kadar barınma, istihdam, sağlık ve eğitim alanında kendisini gösterdi

Müdürlüğü' kuruldu. Yaşanan bu gelişme gerek ülke içinde ve gerekse uluslararası düzeyde faaliyet gösteren hak temelli örgütler ve insan hakları mekanizmaları tarafından memnuniyetle karşılandı. Zira kanun aynı zamanda, Suriye'de 2011'de patlak veren çatışmalar nedeniyle Türkiye'ye yoğun bir Suriyeli mülteci akınının yaşandığı bir dönemde kabul edilmiş oldu.

Suriyeli mülteciler ve geçici koruma rejimi

Bugün BMMYK'nın açıkladığı verilere göre, Ortadoğu bölgesinde 3,211,992 Suriyeli mülteci var. Suriyeli mülteciler Mısır, Ürdün, Irak, Lübnan ve Türkiye'ye

Mevcut krize yönelik çözümün yolu tek başına Türkiye’nin üstesinden gelebileceği bir şey değil. 2 milyonu geçme potansiyeli taşıyan Suriyeli mülteciye yönelik hizmetlerin uluslararası toplum tarafından paylaşılması gerekir

dağılmış bir haldeler. En yoğun Suriyeli mülteci nüfusu ise Türkiye, Lübnan ve Ürdün’de.

Suriye’de yaşanan çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan durum, BM tarafından 'günümüzdeki en büyük insani kriz' olarak nitelendirilmekte. Buna göre ülke dışına kaçmak zorunda kalan Suriyeli mültecilerin yanı sıra, 9 milyon Suriyeli ülke içinde yardım ve koruma ihtiyacı içinde.

Kısaca AFAD olarak bilinen 'T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı' nın BMMYK’ya verdiği verilere göre, Türkiye’deki Suriyeli mülteci sayısı tahminen 1.600.000’den fazla. Suriyeli mültecilerin en fazla olduğu iller Gaziantep ve Şanlıurfa iken, Suriyeli mülteci nüfusunun en yoğun olduğu il Kilis. Türkiye’deki mevcut Suriyeli mültecilerin kamplardaki sayısı ise 220,110. Diğer Suriyeli mülteciler kamp dışında, kentlerde yaşıyor.

AFAD iyi sınav verdi ama...

Şu ana kadar AFAD kamplarda son derece iyi bir sınav verdi. Bununla birlikte asıl sorun kampların dışında yaşıyor. Suriyeli mültecilerin en fazla karşılaştıkları sorun alanları ise şu ana kadar barınma, istihdam, sağlık ve eğitim alanında kendisini gösterdi.

Türkiye yaşanan çatışmalardan dolayı Suriye’den kaçan mültecilere 'açık kapı politikası' uygulayarak, Türkiye’ye sığınan Suriyeli mültecileri 'geçici koruma rejimi' altında tuttu. Buna bağlı olarak son dönemde yaşanan gelişmelere geçmeden önce 'geçici koruma' terimine açıklık getirmek faydalı olacaktır. Geçici koruma 1990’lı yılların ortalarında Avrupa’da eski Yugoslavya’da yaşanan olaylardan sonra gündeme gelmiştir. Bunun üzerine 1994’ten başlayarak BMMYK,

Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği tarafından 'geçici korumaya' dair kılavuz metinler, tavsiye kararları ve direktifler geliştirilmiştir. BMMYK’nın geçici korumaya dair kılavuzu, Avrupa Konseyi Parlamenteler Meclisi’nin 1997 tarihli ve 1348 nolu tavsiye kararı, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere yönelik 3 Mayıs 2000 tarih ve R(2000)9 sayılı tavsiye kararı ve Avrupa Birliği’nin geçici korumayla ilgili 2001 tarihli direktifini birlikte düşündüğümüzde, geçici korumayı taşıması gereken dört temel özelliklerle açıklamak mümkündür:

Toplu Mülteci Akını: İç çatışma, genelleşmiş şiddet, yaygın insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkesinden topluca kaçmak zorunda kalan ve ülkesine geri dönemeyen mültecilere yönelik olması.

Acil Önlem: Toplu mülteci akınlarının olduğu olağanüstü durumlarda bir acil önlem olarak uygulanması.

Tamamlayıcılık: Geçici korumanın 1951 Sözleşmesine ve 1967 Protokolüne alternatif olarak ele alınmaması ya da Sözleşmenin yerine geçirilecek bir uygulamaya dönüşmemesi, sadece tamamlayıcı bir çözüm olarak uygulanması.

Zaman Sınırı: Geçici korumanın adından da anlaşılacağı üzere belli bir zaman sınırlaması içinde uygulanması ve bu nedenle de tahmini de olsa bir zaman diliminin belirlenmesi gerekir. Zaman süresi uzatılabilir. Ancak geçici korumanın süresini uzatmak tercih edilen bir yöntem değildir. Süre sonunda ivedilikle kalıcı bir çözüme gidilmesi gerekir.

Süre belirsiz

Gelinen noktada Türkiye 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun' 91. Maddesinde bahsi geçen 'geçici koruma' ile ilgili 'Geçici Koruma Yönermeliği'ni Bakanlar Kurulu’nca 13/10/2014 tarih ve 2014/6883 sayılı kararıyla yürürlüğe koymuştur. Geçici koruma yönetmeliğinin ' 1. Maddesinde' ifade edilen amaç ve kapsam yukarıda bahsi geçen ve gerek hükümetler arası organizasyonlarca gerekse hak temelli örgütlerce hazırlanan kılavuz metinler ve tavsiye kararlarıyla uyumlu görünmekte. Ancak 'geçici

koruma yönetmeliğinde' Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeniyle ülkemize sığınmış bulunan Suriyeli mültecilerle ilgili Geçici 1. Maddede 'geçici korumanın' süresi belirsiz bırakılmıştır.

BMMYK'nın belirttiği gibi kimi zaman, geçici koruma kapsamında mültecilerin kişisel, siyasal, ekonomik ve sosyal hakları sınırlı bir şekilde tanınmakta. Bu nedenle insan hakları savunucuları açısından çok tercih edilen bir çözüm değil, sadece toplu mülteci akınları durumunda uygulanması gereken ve geliştirilmesi gereken bir yöntem.

Türkiye'deki 'Geçici Koruma Yönetmeliği' 6. Bölümü'nde sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmet ve yardımların 'temin edilebileceği'ni belirtmekte. Bu son derece önemli ve olumlu bir gelişme. Ancak, 'temin edilebileceği' ifadesi kesin bir hüküm belirtmemekte ve muğlak görünmekte. Buna karşılık hükümetlerarası organizasyonlarca ve hükümet dışı hak temelli örgütlerce geliştirilen kılavuz metinler ve tavsiye kararları temel sağlık, barınma ve eğitimle ilgili hizmetler 'minimum hizmet' olarak ele alınmakta ve 'verilmelidir' vurgusu yapılmakta.

Kalıcı çözüm ne?

Bununla birlikte geçici koruma yerine, daha kalıcı çözümlerin bulunması gerektiği son derece açık. Peki Suriyeli mülteciler özelinde gerçek anlamda bir kalıcı çözüm ne olmalı?

Mültecilerin sığınma usulleriyle ilgili düzenlemelerin, hakların ve uygulamaların son derece geniş bir alanda ele alınması gerekir. Bu nedenle bu yazıda konuya ilişkin çözüm önerilerimi sadece 'geçici koruma rejimi' altındaki Suriyeli mültecilerle sınırlı tutacağım. Ancak buna geçmeden önce, Suriye'de yaşanan çatışmaların gerçekliğiyle yüzleşmenin doğru olacağını düşünüyorum.

Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Gaziantep, Urfa, Hatay, Kilis ve İstanbul'da gerek Suriyeli mültecilere hizmet götüren hükümet dışı organizasyonlar gerekse Suriyeli mültecilerin kendileriyle yapılan toplantılar sırasındaki ifade edilen genel tahminler mevcut krizin aynı sıcaklıkta üç dört yıl

daha devam edeceği yönünde. Konuyla ilgili uzmanların yorumları da paralel nitelikte. Krizin tam anlamıyla durulması için tahmin edilen süre 8 - 10 yıl civarında.

Türkiye tek başına üstesinden gelemeyebilir

Sonuç olarak mevcut krize yönelik çözümün yolu tek başına Türkiye'nin üstesinden gelebileceği bir şey değil. Türkiye özelinde düşüncecek olursak, Türkiye'de 2 milyonu geçme potansiyeli taşıyan Suriyeli mülteciye yönelik hizmetlerin uluslararası toplum tarafından paylaşılması gerekir.

Bu konuda Türkiye'nin yardım ve işbirliğine açık olması gerekir. Özellikle de halen yasal izin bekleyen uluslararası insani yardım örgütlerine bir an önce izin vermesi yerinde olacaktır.

Küresel düzeyde ise başta BM, AB ve ABD olmak üzere uluslararası toplumun, Suriye'de kalıcı bir barış ortamının sağlanması için tabiri caizse 'ellerini taşın altına koyması' gerekir. Zira en kalıcı çözüm bu olacaktır. Böylelikle bölgede dört bir yana dağılan Suriyeliler kendi topraklarına, evlerine dönme fırsatı bulacaklardır.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, '*Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*', Mülteciler ve Vatansız Kişiler, s.9, <http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/1.2_m%C3%BClteciler_ve_vatans%C4%B1z_ki%C5%9Filer.pdf> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 18.10.2014.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, '*Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*', a.g.e., s.33.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, < <http://www.unhcr.org.tr/?page=52>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 27.10.2014.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, '*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*', < <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 18.10.2014. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, '*Mültecilerin Korunması*', Çev. B. Alev Örsel, BMMYK, Mart 2003, s. 16.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 'Mültecilerin Korunması', a.g.e, s. 133.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 'Mültecilerin Korunması', a.g.e, s. 133.

Resmi Gazete, Sayı: 10898, 5 Eylül 1961, s. 5927. Resmi Gazete, Sayı: 12968, 5 Ağustos 1968, s. 1.

Türkiye resmi gazete yayınladığı beyan ve çekinceye yer almamasına rağmen BM'ye yaptığı bildirimde, Bulgaristan'daki Türk azınlığın 1951'den önce yaşadığı baskıların, 1951'den sonrada devam ettiğine dikkat çekerek, Sözleşmenin yaşadıkları baskılar nedeniyle ülkesini terketmek zorunda kalan, ancak Türkiye'ye sığınamayıp sözleşmeciler başka ülkelere sığınmak durumunda kalan Türk kökenli Bulgar mültecilere uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Resmi Gazete, Sayı : 22127, 30 Kasım 1994, s. 6 Resmi Gazete, Sayı: 28615, 11 Nisan 2013 .

UNHCR, '*Syria Regional Refugee Response*', <<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 13 Kasım 2014.

UNOCHA, '*Syria: 6 facts at the start of the 4th year of Syria's conflict*', 14 March 2014, <<http://www.unocha.org/top-stories/all-stories/syria-6-facts-start-4th-year-syria%E2%80%99s-conflict>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 27.10.2014.

UNHCR, Syria Regional Refugee Response, Turkey, <<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 13 Kasım 2014.

UNHCR Turkey Syrian Refugee Daily Strep, 15 September 2014, <<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=7042>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 13 Kasım 2014.

UNHCR, '*Sıkça Sorulan Sorular Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*', <http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/faq_-_turkish.pdf> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 27.10.2014. Cynthia Orchard and Dawn Chatty, '*High time for Europe to offer temporary protection to refugees from Syria?*', openDemocracy, 2 October 2014, <<https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cynthia-orchard-dawn-chatty/high-time-for-europe-to-offer-temporary-protection-to-refugees-from-syria>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 18.10.2014.

UNHCR, '*Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements*', February 2014, <<http://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 31 Ekim 2014.

Parliamentary Assembly, '*RECOMMENDATION 1348 (1997) on the temporary protection of persons forced to flee their country*', the Council of Europe, <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta97/EREC1348.htm>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 22 Ekim 2014.

The Committee of Ministers, '*Recommendation No. R (2000) 9 of the Committee of Ministers to member states on temporary protection*' (Adopted by the Committee of Ministers on 3 May 2000 at the 708th meeting of the Ministers' Deputies), the Council of Europe, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=352747&Site=COE>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 27.10.2014 The Council of The European Union, 'COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof', Official Journal of the European Communities, 7.8.2001, L 212/12, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 22 Ekim 2014.

Resmi Gazete, Sayı : 29153, 22 Ekim 2014 . BMMYK, '*Geçici koruma ne demektir?*', <<http://www.unhcr.org.tr/?lang=en&content=43&page=29>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 27.10.2014.

TÜRKİYE’DE HERKES HER YERDEN HER YERE GİDER Mİ?

Dr. Özge Aktaş Mazman / İstanbul Şehir Üniversitesi

Yakın zamanda tamamlanan kapsamlı bir Türkiye iç göç araştırması¹, Türkiye iç göç akımlarının süreklilik ve değişimi ile göçmenlerin sosyo-ekonomik profillerini Genel Nüfus Sayımı verileri üzerinden daha önce kullanılmamış yöntemlerle inceleyerek göstermeyi; iç göçe ilişkin sinanmamış varsayımları, klişeleri, kalıp yargıları sinamayı amaçlamıştır

1927 nüfus sayımına göre Türkiye’de nüfusun neredeyse dörtte üçü kırsal, dörtte biri kentsel alanda yaşamaktayken bugün bu oranlar yer değiştirmiştir. Bu derece hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunların sorumluluğu kırdan kente göçe yüklenmiş; “plansız” kentleşme, altyapısızlık, sosyal ayrışma gibi birçok kentsel sorunun kırdan gelen göçmenlerin kentlere getirdiği sorunlar olduğu varsayılmıştır. Oysa 1970’lerden bu yana Türkiye’de en yoğun göç aslında kentler arasında gerçekleşmektedir. Hatta son kırk yıldır kentten kıra göç, kırdan kente göç oranından az da olsa yüksektir. Peki göçle ilgili buna benzer kalıp yargıların arkasındaki gerçekler nelerdir? Türkiye’de kamusal ve medyatik söylemin her fırsatta sığındığı “göç sorunu” gerçekten büyük bir sorun mudur? Türkiye’de herkes her yerden her yere gider mi?

Yakın zamanda tamamlanan kapsamlı bir Türkiye iç göç araştırması², Türkiye iç göç akımlarının süreklilik ve değişimi ile göçmenlerin sosyo-ekonomik profillerini Genel Nüfus Sayımı verileri üzerinden daha önce kullanılmamış yöntemlerle inceleyerek göstermeyi; iç göçe ilişkin sinanmamış varsayımları, klişeleri, kalıp yargıları sinamayı amaçlamıştır. Bu araştırmanın üç önemli bulgusu vardır.

Bunlardan ilki, Türkiye’de göçün ivme kazandığı, sosyal ve ekonomik coğrafyanın hızla dönüşmeye başladığı 1950’lerden bu yana Türkiye iç göç akım ve örüntülerinin süreklilik göstermesidir. Türkiye’de son dönemlerde iç göçün yön ve nitelik değiştirdiğini, özellikle İstanbul’a gelen göçmenlerin farklılaştığını öne süren varsayımların isabetli olmadığı açıkça görülür.

1: Murat Güvenç ve Özge Aktaş Mazman “Türkiye İç Göç Çalışmalarında Yeni Bir Evreye Doğru:1985-1990, 1995-

2: Murat Güvenç ve Özge Aktaş Mazman “Türkiye İç Göç Çalışmalarında Yeni Bir Evreye Doğru:1985-1990, 1995-2000 Göç Akımları ve Göçmen Profilleri” TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi, 2011-2014

Türkiye’de daimi ikamete dayalı göç istatistiği 1970 yılından sonra tutulmaya başlandığından, 1970 öncesi göç akımlarına dair inceleme doğum yeri değişkeni kullanılarak yapılabilir. Karşılaştırılabilir aralığı geniş tutmak adına 1950-1985 dönemi için yapılan incelemede doğduğu yerde yaşamayanların sayısının zaman içerisinde katlanarak arttığı gözlenir. Nitekim, 1950 yılında doğduğu ilde yaşamayan nüfus (stok göçmen) 1.6 milyon düzeyinde iken, 1985’te 10.6 milyon düzeyine yükselerek yaklaşık 10 kat artarken, aynı dönemde Türkiye toplam nüfusu yaklaşık 20 milyondan 50 milyona yükselerek yalnızca iki buçuk katlık bir artış göstermiştir. Göçmen oranındaki çarpıcı artışa rağmen göçmenlerin yurtiçi göç örüntü kalıbının şaşırtıcı düzeyde kararlı kaldığı ve oransal açıdan değişmediği gözlenir. İkamet ettikleri ilden farklı bir ilde doğanların geneline bakıldığında 1950-1985 döneminde Kuzey Alanı, İç Anadolu Alanı, Ege Alanı ve Çukurova-Güneydoğu Alanı olmak üzere güçlü göç bağlantılarına işaret eden dört ana göç alanı³ ortaya çıkmaktadır ve Türkiye’nin dört büyük ilinin (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana) sırasıyla bu göç alanlarının ana varış noktalarını oluşturduğu anlaşılmıştır.

1980-1985, 1985-1990, 1995-2000 ve 2009-2010 (ADNKS) dönemleri için daimi ikamete dayalı göç

3: Göç alanları kendi içlerinde yoğun, diğer alanlarla seyrek göç bağlantı kalıplarına sahip oluşumlardır. Göç alanı tanımlanırken bir çıkış bölgesinin sayısal olarak en çok göç verdiği varış bölgeleri değil, hem çıkış hem de varış bölgesi için aynı anda manidar göç bağlantıları hesaba katılmaktadır. Örneğin, bir varış iliyle, kendisine en fazla göçmen yollayan çıkış ili aynı alan içinde yer almayabilir, zira çıkış ilinden çıkan toplam göçmenler içinde bu oran anlamlı büyüklükte olmayabilir. Böylece göç alanları, ölçek farklarından kaynaklanabilecek yanıltıcı net göç oranları yerine, göç örüntülerinin hem çıkış hem de varış bölgelerini aynı anda hesaba katan ilişkililikleri üzerinden belirlenmiş olur. Burada unutulmaması gereken bir diğer nokta göç alanlarının, coğrafi bölgeler ve/veya coğrafi yakınlığa işaret etmediğidir. Bir göç alanının oluşumu tarihsel, toplumsal etkiler ve dönüş göçlerinin dinamikleriyle açıklanabilir.

Göçmenler geldikleri iller ve yerleştikleri illerde yaptıkları işlere göre incelendiğinde, vasıfsız işlere erişim konusunda göç alanlarının kayırcı ve yönlendirici işlev gördüğü; söz gelimi bir Karadenizli’nin İstanbul’da, bir Ege’li’nin de İzmir’de iş bulma umudunun diğer yörelerden daha yüksek olduğu anlaşılır

verisi incelendiğinde, bu 30 yıllık süreçte Türkiye göç alanlarındaki değişimin düzey farkı ölçeğinde kaldığı, göç örüntülerinin ana yapılarını koruduğu gözlenir. İncelenen her dönemde Marmara Bölgesi, Kuzey ve Kuzeydoğu Anadolu illerinin oluşturduğu Kuzey Alanı Türkiye göç trafiğinin yarısına yakınına üretmektedir. 1990’lı yıllarda gerçekleşen Güneydoğu’dan zorunlu göç bu yapıyı değiştiren bir örüntü yaratmaz. Genel Nüfus Sayımı

Eğitim ve toplumsal statü profillerine göre göçmenler metropoliten alanlarda yerleşik nüfusla uyumlu yerlerde ikamet ederler. Görece yüksek eğitilmiş, beyaz yakalı göçmenler yüksek eğitilmiş yerleşik nüfusun oturduğu ilçelerde; görece düşük eğitilmiş, mavi yakalı göçmenler de benzer özelliklerdeki ilçelerde yaşarlar

verilerine yalnızca 1995-2000 döneminde dahil edilen göç nedeni değişkeni değerlendirildiğinde göç alanlarının küçük farklar dışında yine aynı kaldığı görülür⁴.

Peki, muhtemelen 1950’lerden de önce oluşmaya başlayan bu göç bağlantıları kendilerini nasıl yeniden üretmektedir? Göç araştırmasının işaret ettiği bulgulardan biri bu göç alanlarının sürekliliği ile ilgili ipuçları taşır. Göçmenler geldikleri iller ve yerleştikleri illerde yaptıkları işlere göre incelendiğinde, vasıfsız işlere erişim konusunda göç alanlarının kayırcı ve yönlendirici işlev gördüğü; söz gelimi bir Karadenizli’nin İstanbul’da, bir Ege’li’nin de İzmir’de iş bulma umudunun diğer yörelerden daha yüksek olduğu anlaşılırGöç alanlarının bu işlevleri kuşkusuz göçmenlerin zaman içinde oluşturduğu ve sağlamlaştırdığı sosyal dayanışma ağları ve sosyal sermayeleri ile ilişkilidir ve detaylı etnografik çalışmalarla bu mekanizmalar aydınlatılabilir.

Burada ilginç olan, vasıfsız işler konusunda alan içi bağlantılar önemli iken, alanlar arası göç bağlantılarının iş pazarının en üst ve en alt basamaklarıyla ilişkili olmasıdır. Beyaz yakalı üst kademe işlerde metropoliten merkezler arası bağlantılar; güvencesiz ve terfi olanağı sağlamayan, riskli ve kimsenin yapmak istemediği işler konusunda da Güneydoğu ve Çukurova çıkışlı göçler manidar bağlantılar oluşturur.

Araştırmanın ikinci önemli bulgusu, “eğitimsiz göçmen” kanısının bir “şehir efsanesinden” ibaret olduğu, bazı

4: Türkiye genelinde bu dönemde her dört kişiden biri bağımlı, her beş kişiden biri de iş amaçlı göç etmiştir. Bağımlı göç akımları incelendiğinde göç alanlarının aynı kaldığı, iş amaçlı göçlerin göç alanlarının içeriği bakımından bazı küçük farklar gösterdiği görülmektedir.

5: Atlaslar Murat Güvenç, Özge Aktaş Mazman, Bürge Elvan Erginli ve Ebru Şener tarafından hazırlanmaktadır.

istisnalar dışında göçmenlerin yerleşik nüfusa oranla genelde daha yüksek eğitilmiş olduğudur. Türkiye iç göçünü inceleyen araştırmalar göçe ilişkin genel değerlendirmeler ortaya çıkarmış; ne var ki göçmenlerin profilleriyle ilgili bulgular niteliksel araştırmalarla sınırlı kalmıştır. Niceliksel bulgularla desteklenmeyen “köyden kente gelen eğitimsiz, niteliksiz göçmen” söyleminin, özellikle göç akımlarının çoğunlukla kentler arasında yaşanmaya başlandığı, Türkiye eğitim profilleri ve istihdam yapılarının dönüşmeye başladığı 1980’lerden sonra sorgulanması gereklidir. Nitekim 1980 ve 2011 yılları arasında Türkiye içinde göç edenlerin eğitim seviyeleri Türkiye genel nüfusunun eğitim seviyesinden yüksektir.

İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana’ya gelen göçmenlerin geldikleri yere göre eğitim düzeylerinin farklılaştığı; düşük ve orta eğitim düzeyli göçmenlerin daha çok metropollerin kendi göç alanlarından, yüksek eğitilmiş göçmenlerin kendi göç alanlarının yanı sıra göç alanının dışından da geldikleri gözlenir. Diğer bir deyişle yüksek eğitilmiş göçmenlerin düşük eğitilmiş göçmenlere oranla alanlar-arası hareketleri görece fazladır.

Son olarak göçmenlerin metropollerde yerleştikleri ilçelere bakıldığında; metropoliten toplumsal coğrafyanın göçmeni eleyip yönlendirme açısından etkin bir işlev gördüğü söylenebilir. Göçmenlerin metropollerin hangi kesimlerine ne oranda yerleşecekleri tam olarak kestirilemese de belli yörelerden gelenlerin nereye yerleşmeyecekleri konusunda kırmızı çizgiler oluşmuştur. Bunun yanı sıra, eğitim ve toplumsal statü profillerine göre göçmenler metropoliten alanlarda yerleşik nüfusla uyumlu yerlerde ikamet ederler. Görece yüksek eğitilmiş, beyaz yakalı göçmenler yüksek eğitilmiş yerleşik nüfusun oturduğu ilçelerde; görece düşük eğitilmiş, mavi yakalı göçmenler de benzer özelliklerdeki ilçelerde yaşarlar.

Aktarılan bulgular, Türkiye iç göçünü seçilmiş akımlar ve göçmen profilleri üzerinden incelemeyi hedefleyen etnografik araştırmalara keşifsel ve ayrıntılı bir zemin hazırlamaya yöneliktir. Projenin ayrıntılı bulgularının yer alacağı yakın gelecekte proje ekibi tarafından yayımlanması planlanan Türkiye Göç Atlası ve İstanbullular Atlası’nın, Türkiye iç göç çalışmaları için sağlam referanslar oluşturacağı düşünülmektedir.

21. YÜZYILDA KÜRESEL GÖÇ EĞİLİMLERİ

Dr.Seçil Paçacı Elitok- Sabancı Üniversitesi

Son tahminlere göre, dünyada 214 milyon uluslararası göçmen bulunuyor.Bu rakam dünya nüfusunun sadece %3.1'ine tekabül ediyor. Yani aslında toplam dünya nüfusunun çoğunluğu göç etmiyor. Öte yandan insan hareketliliği geçtiğimiz yüzyıllarda olduğu gibi 21. yüzyılda da dönemin en önemli küresel zorluklarından biri olarak dünyayı değiştirmeye devam ediyor ve edecek.

Göç Yolları

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2013 Dünya Göç raporunda¹ dünyadaki dört ana göç koridoru şöyle tanımlanıyor:

- 1- Kuzey-kuzey Koridoru: Almanya-ABD; İngiltere-Avustralya; Kanada, Kore, İngiltere- ABD
- 2- Güney-Güney Koridoru: Ukrayna-Rusya; Rusya-Ukrayna; Bangladeş-Butan; Kazakistan-Rusya; Afganistan-Pakistan
- 3- Güney-kuzey Koridoru: Meksika-ABD; Türkiye-Almanya; Çin,Filipinler, Hindistan-ABD
- 4- Kuzey-güney Koridoru: ABD-Meksika ve Güney Afrika; Almanya-Türkiye; Portekiz-Brezilya; İtalya-Arjantin

1: International Organization for Migration (IOM) ,World Migration Report, 2013, IOM, Geneva: Switzerland, p.53.

21. yüzyılda, az gelişmiş ülkelerdeki nüfusun artma ve gelişmiş bölgelerdeki nüfusun durgunluk eğiliminde olacağı öngörülmüş olsa da BM'nin tahminleri, gelecekte üçüncü dünya ülkelerinden sanayileşmiş ülkelere göçün derecesinin azalacağını işaret ediyor

Aynı rapora göre, 2013 yılında göç akımlarının %45'i güney-kuzey, %35'i güney-güney, %17'si kuzey-kuzey ve %3'ü de kuzey –güney koridorlarında gerçekleşmiştir. Son yirmi yılda en çok artış gözlemlenen koridor güney-kuzey koridoru olurken ileriki dönemlerde de bu eğilimin devam etmesi beklenmektedir. Önümüzdeki dönemde istatistiklerdeki rakamların işaret ettiğinin de üzerinde bir

sayı ile güney-güney koridorunun da kritik rotalardan biri haline gelerek buradaki göç dinamiğinin en az güney-kuzey koridoru kadar önemli olacağı öngörülmüyor.

Göç alan ve göç veren ülkeler:

Kuzey-kuzey koridoru bağlamında; Almanya, İtalya, Polonya ve İngiltere göç veren başlıca ülkelerdir. Hem güney-kuzey hem de kuzey-kuzey koridoru için ABD ana hedef ülke konumunda bulunmaktadır. Güney-güney koridoru için ise Rusya, Ukrayna ve Hindistan hem göç alan hem de göç veren ülke durumundadırlar. Güney-güney koridorunun ana göç veren ülkeleri Afganistan ve Bangladeş olur iken göç alan ülkeleri Pakistan ve Kazakistan'dır.

21. yüzyılda, az gelişmiş ülkelerdeki nüfusun artma ve gelişmiş bölgelerdeki nüfusun durgunluk eğiliminde olacağı öngörülmüş olsa da BM (Birleşmiş Milletler)'in tahminleri², gelecekte üçüncü dünya ülkelerinden sanayileşmiş ülkelere göçün derecesinin azalacağını işaret ediyor.

Göç hareketlerinin gelişimine dair tahminler

Güney-Kuzey rotasında beklenen bu azalma, dünyadaki toplam uluslararası göçmen sayısında doğrudan bir azalma olacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki göçlerin yakın gelecekte azalmayacağı aşikar. Bunun nedeni ise bir yönüyle batı ülkelerinin selektif (seçici) göç politikaları ile ilişkilendirilebilir. Var olan seçici politikalar, vasıfsız ve düşük vasıflı göçmenlere kapılarını kapatırken yüksek vasıflı emeğin geçişi göçünü teşvik eder yönde seyredecek. Demografik dinamikler de göz önünde bulundurulduğunda, önümüzdeki dönemlerde göçün giderek gelişmekte olan Asya ülkeleri arasında gerçekleşeceği ve geçmişte net göç rakamları negatif olan Çin, Hindistan, Tayland ve Malezya gibi ülkelerinin göçmenler için çekici varış ülkeleri haline geleceği de öngörüler arasında. Ek olarak, Tayvan ve Güney Kore gibi 20.yüzyılın sonlarında büyük bir endüstrileşme atağı yapmış olan ülkeler de göç alan ülkelerin başlarında yer alacak.

Kuzey-güney koridorunun öneminin gözden kaçması:

Her ne kadar bu koridor toplam göç akımlarının sadece %3-6'sına tekabül etse de artan bir öneme sahip olduğu kuşkusuz. Örneğin, Afrika'daki Portekizli göçmenlerin sayısı son on yılda %42 artarken, Brezilya'daki uluslararası göçmen topluluğu içinde Amerikalılar başı çeker

2: World Population Prospects, United Nations (UN), 2012, New York: USA .

3: Global Mobility Survey Report, 2012, Available at: http://www.deloitte.com/view/en_US/us/Services/tax/0e8725840da4d310VgnVCM2000003356f70aRCRD.htm

olmuştur. Bunda kuşkusuz kuzeyde yaşanan ekonomik ve finansal krizin etkisi olmakla beraber; güneyin yükselen ekonomilerinin yapısal nitelikleri, özellikle BRICS(Brezilya, Rusya, Hindistan,Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) ülkelerindeki yüksek vasıflı eleman açığı da rol oynamaktadır. Örneğin, Brezilya'nın 2009 ile 2011 yılları arasında yabancılara verdiği çalışma izinleri %64 arttı. Bir başka yönden, bu rotanın artan önemi küresel şirketlerin yayılımı ve genişlemesi ile de açıklanabilir. 2012 Global Mobilite Araştırması Raporu'na³ göre, uluslararası görevlendirmelerde bir önceki yıla göre %47'lik bir artış yaşanmış ve bu genişleme de temelde güneyin yükselen piyasalarına ve büyüyen ekonomilerine doğru gerçekleşmiştir.

Düzensiz göç:

Küresel olarak dünyadaki toplam düzensiz göçmen sayısının 30-40 milyon olduğu tahmin ediliyor. Bu sayı toplam uluslararası göçmen nüfusunun beşte birine tekabül etse de 7 milyarlık dünya nüfusunun payı % 0,5'i geçmiyor. Düzensiz göçmenlerin 1.9-3.8 milyonun Avrupa Birliği(AB) bölgesinde, yaklaşık 10 milyon kadarınınsa Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde olduğu tahmin ediliyor. Dikkat çekici bir nokta, 2002 yılında 3.1 -5.3 milyon olarak tahmin edilen düzensiz göçmen sayısının, 2008 yılı için 1.9 -3.8 milyon olarak bulunmasıdır. Tahminlerdeki bu düşüşün dört farklı nedeni olduğu düşünülüyor: AB genişlemesi, af ve yasallaştırma programları, sınır kontrollerinde artış ve ekonomik kriz. Öte yandan, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere gelen düzensiz göç akımlarını kontrol etmek için sınır kontrollerinden geri kabul anlaşmalarına kadar sayısız yöntemi deniyorlar. Bu politikaların etkinliği ve var olan düzensiz göçmenlerin kalış sürelerini uzatma eğilimi de akademik tartışmalar içindeki önemini önümüzdeki dönemde de koruyacak gibi görünmektedir.

İşçi Dövizleri:

Göçmenlerin anavatanlarına gönderdikleri paranın (işçi dövizleri) büyük çoğunluğu kuzey-Güney koridorunda gerçekleşse de, güney ülkelerinin kendi aralarındaki işçi dövizleri akışı da son derece belirgin bir eğilim. Bu fark, çoğu kez bölgeler arası gelir farklılıkları, transfer maliyetlerinin yüksekliği ve resmi olmayan kanallarla gerçekleşen işçi dövizleri akışları ile açıklanıyor.2011'de göçmenlerin gelişmekte olan ülkelerdeki aile ve

cnnturk.com

akrabalarına gönderdikleri döviz miktarı 372 milyar dolara ulaştı.⁴ 2013 Dünya Göç Raporu’na⁵ göre, 2010 yılındaki en önemli beş koridor içinde Türkiye-Almanya 994 milyon dolar ile kuzey-güney rotasında birinci sırada yer almıştır. Meksika, Rusya, Türkiye, Güney Kore gibi tarihsel olarak işçi döviz alan ülkeler son yıllarda aynı zamanda birer işçi dövizı gönderen ülke kimliği edindiler. Bu eğilim gelişmekte olan benzer ülke ekonomilerine de aksedebilir. 2013 Dünya Bankası Raporu’na göre, gelişmekte olan ülkelere gelen toplam işçi dövizı miktarı 410 milyar dolar olarak kaydedildi. Bu rakam resmi kalkınma desteklerinin üç katıydı. Dahası, son küresel krizde, işçi dövizleri diğer uluslararası para akışlarından (portfolyo yatırımları, krediler, doğrudan yabancı yatırımlar vb.) çok daha istikrarlı bir seyir izlediler. Bazı küçük ülke ekonomilerinin GSMH’larının %25’inden fazlasının işçi dövizlerinden oluştuğunu düşünürsek, 21. Yüzyılda da iktisadi kalkınma ve işçi dövizı ilişkisi önemini koruyacak.

Öğrenci göçü/ hareketliliği:

Dünya Göç Raporu, 2009/2010 akademik yılında her beş yabancı öğrenciden birinin kuzey ülkelerinde ikamet etmiş olduğunu ve bunların yarısından çoğunu Erasmus vb. değişim programları ile güneyden gelen öğrencilerin

oluşturduğunu gösteriyor. Öğrenci hareketliliği söz konusu olduğunda, güney ülkelerinin kendi aralarındaki değişimi %18 seviyesinde kalıyor.

Emekli göçü/ Yaşam Tarzı göçü

Kuzey-güney göç koridorunda gözlenen bir başka önemli eğilim ise emekli göçü. Özellikle batı ülkelerindeki yüksek gelir düzeyi, bu bölgelerden gelen göçmenlerin niteliğini, yaşam kalitesini yükseltme ve özellikle emeklilik dönemini geçirmek üzere yer değiştirme saikleri ile gerçekleşen bir olgu haline getiriyor. Örneğin Portekiz ve Güney İspanya’daki İngiliz emekliler veya Türkiye’deki Alman emekliler bu bağlamda bir “yaşam tarzı” göçüne işaret ediyor. Önümüzdeki dönemde de bu tip göç eğilimi önemini korumaya devam edecek.

Mülteciler:

UNHCR raporuna göre⁶, 2014 yılının ilk altı ayında 330,700 yeni sığınma başvurusu yapıldı ve bu sayı geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre %24’lük bir artışa işaret ediyor. 44 sanayileşmiş ülkeye yapılan toplam sığınma başvurusunun %80’i Avrupa’ya yöneldi. Eğer bu eğilim sürer ise 44 sanayileşmiş ülkeye yapılan toplam başvuru sayısının 2014

sonuna kadar yaklaşık 700.000’e ulaşacağı böylelikle bunun da son yirmi yılın rekor rakamı olacağı tahmin ediliyor. Sığınma başvuruları içinde en önemli artış %74 ile Güney Avrupa ülkelerine gerçekleşmiş. Sığınma talep edenlerin menşei ülkesi içinde Suriye başı çeken ülke olmuş. Suriye’yi, Irak, Afganistan, Eritre ve Sırbistan takip ediyor. Öte yandan en çok sığınma talebinde bulunulan ülkeler Almanya başta olmak üzere, ABD, Fransa, İsveç ve Türkiye olmuş. Özellikle Suriye ve genelde MENA (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) bölgesindeki siyasi istirsızlıklar ve etnik çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda mülteci göçü akımlarının 21. Yüzyılda da önemini koruyacağı öngörülüyor.

Kadın göçü:

Dünya Göç Raporuna göre, kuzey –kuzey koridoru haricinde göçmenlerin çoğunluğu erkek olmakla beraber; özellikle Güney Avrupa ülkelerindeki göçmenlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında orta ve üst sınıf hane halklarının eviçi hizmetlerinde belirgin bir göçmen kadın emeğinden söz etmek mümkün. Literatür, göçmen kadın emeğinin esnek yapısının bu ikincil, hizmet odaklı ve enformel alanın taleplerine uygunluğu üzerinde odaklanıyor. Öte yandan etnografik çalışmalar bu sahadaki kadın göçmen emeği sömürsüne ve patriarkal ilişkilere dikkat çekiyor. İspanya’daki Filipinliler örneğinde olduğu gibi kadın göçmenlerin göç sürecinin öncüleri oluşu, demografik olarak çoğunlukta oluşları, misafir ülkeye uyum konusundaki sosyal birleştirici rolleri üzerine de sayısız tartışma yürütülmekte. AB’nin yaşlı nüfusunun bakımı göz önüne alınırsa kadın göçünün uzun dönemde önemini koruyacağı ortadadır.

Emek Piyasasında Göçmenler

OECD 2013 raporuna göre⁷ göçmenlerin iş piyasasındaki durumu son yıllarda giderek kötüleşmiş ve 2008-2012 yılları arasında işsizlik oranı %5 artmış. (aynı oran hedef ülkelerdeki yerel vatandaşlar için %3’tür). Tahminler uzun dönem işsizlik sorununun birçok OECD ülkesinde göçmenler için en büyük zorluklardan biri haline geleceğini gösteriyor. Öte yandan göçmenlerin kazanılmış sosyal haklarının taşınabilirliği ve ülkeler arası transferi de 2000’lerde en çok tartışılan konulardan biri olabilir. Göçmenler anavatanlarına dönerken veya üçüncü bir ülkeye göç ederken, göç ettikleri ülkede çalışma yaşamına katılmış olmaları nedeniyle kazandıkları emeklilik sigortası, sağlık primleri vb. sosyal haklara sahiptirler. Bu hakların göçmenlerle beraber sınır-ötesi devamlılığı için ülkeler

Özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki göçlerin yakın gelecekte azalmayacağı aşikar. Bunun nedeni ise bir yönüyle batı ülkelerinin selektif (seçici) göç politikaları ile ilişkilendirilebilir. Var olan seçici politikalar, vasıfsız ve düşük vasıflı göçmenlere kapılarını kapatırken yüksek vasıflı emeğin geçiçi göçünü teşvik eder yönde seyredecek.

arasında ikili sosyal güvenlik anlaşmaları yapılmıştır. Bu tür yasal düzenlemelerin hem kapsamının genişlemesi, hem uygulamasının kolaylaştırılması ve de dünyadaki diğer göç sistemlerine yayılması göç araştırmalarının ve politikalarının gündemindeki yerini koruyor.

İklim Değişikliği

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), çevresel nedenlerle 21. Yüzyıl başında 24 milyon kişinin göç etmek zorunda kaldığını belirtiyor. Ne tanımında ne de hakkındaki yasal düzenlemeler üzerinde fikir birliğine varılamamış olsa da; çevre ve iklim değişikliği kaynaklı göçler önümüzdeki dönemde dünyadaki küresel göç dalgalarına damgasını vuracak önemli dinamiklerden biri. 2010 Dünya Göç Raporu ‘İklim değişikliği ve Göç ’ teması ile yayınlandı. Bu raporda, 2008 yılında doğal felaketler nedeniyle 20 milyon kişinin yerinden edildiği belgelendi. IOM’in bu raporunun 2050 için tahmini 200 milyon oldu. İklim mülteciliği konusundaki kafa karışıklığı ve yasal düzenlemelerdeki karmaşa süregelirken sadece Finlandiya ve İsveç çevresel nedenlerle yerinden edilmiş kişilere insani koruma ve geçici oturma izni verebilmek için yasal düzenlemeler yaptı.

Vasıfların önemi ve seçici göç politikaları

Profesyoneller, şirket yöneticileri, hesap uzmanları, mühendisler, danışmanlar ve uluslararası kurum çalışanları, kısacası, yüksek vasıflı işgücünün kısa süreli göçü olgusu bu yüzyılda öne çıkan en önemli eğilim oldu. Özellikle AB’nin yüksek vasıflı emek açığı düşünülecek

4: Migration and Remittances Factbook 2011, The World Bank.

5: International Organization for Migration (IOM) ,World Migration Report, 2013, IOM, Geneva: Switzerland.

6: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Asylum Trends ,First Half of 2014: Levels and Trends in Industrialized Countries, UNHCR,Geneva: Switzerland.

7: Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), International Migration Outlook 2013, OECD Publishing, Available at: 10.1787/migr_outlook-2013-en.

olursa, bu göç tipinin uzun vadede vazgeçilmez öneme sahip olacağını tahmin edebiliriz. OECD raporuna göre⁸ on yeni ülke daha AB mavi kart uygulamasına geçti. AB dışındaki birçok gelişmiş ülkede nitelikli göçü teşvik edici uygulamalar dikkat çekiyor.

Öte yandan sınır ötesi mekik göçü de kısa süreli ve çok amaçlı göçleri kapsayacak turizm, ticaret, kısa süreli çalışma vb. amaçlarla gerçekleşmeye devam ediyor ve edecek. Mekik göç, göç yazınındaki klasik ikili yapıyı (göç gönderen ve göç alan ülke) altüst eden bir yaklaşım getirecek.

Demografik değişimler

Dünya nüfusu BM'e göre 2014'de 7.1 milyar olacak. Bu rakamın 2015'de 8 milyara, 2050'de 9.6 milyara ve 2100 de de 10.9 milyara ulaşması bekleniyor. Buna göre, nüfusa dair birbirine zıt iki eğilim öngörülüyor. İlki, kuzeydeki nüfusun yaşlanması ve küçülmesi, ikincisi de güneydeki nüfusun gençleşmesi ve artmasıdır. Bu demografik değişimlerin varolan insan hareketliliğini daha da tetikleyeceği ve gerek iç göç gerekse dış göç hareketlerinin dünyamızı şekillendirmeye devam edeceği bir gerçektir.

Sonuç:

Birleşmiş Milletler(BM) 2015 sonrası kalkınma ajandası günümüzün yedi küresel zorluğu içinde; süregiden eşitsizlikler, gıda ve beslenme güvensizliği, çatışma, şiddet ve yönetim açıkları gibi sayısız zorluk arasında demografik değişimleri yani göç, kentleşme ve yaşlanmayı da işaret eder. Göç olgusu, kentleşme ve yaşlanma ile beraber ele

alındığında; hem bir zorluk hem de bir fırsat olarak; yüzyılın küresel değişkenleri içinde yerini almaktadır.

Öte yandan, küreselleşen dünyada bu hareketliliğin hızla değişen yapısı, yönü, sıklığı ve yoğunluğu biz göç araştırmacılarını yeni kuramsal çerçeveler ve metodolojiler üzerinde düşünmeye itecek. Yasal-yasadışı; gönüllü-zorunlu; geçici-kalıcı; iç-dış; menşei ülke-hedef ülke gibi göç literatürünün kalıplaşmış ikilikleri önümüzdeki dönemde yapıbozumuna uğrayacak. Son dönemin küresel göç hareketlilikleri; yeni zaman ve mekan esneklikleri, küreselleşmenin etkileri ve birçok başka çoklu faktör ışığında tartışılacak. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise, göç disiplininin karşılaştırmalı çalışmalarıyla zenginleştirilmiş, disiplinler arası yaklaşıma gelecekte belki de her zamankinden daha çok ihtiyacı olacak. .

Demografik dinamikler göz önünde bulundurulduğunda, önümüzdeki dönemlerde göçün gelişmekte olan Asya ülkeleri arasında gerçekleşeceği ve geçmişte net göç rakamları negatif olan Çin, Hindistan, Tayland ve Malezya gibi ülkelerinin göçmenler için çekici varış ülkeleri haline geleceği de öngörüler arasında

Kuvarsın ısıltısı hayatın rengi

Çimstone markalı banko ve tezgahlar, çağdaş yaşamın şekillendirdiği günümüz mutfak ve banyolarına değer katıyor...

ÇİMSTONE®

6170/1 Sokak No: 5 Işıkkent
Bornova / İZMİR
Tel: +90.232.472 02 72
Fax: +90.232.472 12 72
info@cimstone.com.tr
www.cimstone.com.tr

11 EYLÜL'ÜN HAYALETİ ETRAFIMIZDA MI DOLAŞIYOR?

Prof.Ayhan Kaya - Bilgi Üniversitesi

Bu makaleyi genel hatlarıyla bitirmiş ve dergiye teslim etmeyi düşünürken 7 Ocak 2015 tarihinde Fransa'da yaşanan bir gelişme, yazdıklarımın geçerliliğini yeniden sorgulamama neden oldu. En azından, ilk tepkim bu yönde oldu. Charlie Hebdo mizah dergisine yapılan saldırıda çoğunluğu sanatçı-karikatürist olan 12 kişinin ölümüyle sonuçlanan eylemden edinilen ilk izlenimler bu cinayetlerin dergide yayınlanan ve İslam dininin kutsallarına saldırdığı iddia edilen karikatürler nedeniyle işlendiği şekildedeydi. Bu katliamın ardından yaşanan süreçte faillerin rehin aldığı 4 Fransız yurttaşı, bir polis memuru ve nihayetinde üç fail öldürüldü.

PEW, Fredrich Ebert Vakfı ve benzeri araştırma kuruluşları tarafından yapılan pek çok kamuoyu araştırmasında Müslümanlara ve İslama karşı en saygılı ülke olarak ön plana çıkan Fransa'nın böylesine bir cinayet için seçilmiş olmasını ve bu cinayetlerin aşağıda sözünü edeceğim

Fransa'nın böylesine bir cinayet için seçilmiş olması ve bu cinayetlerin François Hollande'ın yeni yıl konuşmasında ırkçılığı ve islamofobiyayı ağır şekilde eleştiren bir söylem kullanmasının hemen ardından işlenmesi, amacın Avrupa kamuoyunda yeniden İslam ve Batı arasında zaten varolan polarizasyonu daha da derinleştirmek olduğunu gösteriyor

gibi Başkan François Hollande'ın yeni yıl konuşmasında ırkçılığı ve islamofobiyayı ağır şekilde eleştiren bir söylem kullanmasının hemen ardından işlenmesi, amacın Avrupa kamuoyunda yeniden İslam ve Batı arasında zaten varolan polarizasyonu daha da derinleştirmek olduğunu gösteriyor. Bu nedenle Avrupa ve dünya kamuoyunun ve siyasetçilerinin bu olaya nasıl tepki vereceklerini görmek gerekiyor. Sosyalistlerin iktidarda bulunduğu Fransa'da Başkan François Hollande'ın "bu saldırıların İslam diniyle ilgisi yoktur" şeklindeki açıklaması ve Fransız güvenlik görevlilerinin öldürülen failleri, "3 Fransız terörist öldürüldü" şeklinde açıklama yapmak suretiyle kamuoyuna duyurmaları gerek iktidarın gerekse bürokrasinin katliamın yolaçabileceği polarizasyonu önleyebilmek adına ne denli hassas davrandıklarını gösteriyor.

Şu ana kadar gösterilen tepkiler ve AB kamuoyunda oluşturulan dayanışmacı anlatı, dini kutsallarına

saldırıldığı iddiasıyla bu kutsalları korumaya çalışanların, aslında Avrupa Birliği kamuoyunun kutsalı olan "fikir ve ifade özgürlüğü" kutsalına saldırdıklarını işaret etmektedir. İslamın kutsalı ile sekülerizmin (çağdaşlığın ve dünyeviliğin) kutsalı arasında yaşanan bu gerilimin çözülmesi için kendini Müslüman olarak tanımlayanlara herhalde büyük bir sorumluluk düşüyor. Malesef, Türkiye Cumhuriyeti devletini temsil eden kişiliklerin ve iktidar partisinin ilk tepkileri ile İslami eğilimli medya kuruluşlarından gelen ilk tepkiler kendi kutsallarının en öncelikli kutsallar olduğuna vurgu yapar nitelikteydiler. İlk yapılan açıklamalar adeta cinayetleri meşrulaştıracak şekilde Islamofobiyayı tartışmanın odağına koyan ve dinsel saiklerle yapılan açıklamalardı. Halbuki, Islamofobya türü tartışmalara girmeden önce, öldürülen çok sayıda insan vardı ve ayrıca da anti-Semitist öğeler taşıyan bir saldırı sözkonusuydu. Kendi kutsalına saldırdığı gerekçesiyle Katolik Kilisesinin Charlie Hebdo dergisine kırk kez dava açtığı gerçeği hatırlanacak olursa, kutsallarına saygı duyulmasını bekleyenlerin de aynı şekilde hukuki yollara başvurusu gerektiğini ve hatta bütün dinlerde varolan "Öldürmeyeceksin" emrini hatırlamalarında fayda olduğu kanısındayım.

Batı kamuoyunun göçmen, mülteci, yabancı, Müslüman, İslam, Suriyeli ve benzeri daha başka sıfatları değerlendirirken her zaman hatırlayacağı önemli dönüm noktalarından biri olacağını düşündüğüm Charlie Hebdo cinayetlerinin yaratacağı toplumsal ve siyasal iklimi değerlendirmek için biraz daha beklememiz gerekiyor. Faillerin bulunması, cinayetin arkasındaki unsurların açığa çıkması daha ayrıntılı analizler yapmamızı sağlayacaktır. Ama hiç şüphe yok ki, bu olay Fransa iç siyasetini ve hatta dış siyasetini yeniden şekillendirecektir. Bir yandan Sosyalist Parti ve Başkan François Hollande, katliamın daha büyük bir infiale ve ülke içindeki Müslüman kökenli insanlarla çoğunluk toplumu arasında polarizasyona yol açmasını engellemeye çalışırken, Ulusal Hareket Partisi UNP'nin yeniden genel başkanı seçilen Nicolas Sarkozy ve Ulusal Cephe Partisi (National Front)'nin lideri Marine Le Pen'in bu katliam karşısındaki tavırlarını dikkatle izleyeceğiz. Charlie Hebdo katliamı çok önemli bir dönüm noktası niteliğini taşıyor. Bu katliam muhtemeldir ki, AB ülkelerindeki güvenlikçi söylemi yeniden harekete geçirecektir ve belki de ırkçı ve yabancı düşmanı söylemlerin yeniden zemin kazanmasına neden olacaktır. Ancak, bu katliam yeniden Fransa ve diğer AB ülkelerinde göçmen kökenli insanların entegrasyonu, dışlanmışlığı, yoksulluğu ve işsizliği gibi konularla birlikte İŞİD ve El Kaide tarzı radikal İslami örgütlerin nasıl kolaylıkla kendi

Batı kamuoyunun göçmen, mülteci, yabancı, Müslüman, İslam, Suriyeli ve benzeri daha başka sıfatları değerlendirirken her zaman hatırlayacağı önemli dönüm noktalarından biri olacağını düşündüğüm Charlie Hebdo cinayetlerinin yaratacağı toplumsal ve siyasal iklimi değerlendirmek için biraz daha beklememiz gerekiyor

saflarına savaşçı devşirdikleri şeklindeki konuların da tartışılmasına neden olacaktır. Katliamın faili Kouachy Kardeşlerin kimsesiz oluşları ve yetimhanede büyümüş olmaları gerçeği gözönünde bulundurulduğunda, radikal İslami örgütlerin ne tür gençleri savaşçı olarak devşirdiklerini ve yaşadıkları toplumda yalnızlık ve dışlanmışlık hissi yaşayan bu insanları nasıl bir "dava" ya inandırdıkları gibi konular daha net olarak anlaşılacaktır. "Home-grown teröristler" şeklinde nitelenebilecek bu tür insanların gerek Londra gerek Paris gibi metropollerde ne tür koşullarda yetiştikleri ve daha sonra radikal örgütler tarafından nasıl devşirildikleri konusu daha ayrıntılı şekilde tartışılacaktır hiç şüphesiz.

Benden katkıda bulunmam istenen konu Almanya'da yaygınlık kazanan göçmen ve Müslüman karşıtı PEGIDA eylemlerinin sosyo-ekonomik ve politik içeriğini irdelememdi. Ancak, Charly Hebdo katliamının muhtemelen besleyeceği ve daha da kitleselleştireceği bu tür eylemleri bundan böyle Charly Hebdo katliamı bağlamında değerlendirmek zorunda kalacağımızı düşündüğümden yazıma Charly Hebdo katliamı ile başlamak durumunda kaldım. Burada yine de dikkatli olmak gerekiyor. Bir yanıla bundan böyle radikal İslamizmi ve neredeyse bütün dünyaya korku salan radikal İslami oluşumların hayat tarzlarımızı nasıl tehdit ettiğini konuşurken, diğer yandan da bundan bağımsız olarak göçmenlerin, mültecilerin ve yabancıların yaşadığı koşulları ve evsahibi çoğunluk toplumlarının farklı kentlerde ne tür sosyo-ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını da konuşmaya devam etmemiz gerekiyor. Bu bağlamda, neyi konuşursak konuşalım, argümanlarımızı etno-kültürel, dinsel ve uygarlık paradigmaları üzerinden değil, materyal,

sosyo-ekonomik ve siyasal paradigmlar üzerinden üretmeye çaba göstermeliyiz. François Hollande'ın "bu saldırıların İslam diniyle ilgisi yoktur" şeklindeki demeci bu anlamda çok önemli bir müdehalelerdir. Aynı şekilde, Fransız yetkililerin öldürülen failleri tanımlarken "3 Fransız terörist" şeklinde bir ifade kullanmaları geçmişteki hatalara düşülmeyeceği yönünde önemli işaretler vermektedir. Bir hatırlatma yapmak gerekirse, 2005 yılında Paris'te ve Fransa'nın daha pek çok kentinde yaşanan Banliyö Eylemleri sırasında İçişleri Bakanlığını Nicolas Sarkozy'nin yaptığı Ulusal Hareket Partisi hükümeti, eylemcileri tanımlarken özellikle "Müslüman" olduklarını ve hatta tamamıyla yanlış olsa bile bu insanları El Kaide ile bağlantı halindeymiş gibi göstermeye çalıştığını biliyoruz. Öyle görünüyor ki, 2008 ekonomik krizi sonrasında AB ülkelerinde göç ve yabancılar bağlamında yaşanan tartışmaları etno-kültürel ve dinsel sıfatlarla veya çerçevelerle açıklamaktan vazgeçilmezse, sorunların yapısal olduğu vurgusu yapılmazsa ve bu yönde kamuoyu oluşturulmazsa, çoğunluk toplumlarının güvenlikçi ve medeniyetçi söylemi güçlenerek devam edecek ve etno-kültürel ve dini azınlıklar kendi kutsalları, püriten saflıkları ve dini kimlikleri içine hapsolmaya devam edeceklerdir. Bu kısa yazıda bu tür bir yapısal analiz izlerini bulacaksınız.

PEGIDA ve benzeri eylemlerin içeriği

2014 yılının Aralık ayında çok ilginç bazı gelişmeler yaşandı Almanya, Fransa ve İsveç gibi ülkelerde.

Bu katliam yeniden Fransa ve diğer AB ülkelerinde göçmen kökenli insanların entegrasyonu, dışlanmışlığı, yoksulluğu ve işsizliği gibi konularla birlikte İŞİD ve El Kaide tarzı radikal İslami örgütlerin nasıl kolaylıkla kendi saflarına savaşçı devşirdikleri şeklindeki konuların da tartışılmasına neden olacaktır

Dresden'de PEGIDA (Batı'nın İslamlaştırılmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) tarafından 22 Aralık 2014 tarihinde düzenlenen ve yaklaşık 17.000 kişinin katıldığı gösterilerde taşınan pankartlar arasında "Kendi Almanya'mızı özledik", "Göçmenlerin sosyal refahımızdan yararlanmasını durdur" sloganları yer almaktaydı. Bell ki, Almanya'nın giderek Selefileştiği ve İslamileştiği gibi bir kaygının yanı sıra, Almanya'nın Suriyeli mültecilere çok cömert davranırken aynı cömertliği kendi yurttaşlarına göstermediği şeklinde bir algının varlığından da söz etmek mümkün.

Öte yandan, Fransa'da ünlü bir televizyon habercisi olan Eric Zemmour, bir İtalyan gazetesine verdiği röportajda Fransa'da

yaşayan ve kendisinin sorun olarak gördüğü beş milyon kadar Müslümanın sınır dışı edilmesi gerektiğini söyledi. Kendisi de Cezayir kökenli bir göçmen olan Zemmour, 2014 yazındaki Dünya Futbol şampiyonası sırasında da Alman milli takımı hakkında çok şaşırtan bir açıklama yapmış ve Almanya'nın bu kupayı kazanmasının mümkün olmadığını çünkü takımda Türk ve Kuzey Afrikalı oyuncular olduğunu söylemişti. Merak edenler için hatırlatma yapmak gerekirse, Zemmour'un bu ırkçı ve İslamofobik demeçleri nedeniyle Fransız televizyon kuruluşu i-Tele tarafından işine son verildi. Müslümanlara yönelik tepkilerin yoğunlaştığı bir diğer ülke ise İsveç olmuştur. 2014 Aralık ayında 3 caminin kundaklandığı İsveç'in Almanya ile birlikte AB ülkeleri arasında en fazla sayıda Suriyeli mülteci başvurusu kabul eden iki ülkeden biri olduğunu hatırlatmakta fayda var. Almanya ve İsveç, herbiri bugüne değin yaklaşık 50.000 Suriyeli mültecinin başvurusunu kabul etmiştir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Özellikle 11 Eylül olaylarından bu yana bu tür protesto eylemleri ve ırkçı retorikler sık sık karşımıza çıkıyor. Her ne kadar 11 Eylül'ün yarattığı siyasal ve toplumsal iklim, günümüzde İslam Devleti'nin neden olduğu korku ve öfke dolu siyasal iklim ile benzerlikler gösterse de arada önemli farklar bulunmaktadır.

Belki de bu farklardan en önemlisi, gerek Almanya'da gerekse Fransa ve İsveç'te devleti yönetenlerin ortaya çıkan göçmen karşıtı ve İslamofobik nitelikli bu tür eylemleri ve söylemleri kınamak yönünde açık mesajlar vermiş olmalarıdır. Gerek Angela Merkel gerekse François Hollande yeni yıl mesajlarında bu konunun özenle altını çizdiler. İsveç'teki Sosyal Demokrat hükümet çevreleri de benzeri demeçleri sık sık tekrarlayarak ülkenin ne denli çokkültürlü bir yer olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Benzeri şekilde sanayi ve finans çevreleri de göçmenlerin ülke ekonomilerine ne denli önemli katkılar yaptıklarını hatırlatmak suretiyle, egemen olma eğilimindeki bu ırkçı ve yabancı düşmanı havanın dağılmasına katkıda bulunmaya çalıştılar. Son olarak, özellikle Almanya'da PEGIDA karşıtı yürüyüş yapanlar, İsveç'te cami yakma eylemlerine karşı duran seküler toplumsal grupların varlığı ve göçmen yanlısı eylemler düzenleyen Kilise çevreleri, 11 Eylül sonrasında yaşanan ve ağır bilançosu olan İslamofobik ve ırkçı iklimin yeniden yaşanmaması için çaba göstermeye devam etmektedirler.

11 Eylül sonrası ve İslam Devleti süreci arasındaki farklar küreselleşme süreçlerinin giderek yabancılaştırdığı bir takım yerel grupların, bir diğer deyişle küreselleşmenin

kaybedenlerinin, yaşamakta oldukları sosyo-ekonomik, politik ve kültürel dışlanma hallerinden doğan rahatsızlıklarını ifade edebilmek için egemen bir dil haline gelen İslamofobik ve göçmen karşıtı dili kullandıklarını tesbit etmek mümkündür. Diğer bir deyişle, göçmenlerin ve Müslümanların pek çok sosyo-ekonomik sorunun müsebbibi olarak algılandığı ve birer günah keçisi haline dönüştürüldükleri dönemleri yakın zaman öncesine değin yaşadık. Hatta, 11 Eylül sonrasında yaşanan İslamofobyanın aslında muhafazakâr devletler, iktidarlar, medya ve uzman çevrelerince üretilen bir tür ideoloji (İslamofobizm) olduğu ve bir anlamda korku tacirlerinden ve korku siyasetinden beslendiği yönünde de tesbitlerin olduğunu hatırlamakta fayda var. Batı'da yaşayan yüzlerce genç Müslümanı kendi saflarına savaşçı olarak devşirme becerisini gösteren İslam Devleti, medyada bu yönde gerçekleşen temsil biçimleri ve bu olgu etrafında öbeklenen korkular ve sayıları giderek artan mülteci sayısı, hiç şüphe yok ki, benzeri bir

İslamofobik toplumsal iklimin günümüzde de oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Charlie Hebdo katliamını gerçekleştiren üç saldırganın Ortadoğu'da İslami kanatta çarpıştıktan sonra doğdukları ve yetiştikleri ülke olan Fransa'ya bu katliamı

gerçekleştirmek için gönderildikleri yönünde ilk bilgilerin gelmesiyle birlikte yeniden 11 Eylül sonrasındaki siyasal ve toplumsal iklimi anımsatan işaretlerin geldiğini de unutmamak gerekiyor. 7 Temmuz 2005 tarihinde Londra'da metroda gerçekleştirilen katliamın da yine İngiltere'de doğmuş-yetişmiş teröristler tarafından işlendiği hatırlanacak olursa Charlie Hebdo katliamını ve benzeri katliamları gerçekleştirenlerin benzer nitelikler taşıyan "home-grown terrorists" oldukları şeklinde tartışmaların yeniden yoğunlaşacağını bekleyebiliriz. Bugünlerde yaşananların 11 Eylül sonrasında yaşananlardan farkı ise devletlerin ve iktidarların daha sağ duyulu şekilde davranmak suretiyle ırkçılık ve İslamofobizm ideolojisini beslemekten kaçınmaya çalışmalarıdır.

Ancak buna rağmen, özellikle popülist aşırı-sağ siyasal partiler bu korkulardan nemalanmanın yollarını aramaktadırlar. İsveç Demokratları Partisi, Macaristan'da Jobbik Partisi, Finlandiya'da Gerçek Finliler Hareketi, Hollanda'da Özgürlük Partisi, Danimarka'da Halk Partisi, Fransa'da Milliyetçi Cephe, Belçika'da Flaman Bloğu, Norveç'te İlerleme Partisi, İtalya'da Lega Nord, Avusturya'da Özgürlük Partisi, İngiltere'de Bağımsızlık

Göçmenlerin ve Müslümanların pek çok sosyo-ekonomik sorunun müsebbibi olarak algılandığı dönemleri yakın zaman öncesine değin yaşadık. 11 Eylül sonrasında yaşanan İslamofobyanın aslında muhafazakâr devletler, iktidarlar, medya ve uzman çevrelerince üretilen bir tür ideoloji (islamofobizm) olduğu ve bir anlamda korku siyasetinden beslendiği yönünde de tesbitlerin olduğunu hatırlamakta fayda var

Partisi, Yunanistan’da Altın Şafak Partisi ve Almanya’da ise Almanya için Alternatif Parti gibi pek çok aşırı-sağ, popülist ve ırkçı partinin ve hareketin mevcut ekonomik krizden de beslenmek suretiyle giderek güçlendiğini ve hatta gerek yerel, gerek ulusal ve gerekse Avrupa Birliği Parlamentosunda kendilerine yer bulduklarını görüyoruz.

Bu oluşumlara pek çok yeni hareketin ekleneneceği yönünde bir takım işaretler gelmeye devam ediyor. PEGIDA bunlardan sadece bir tanesi. Söylemleri ve mesajları yeni değil, bildik klişeler. Ama giderek artan sayıda insanın katılımını sergilemesi ve başka kentlere de yayılması nedeniyle analizinin sağlıklı bir şekilde yapılması gereken bir oluşumdan bahsediyoruz. Dresden’de 2014 yılının Aralık ayında 200 kişiyle başlayan ve liderliğini eski bir uyuşturucu kaçakçısı olan ve Almanya devletinden kaçmayı başaran Güney Afrika’ya giden sonra tekrar Almanya’ya dönmeyi başaran Lutz Bachmann adlı 41 yaşındaki kişinin yaptığı PEGIDA hareketinin Pazartesi günleri düzenlediği protesto gösterileri artan katılımı devam ediyor. Almanya toplumunun çoğunluğunu ve tabii ki göçmen kökenli ve özellikle Müslüman kökenli insanları rahatsız eden bu gelişmeler devam edecek gibi.

Göçmenler ve Müslümanlar değilse, asıl sorun nedir o halde?

Dresden’de gerçekleştirilen PEGIDA eylemlerinde katılımcıların 40 yaş ve üzeri olduğu bilinmektedir. Bu eylemciler, aileleri olan, gelecek kaygıları olan, çocuklarını iş bulabilmek için başka kentlere göndermiş

bulunan insanlardan oluşuyor. Bir yandan Almanya’nın zenginliğinden yeterince pay alamadığını düşünen, Suriye iç savaşının etkilerinin yol açtığı bir takım gerilimlerin ve çatışmaların kendi ülkelerine taşınıyor olmasından rahatsızlık duyan, öte yandan giderek yalnızlaştığını hisseden ve bu nedenle de yakın geçmişe yönelik bir nostalji besleyen insanlardan bahsediyoruz. “Çocuğumun şeriatı öğreten bir okulda eğitim görmesini istemiyorum” şeklinde bir ifade kullanan eylemci anne, böylesine bir korkuyu gerçek olma ihtimali olmasa bile şayet ifade ediyorsa ve milliyetçi, ırkçı ve islamofobik bir söylem kullanıyorsa, korkularının asıl nedenlerini bulmak gerekir. İslam Devleti (İŞİD) gerçeği ve yükselen Selefi akımlar etrafında yapılan konuşmalar bu korkuyu mutlaka besliyor. Ancak, bu korkunun normal koşullarda Dresden’de yaşayan ve radikal İslami oluşumların hiç tehdit etmediği insanlar arasında yayılıyor olması medyanın yarattığı tehdit algısıyla açıklanabilir. Özellikle, Suriye’de yaşanan gerilimlerin ve parçalanmaların yer yer Almanya’ya taşındığı ve zaman zaman Kürtler, Ezidiler ve Selefiler arasında bir takım çatışmalar olduğu ve bu çatışmaların Almanya kamuoyunu çok rahatız ettiği bilinmektedir. Ayrıca, Charly Hebdo katliamı her ne kadar PEGIDA eylemlerinin başladığı tarihten sonrasında gerçekleşmiş olsa dahi, radikal İslam korkusunun aslında Batı metropollerinde gündelik hayatta bir karşılık bulunduğunu da unutmamak gerekiyor.

1993 yılından bu yana en büyük göç dalgasının 2013 yılında yaşandığı Almanya’ya bir yılda 1,226,000 göçmenin geldiğini biliyoruz. Bunlardan yaklaşık sadece 30.000’i Suriyeli mülteci, ama çoğunluğu İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelere gelen kalifiye insan gücü tarafından oluşmuştur. Almanya’da önemli bir demografik dönüşüm yaşanmaktadır. Sayıları hızla artan Güney Avrupalı kalifiye çalışanlar 1.500 Euro gibi bir maaşla kendilerine teklif edilen işleri kabul ederken, aynı işi 5.000 Euro ücretle yapma arzusundaki Almanya yurttaşlarının İsviçre, Avusturya ve hatta Türkiye gibi başka ülkelere göç ettiklerini biliyoruz. Ülke içindeki demografik hareketliliği de göz önünde bulundurduğumuzda bu değişimin boyutları daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Başkenti Dresden olan Saksonya, 1950 yılından bu yana göç veren bir eyalet. Almanya’nın özellikle son yıllarda yaşadığı varsılığa ve büyümeye rağmen, işsizliğin giderek yükseldiği bir eyalet Saksonya. 2013 yılında Almanya işsizlik ortalaması % 7 civarındayken, Saksonya’da işsizlik oranı % 10’un üzerinde seyretnmekteydi. Daha çok servis ve sağlık sektörünün egemen olduğu eyalette, küçük

ölçekli işletmelerin de varlığını sürdürmeye çalıştığı görülüyor. Yaş ortalamasının yaklaşık 47 olduğu Saksonya eyaletinin nüfusu 4,1 milyon kadar ve bu nüfus içinde farklı ülkelerden gelenlerin sayısı yaklaşık 97,000 kadar, yani toplam nüfusun % 2,3’ü kadar. Almanya’nın toplam nüfusunun % 10’undan fazlasının yabancı ülkelere gelen insanlar tarafından oluştuğunu göz önünde bulundurursak, bu oran diğer eyaletlere göre çok düşük bir oran. Kaldı ki, yabancıların çoğunluğunu Vietnamlılar, Ruslar, Polonyalılar ve Ukraynalılar oluşturmakta. Müslüman kökenlilerin toplam nüfusu oranı ise % 0,4 kadar. Diğer bir deyişle, Müslüman kökenliler Saksonya’da yok denecek kadar az.

Bir tarafıyla da eylemciler için geçmiş hatırlatan nostaljik bir yanı var Pazartesi günleri yapılan bu protesto eylemlerinin. Çünkü, Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin son yılları olan 1980’li yıllarda rejim karşıtı kitleler protesto eylemlerini her Pazartesi Dresden ve benzeri kentlerde gerçekleştirirdi. Bugün eylemlere katılanlar o günlerde hayalleri olan gençlerdi. Benzeri eylemlerin Bonn (Bogida), Köln (Kögida) ve Berlin (Bärgida) gibi kentlere de yayıldığı görülüyor. Ancak, bu protesto eylemlerine karşılık özellikle

aşırı-sağın yükselmesinden korkan geniş halk kitleleri de kitlesel şekilde karşı gösterilerde bulunmaktadırlar. Sosyal Demokratlar (SPD), Yeşiller ve Sol Birlik gibi siyasi partiler bu tür kitlesel gösteriler için kamuoyu oluşturmaya başladılar. Şansölye Angela Merkel de bu gösteriler karşısında kaygılarını dile getirdi ve özellikle yabancı düşmanlığının artıyor olması karşısında kaygılandığını açıkça ifade etti.

Geçmişte öğrenilenler bir işe yarayacak mı?

PEGIDA tarzı bu tür sivil nitelikli aşırı-sağ eylemlerin gerek Almanya gerekse diğer pek çok AB ülkesinde uzun soluklu olacağı kanısında değilim. Çünkü, öncelikli olarak Avrupa kamuoyu gectiğimiz onbeş yıl boyunca İslamofobyanın neden olduğu ve 79 Norveç vatandaşının öldürüldüğü Breivik faciası (22 Temmuz 2011) gibi yıkımlar karşısında büyük bir farkındalık geliştirmiştir ve bu farkındalık nedeniyle ırkçı ve yabancı düşmanı söylemlerin varlığı karşısında tepkisini açıkça koyabilmektedir. Özellikle 2008 yılından bu yana yaşanmakta olan ekonomik kriz ve bu krizin

sarstığı genç kitlelerin geliştirdiği Occupy Wall Street hareketi, Avrupa'daki Indignados hareketi gibi hareketlerin siyasal iletişim ve sorunlarını kamusal alanda dile getirmek açısından Avrupa kamuoyuna çok önemli fırsatlar sunduğunun farkındayız. Kitleler artık sokakların ve kamusal alanın sahibi oldular ve geçtiğimiz yıllarda öğrendikleri bilgilere ve edindikleri deneyimlere ters düşen bir takım olaylar mevcut ise hemen mobilize olup tepkilerini dile getirebiliyorlar. PEGIDA karşısında ortaya çıkan geniş sivil insiyatifler bunun en önemli örneklerinden biri oldu.

Öte yandan yakın zamana kadar popülist ve ırkçı söylemlerin prim yaptığını düşünen merkezi sağ siyasal partiler, tecrübe ettikleri yıkımların onlara öğrettikleri karşısında bugün daha dikkatli söylemler ve usulplar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Marine Le Pen'in Milliyetçi Cephesi ve Almanya için Alternatif (AfD) gibi aşırı sağ siyasal partiler, hiç şüphe yok ki, bu tür kitleleri kendi yanına çekebilmek için elinden geleni yapacaktır. Ancak merkezdeki partiler muhtemelen hızla mobilize olabilen ırkçılık karşıtı geniş kitlelerin varlığını da göz önünde bulundurdıkları için popülist ve ırkçı bir söylem geliştirmekten olabildiğince imtina ediyorlar. Dolayısıyla, son dönemde özellikle İŞİD gibi bir oluşumun neden olduğu olumsuzluklar ve korkular karşısında kaygılarını dile getiren geniş kitlelerin varlığına rağmen ortaya çıkan İslamofobik ve ırkçı eğilimlerin 11 Eylül sonrasındaki kadar taban bulabileceğini iddia etmek çok zor.

Sorumluluklar: Ne Yapmalı?

Dünyanın her köşesinde küresel kapitalizmin sonucu veya gereği olarak bazı devletlerin giderek otoriterleştiğini, polis şiddetinin yükseldiğini, uluslararası veya ülke içindeki insan hareketliliğinin arttığını, küresel adalet algısının temellerinin tamamen sarsıldığını, geniş kitlelerin giderek siyasallaşan bir din olan İslam üzerinden kendilerini tanımladıklarını, buna karşılık çok sayıda insanın bu İslamileşme ve Selefileşme akımı karşısında giderek sert tepkiler verdiğini ve gerek medyanın gerekse muhafazakâr siyaset anlayışının buna çanak tuttuğunu görüyoruz. Siyaset dünyası ve medya, yaşanmakta olan yoksullaşmayı, dışlanmayı, mülksüzleşmeyi, küresel düzeyde yaşanan adaletsizliği, güvensizlik hissini ve işsizliği açıklayabilmek için kültürel ve dinsel kodları kullanmaya devam ediyor. Öncelikli olarak, yaşanan sorunların dinsel veya kültürel saiklerle açıklanamayacağını, bu sorunların özünde yapısal, toplumsal, siyasal ve ekonomik nedenlerin olduğu saptamasını cesaretle dile getirmek gerekiyor. Sözgelimi

PEGIDA eylemleri görünürde İslamileşme karşıtı olabilir, ancak özüne baktığımızda olanların daha çok yapısal problemlerle açıklanabilir olduğunu görüyoruz.

Görüngübilimin bize çok iyi öğrettiği üzere, hiç bir şey görüldüğü gibi değildir...

Son olarak, Türkiye'ye ilişkin kısa bir değerlendirme yaparak yazıyı tamamlayalım. Charly Hebdo katliamının Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve iktidar temsilcileri tarafından hemen İslamofobyaya bağlamında tartışılması ve medyada da bu yönde bir temsili yaygın şekilde gerçekleşmesi oldukça düşündürücü ve olayın vehametini anlamaktan ne denli uzak olduğumuzu gösteriyor. Gerek devlet kurumlarının temsilcilerinin, gerek iktidarın ve gerekse kamuoyunun önemli bir bölümünün konuyu doğrudan "gerçek İslam bu değil" gibisinden savunmacı bir refleksle tartıştığını gördük. Halbuki, burada söz konusu olan geçmişleri ve söylemleri ne olursa olsun yok pahasına öldürülen insanların hikayeleri ve bu eylemler karşısında devlet ve bireyler olarak nasıl bir empati sergileyeceğimizdi. Daha açık söylemek gerekirse, savunmacı bir refleks yerine, yas tutan Fransız toplumunun yasını nasıl paylaşabiliriz şeklinde bir refleks geliştirmemiz gerekiyordu.

Dresden'de gerçekleştirilen PEGIDA eylemlerinde katılımcıların 40 yaş ve üzeri olduğu bilinmektedir. Bu eylemciler, aileleri olan, gelecek kaygıları olan, çocuklarını iş bulabilmek için başka kentlere göndermiş bulunan insanlardan oluşuyor. Bir yandan Almanya'nın zenginliğinden yeterince pay alamadığını düşünen öte yandan giderek yalnızlaştığını hisseden ve bu nedenle de yakın geçmişe yönelik bir nostalji besleyen insanlardan bahsediyoruz

Soyak; konut, enerji, çimento ve döküm sektörlerindeki yatırımlarıyla 50 yılı aşkın süredir Türkiye'ye değer katıyor olmanın sevincini ve gururunu yaşıyor.

**TÜRKİYE'YE
KONUT**

**TÜRKİYE'YE
ENERJİ**

**TÜRKİYE'YE
ÇİMENTO**

**TÜRKİYE'YE
DÖKÜM**

Türkiye konut sektöründe ilklerin yaratıcısı, güven, kalite ve çevreye duyarlılığın temsilcisi Soyak, tam 50 yılı aşkın sürede hayata geçirdiği projelerle inşaat sektörüne yön vermektedir. Türkiye konut sektöründe yüksek kaliteli, uzun ömürlü yapı teknolojileri, ilk hasıla paylaşımlı proje modeli, ilk internetten konut satışı, henüz yapımı tamamlanmamış konutlar için ilk kredilendirme modeli, sosyal alanlarıyla birlikte tasarlanmış ilk toplu konut projesi, konut projelerinde sürdürülebilirlik gibi bugün gayrimenkul sektörüne öncülük eden birçok yenilik ve ilk; Soyak imzasını taşımaktadır.

Türkiye enerji sektörünün yüksek potansiyele sahip şirketlerinden biri olan Soyak, jeotermal, güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynakları alanındaki çalışmalarıyla Türkiye'nin geleceğine önemli ve kalıcı katkılar sağlamaktadır.

Çimento üretimiyle Türk inşaat sektörüne güç veren Soyak, ileri teknolojiye sahip üretim tesisleriyle yapıların temeli olan çimentoda kaliteyi ve uzmanlığı bir araya getirmekte ve kalitesiyle sektöre değer katmaktadır. Soyak, Marmara bölgesindeki en büyük çimento üretim tesislerinden birine sahiptir.

Türkiye döküm sektöründe de uzmanlığıyla dikkat çeken Soyak; otomotiv, makine, elektrik, beyaz eşya ve yapı sektörleri için teknolojik katma değeri yüksek, ham ve işlenmiş döküm parçaları ve boru ekleme parçaları üretmektedir. Soyak, Türkiye'nin en büyük döküm tesislerinden birine sahiptir.

UKRAYNA KRİZİ'NDE ALMANYA'NIN ROLÜ

Dr. Zaur Gasimov / Orient Enstitüsü İstanbul

Almanya, 2007 yılından bu yana dünyanın en büyük dördüncü ve AB'nin en büyük ekonomisi konumunda bulunuyor. Almanya'nın ihracat bazlı ekonomisi küresel düzeyde hareket ederken siyasi çevreleri ise dünyanın geneli ile yoğun bir şekilde ilgileniyor. Frankfurter Allgemeine Zeitung, Tagespiegel ve Süddeutsche Zeitung gibi Almanya'nın önde gelen gazetelerindeki uluslararası siyaset haberleri geleneksel olarak geniş olmuştur. Alman kamuoyu, başta Avrupa olmak üzere, dünyada olup bitenlerle yakından ilgileniyor. Burası, Avrupa ile kendini özdeşleştirmenin geleneksel olarak son derece yüksek olduğu Almanya. Alman Dışişleri Bakanlığı, "Avrupa ve Atlantik Ötesi Ortaklık"ın "Alman Dış Politikasının Temelleri" olduğunu belirtiyor¹.

Rusya'nın Kırım yarımadasını ilhak etmesi ve Kiev'in Ukrayna'nın doğusunda Rusya tarafından desteklenen isyancılara karşı verdiği savunma savaşı, başta Birleşik Devletler ve Almanya olmak üzere, Atlantik ötesi güvenlik toplumu açısından ciddi meydan okumalar oluşturuyor. Ukrayna'dan

Almanya ve AB açısından Ukrayna, tüm AB üyesi devletleri kadar Almanya için de ekonomik ortak olarak halen ciddi öneme sahip olan Rusya ile ilişkilerinin gözden geçi-rilmesi anlamına geliyordu.

gelen haberler, ABD, Fransa ve Polonya'da olduğu gibi Alman medyasında da ağırlığını hissettiriyor. Bu makalenin amacı da Berlin'in bakış açısından 2014'teki Ukrayna Krizi'ni siyasi, ekonomik ve kültürel yönleri ile analiz ederek, bu krizin verdiği resmi ve entelektüel tepkileri izah etmektir.

Almanya ve Doğu Avrupa, "Aşırı İktisat Çağı"nın (E. Hobsbawm) gölgesinde aynı tarih ve belleği paylaşıyorlar. 1989-90'da Almanya'nın yeniden birleşmesi ve 1991'de

Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından, Almanya eski SSCB'yi oluşturan ülkelerin başkentlerinde diplomatik misyonlar oluşturma ve kendini bir ekonomik güç olarak konumlandırma imkanını yakaladı. Volkswagen, BMW, Siemens ve diğer birçok Alman işletmesi Wrocław'dan Novosibirsk'e kadar eski komünist pazarları yeniden keşfetti. Alman akademisyenler ve entelijansiyası, Leh, Rus ve Çek ortakları ile birlikte çok sayıda ortak akademik, üniversite ve diğer ortak projeleri hayata geçirerek Doğu Avrupa'ya açıldılar. İkinci Dünya Savaşı'nın halen canlı olan hatıralarına rağmen, Alman dili halen hem Doğu Avrupa hem de bizzat Rusya'daki gençler arasında popüleritesini koruyor. Berlin, Tallinn'den Bakü'ye kadar uzanan geniş coğrafyanın dört bir yanında kurduğu Goethe Institut'lar² ve Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD³) üzerinden eski Doğu Bloku'ndan öğrenci ve akademisyenlere yönelik çok sayıda burs programını hayata geçirerek kültürel alışverişi destekledi.

Berlin, savaş sonrasının „Nie wieder Krieg!“ (Bir daha asla savaşmayacağız!) sloganının da etkisiyle, 1990'lardan bu yana Berlin diplomasisini „Friedenspolitik“, yani barış politikası olarak adlandırıyor. Nitekim, Almanya gerek Rusya'ya gerekse kendi doğu komşusu Polonya'ya karşı dengeli bir politika ile ilgileniyordu. Bu Friedenspolitik'i iki yönü tanımlıyordu: Alman siyasi sınıfı, entelijansiyası ve kamuoyu başta Nazi ve İkinci Dünya Savaşı dönemi olmak üzere, kendi geçmişlerine son derece eleştirel bir şekilde yaklaşıyorlar. Dolayısıyla, yeniden birleşen Almanya, Doğu Avrupa'da komünizmden çıkmış ülkelerdeki dönüşümü memnuniyetle karşıladı ve destekledi. Aynı zamanda, ihracata dayalı bir ulus olan Almanya'nın ekonomik büyümesi Avrupalı ortakları ile sürdürülebilir işbirliğine dayalıdır. Savaş gerileme ile eş anlamlıdır⁴.

1990'lı yılların başından bu yana, Berlin Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkeleri ile Komünizmden çıkan Rusya'yı da Avrupa'ya daha da yakınlaştırmaya çalıştı. Berlin, Fransa, Almanya ve Polonya arasında birden fazla düzeyde yakın işbirliğine

dayanan „Weimarer Dreieck“i (Weimar üçgeni) hayata geçirdi. Almanya da bir yandan Polonya ve Rusya ile üç taraflı işbirliğini daha da derinleştirdi. Polonya'nın ve Baltık Devletleri'nin 1999 ve 2004 yılında NATO'ya ve entegrasyonuna destek veren Berlin, 2001 yılında Rus yetkililer ve sivil toplum temsilcileri ile yıllık üst düzey toplantıların gerçekleştirildiği bir forum olan Petersburger Dialog'u (St. Petersburg Diyalogu) hayata geçirdi.⁵ Petersburger Dialog özel bir üst düzey Rus-Alman işbirliğini içeriyordu.

Berlin'in, AB içindeki en kuvvetli ekonomik güç olarak Brüksel karşısında güçlü bir pozisyonda bulunduğuna şüphe olmasa da, Avrupa Birliği birkaç yıldır çeşitli mali ve siyasi sorunlar altında bocalıyor.⁶ Avrupa Birliği'nin yapısal sorunları, AB ekonomisine şekil vermek ile ilgilenen ve eşzamanlı olarak da diğer AB üyelerinin çıkar ve pozisyonlarını dikkate almak zorunda olan Almanya'nın pozisyonunu etkiliyor. Almanya ve AB açısından Ukrayna, tüm AB üyesi devletleri kadar Almanya için de ekonomik ortak olarak halen ciddi öneme sahip olan Rusya ile ilişkilerinin gözden geçirilmesi anlamına geliyordu.

Almanya, bir yandan Rusya ile Ukrayna üzerinden siyasi diyalogu yeniden başlatıp, diğer yandan da Moskova'yı eşzamanlı olarak farklı yaptırımlar ile cezalandırarak 'bir köprü kurmaya' çalışmak gibi zorlu bir işin altından kalkmaya çalışıyor. Angela Merkel, 18 Aralık 2014 tarihinde yaptığı bir hükümet açıklamasında, "Eylemlerimizin amacı, kendi geleceğini kendi eline alabilecek bağımsız bir Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün sağlanmasıdır," diyordu. Aynı bağlamda, Merkel, "Hedef Avrupa'nın güvenliğinin Rusya'ya karşı değil, Rusya ile birlikte sağlanmasıdır ve öyle de kalacaktır," diye de ekliyordu.⁷ Merkel, bu sözleri ile Rusya'ya yönelik en radikal duruşu benimseyen Polonya ve Baltık Devletleri gibi Almanya'nın Doğu komşuları, NATO ve AB üyeleri ile de dayanışmasını gösteriyordu. Varşova, Baltık Devletleri ile birlikte, Ukrayna'nın NATO'ya üye olması fikrini desteklerken Moskova'ya karşı daha fazla

2: Goethe-Institut'lar, dünya çapında faaliyet gösteren Alman kültürel kuruluşlarıdır. 1951 yılında kurulan Goethe Institut'lar halen dünyanın dört bir yanındaki 94 ülkede faaliyet göstermekte ve öncelikli olarak Alman dil ve edebiyatını tanımlamaktadır. Goethe-Institute'ün merkezi Münih'tedir.

3: DAAD 1925 yılında kurulmuştur. Merkezi Bonn'da bulunan DAAD, dünya çapında faaliyet göstermekte olup hem Almanya içinde hem de uluslararası düzeyde eğitim programlarını desteklemektedir.

4: İyi bilinen sebeplerden ötürü, savaş, savaşma ve saldırganlık 1950'lerden bu yana Almanya'da kesinlikle destek görmeyen konular olmuştur. 2011 yılından bu yana, askerlik artık zorunlu değildir. Alman politikacılar, NATO çerçevesinde dahi kendi askerlerini askeri amaçla yurtdışına göndermekte isteksizdir. Bununla birlikte, Almanya bugün küresel olarak insani yardım konusunda en büyük bağışçılar arasında yer almaktadır.

5: 2014'teki yıllık toplantı Soçi'de gerçekleştirilecekti. Ukrayna krizi yüzünden, Almanya toplantıda yer almaktan vazgeçmiştir.

6: Yunanistan'da ciddi bir kriz yaşanmasının ardından, Portekiz, İspanya ve güney İtalya da derin bir ekonomik durgunluk içine girmişlerdir. Almanya ile birlikte, AB içindeki önemli oyuncularından biri olan Fransa kendi iç siyasi ve sosyal sıkıntıları ile boğuşmaktadır. Ayrıca, Fransız ekonomisi de yıllardır herhangi bir büyüme kaydedemedi. Euro, ABD Doları karşısında da kademeli olarak değer kaybetmektedir.

7: Şansölye tarafından verilen, „Avrupa değerlerini savunmak zorundayız“ başlıklı hükümet açıklaması: http://www.bundeskanzlerin.de/Content/EN/Artikel/2014/12_en/2014-12-18-regieren... (25.12.2014).

1: Schwepunkte deutscher Außenpolitik, in: http://www.auswaertiges-amt.de/sid_0EE62ED6D6FF8D07D762D1039B531E3/DE/Aussenpolitik/Schwerpunkte_Aussenpolitik_node.html (06.01.2015).

Almanya, bir yandan Rusya ile Ukrayna üzerinden siyasi diyalogu yeniden başlatıp, diğer yandan da Moskova'yı eşzamanlı olarak farklı yaptırımlar ile cezalandırarak 'bir köprü kurmaya' çalışmak gibi zorlu bir işin altından kalkmaya çalışıyor

yaptırım getirilmesini teklif ediyor. Berlin'in dip-lomasisi Polonyalıların bakış açısını hesaba katmakla birlikte bunu yumuşatıyor Yaptırımlar varlığını sürdürecektir, ama Mer-kel Rusya'nın Avrupa güvenliği açısından önemine de vurgu yaptı. Nitekim, Almanya, Rusya'nın Kırım'daki eylemini "ilhak" olarak adlandırırsa da, ne Berlin ile Moskova arasındaki diplomatik ilişkiler kesildi ne de Moskova'daki Alman büyükelçisi geri çağırıldı. Ukrayna önemli olabilir, ama Rusya ondan çok daha önemli.

Almanya ve Rusya, İran ile Tahrân'ın nükleer programı konusunda "3+3" formatlı görüşmelerde yer alıyor. Rusya,

"Ortadoğu Dörtlüsü"nün ayrılmaz bir parçası olarak İsrail ile Filistin arasındaki barış inşa etme sürecine doğrudan dahil olmuş durumda. Almanya ile Rusya, Uluslararası Termonükleer Deneyisel Reaktör (ITER) adlı küresel enerji projesi çerçevesinde de yakın bir işbirliği içindeler.⁸

Oldukça yoğun bir karışıklığa rağmen, Almanya'nın Rusya'nın Kırım'daki eylemlerine yönelik resmi pozisyonu son derece açık oldu ve olmaya da devam ediyor. 19 Mart 2014'te, hükümet sözcüsü Steffen Seibert Rusya'nın yarımada'yı ilhak etmesini, "Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne yapılmış çok ciddi bir müdahale" şeklinde tanımladı⁹. Seibert'e göre, "Rusya uluslararası ölçekte tecrit edilmiş bir yola çıkmıştı"¹⁰. Berlin, Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesini Almanya'nın 1989'daki yeniden bir-leşmesi ile kıyaslamasını kınadı. Putin, 18 Mart 2013 tarihinde yaptığı konuşmasında, "Alman vatandaşlarının Rus dünyasının arzularına ve tarihi Rusya'nın birliğini yeniden kazanma arzusuna destek vereceği" umudunu dile getirmişti.¹¹

Gerhard Schröder ve Antje Vollmer gibi eski üst düzey politikacı, gazeteci ve entelektüellerden oluşan yaklaşık altmış kişilik bir grup, 5 Aralık 2014 tarihinde, Alman hükümeti, kamuoyu ve medyasına yönelik bir dilekçeye imza

Merkel, Avrupa'nın güvenliğinin Rusya'ya karşı değil, Rusya ile birlikte işbirliği yapmak anlamına geldiğini belirtiyordu. Aynı bağlamda, Avrupa'nın uluslararası hukukun hiçbir şekilde ihlal edilmesini kabul etmeyeceğinin de altını çiziyordu. Merkel'e göre, kendi kaderini tayin hakkı Ukrayna'nın durumunda geçerli değil

attı. „Wieder Krieg in Europa? Nicht in unserem Namen!“¹² (Avrupa'da tekrar savaş mı? Bizim adımıza değil!) başlıklı mektupta, Rusya ile diyalog geliştirilmesi çağrısında bulunuyor ve Moskova'nın herhangi bir şekilde tecrit edilmesini kınıyorlardı. Ayrıca, mektubun imzacıları Ukrayna Krizi konusunda AB ve Batı'yı suçluyorlardı. Birkaç gün sonra, bu sefer de yüzü aşkın Slav Etütleri uzmanı Alman, önceki metni kınayan bir açıklama yaptılar. Rus ve Doğu Avrupa tarihi ve siyaseti konusunda çalışan Alman akademisyenler saldırgan konumundaki Rusya ile kurbanı Ukrayna'nın birbirinden ciddi şekilde ayrılması gerektiğini belirtiyordu.¹³

Moskova'daki Alman Büyükelçiliği internet sayfasında Ukrayna krizi ile ilgili bir SSS yayınladı. Net şekilde sorulan altı soruya aynı netlikte verilen altı cevap, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ve Rusya'nın Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçılara verdiği desteğin neden uluslararası hukukun ihlal edilmesi anlamına geldiğini açıklıyor. Aynı bağlamda, Alman yetkililer 16 Mart 2014 tarihinde Kırım yarımadasında gerçekleştirilen halk oylamasını kınayarak Rusya'ya karşı getirilen yaptırımların anlam ve amacını açıklıyorlar.¹⁴ Alman hü-kümetinin pozisyonu o dönemden bu döneme değişmedi. Ber-lin, Ukrayna krizinin ve Avrupa-Rusya ilişkilerinin geleceğine dair müzakerelerin gerçekleştirildiği önemli bir yer haline geldi. Merkel, Hollande, Obama, Putin ve Poroshenko'nın 4 Ocak 2015 tarihinde bir araya gelmesinden iki gün önce,

Alman Şansölyesi'nin Ofisi, „Gemeinsam für den Frieden“ (Birlikte Barışa Doğru) başlıklı bir açıklamayı dağıttı. Bu açıklama, kısmen Merkel'in Yeni Yılda Ulusa Seslenişi'ni baz alıyor. Merkel, Avrupa'nın güvenliğinin Rusya'ya karşı değil, Rusya ile birlikte işbirliği yapmak anlamına geldiğini belirtiyordu. Aynı bağlamda, Avrupa'nın uluslararası hukukun hiçbir şekilde ihlal edilmesini kabul etmeyeceğinin de altını çiziyordu. Merkel'e göre, kendi kaderini tayin hakkı Ukrayna'nın durumunda geçerli değil.¹⁵

Tıpkı Fransa ve Birleşik Krallık'ta olduğu gibi, Almanya da Ukrayna krizine barışçıl bir çözüm bulmak ve Rusya ile üst düzey ilişkisini korumakla ilgileniyor. Merkel ve Alman Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier, ABD'li ve Fransız meslektaşları ile birlikte, Ukrayna hakkındaki son barış gö-rüşmelerinde kilit oyuncular haline geldiler. Alman kamuoyu ve akademisyenler, Ukrayna krizinin kökenleri, evrimi ve nihai çözümü hakkındaki entelektüel tartışmalarda aktif şekilde yer alıyorlar.

Almanya Dış İşleri Bakanı Frank Walter

12: <http://www.zeit.de/politik/2014-12/auf-ruf-russland-dialog> (05.01.2015).

13: <http://www.zeit.de/politik/2014-12/auf-ruf-friedenssicherung-statt-expansionsbelohnung> (05.01.2015).

14: Die Ukraine-Krise – Fragen und Antworten, in: <http://www.germania.diplo.de/Vertretung/russland/de/08-politik/ukraine-argumentaire...> (25.12.2014).

15: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2014/12/2014-12-31-merkel-ansprache-ukraine.html?sessionid=BBAD788367311D705C2DBA2C6D47C57E.s4t1> (05.01.2015).

İRAN'IN YENİ BÜYÜK OYUNU

Prof. Bülent Aras / Sabancı Üniversitesi
Emirhan Yorulmazlar / John Hopkins Üniversitesi

İran, 1979 İslam Devrimi'nden bu yana güvenlik ve siyaset gündeminin merkezinde yer alan bir ülke olagelmıştır. İdeolojik devlet aygıtı ve pragmatik dış politika yönelimi ile uluslararası siyasette bir satranç oyuncusu görüntüsü vermektedir. 2013 Eylül ayından itibaren "büyük pazarlık" imkanlarından birini hayata geçirerek Amerika ile mevcut ihtilafları çözmeye ve uluslararası izolasyondan kurtulma çabasına girişmiştir. Mevcut stratejisinin üç ayağını iç siyaset, nükleer program ve Arap Baharı belirlemektedir. İran'ın siyasi manevraları entegre bir stratejinin tamamlayıcı parçalarını oluşturmakta, öncelikle siyasi rejimin konsolidasyonu ve ekonomik darboğazın aşılması ile uluslararası konumun pekiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu stratejinin mevcut manevralarla hayata geçirilmesi ancak farklı dengelerin seyrine ve karmaşık bir sürecin yürütülmesine bağlı görülmektedir. Burada her üç alanda İran'ın siyaseti irdelenerek açıklayıcı bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır.

İç dengelerin korunması: İran rejimi 'İslami' düzeni koruma odaklı bir strateji benimsemektedir. Rejimin

İran, ABD'yi masaya çekmeyi başarırken, müzakerelerin bölgesel politikalarını sınırlandırmak bir yana önünü açıcı bir zeminde ilerlemesini de sağlayabilmiştir. Sünni aşırıılık tehdidini de kullanarak Batı dünyasına makul ortak mesajı verebilmiş, desteklediği Bağdat ve Şam yönetimlerine de bir anlamda kalkan olmuştur

temel kaygısı dış tehditlerden ziyade Şah döneminde tecrübe edildiği üzere iç tehdidin kontrolü ve mümkünse dış dünyayla ilişkinin tercih edilecek düzeyde sınırlı tutulmasıdır. Bu politika dış güçlerin içerideki uyumsuz aktörleri harekete geçirmelerinin önlenmesi anlayışı üzerinde bina edilmiştir. Rejim, iç düzeni ruhani anlamda Oniki İmam inancının Ayetullah Humeyni'ye has yorumu olan 'Velayet-i Fakih' (Hukukçunun Yönetimi) ve siyasi anlamda seçimlere ve Parlamente'ya dayanan 'Cumhuriyet' ile tesisi hedeflemektedir. Bu sistem dini idealler kadar tarihi tecrübe (Batı'yla 150 yılı aşan bağımlılık ilişkisi) ve ekonomi-politikle (petrol gelirlerinin dağıtılması) şekillenmektedir.

Rejim içinde sertlik yanlılarıyla açılımları savunan kesimler arasındaki temel görüş farklılığı rejimin hangi unsurunun ön plana çıkarılması gerektiği konusunda yaşanmaktadır. Dini Rehber Hamaney çevresinde toplanan birinci grup İslami olarak nitelenen, devrimin temel prensiplerinden taviz verilmemesini savunmaktadır. Bu anlamda, seçimlerle işbaşına gelen Hükümet ve Cumhurbaşkanı geçici otoriteyi temsil etmekte, nihayetinde hikmet-i devlet anlayışıyla rejimin muhafazası görüşü ağır basmaktadır. Hamaney, rejimin süreklilik unsurlarını temsil ederken gerek Şah

döneminden gerek Devrimin ilk yıllarından kalan Batı karşıtı ve taviz vermenin yeni tavizleri doğuracağı yönünde bir dünya görüşüne sahiptir. Bununla birlikte, gerektiğinde Amerika'yla da el sıkışabileceği mesajını vererek asıl hedefin rejimin korunması olduğunu vurgulamaktadır.

Siyasi yapıda azınlıkta kalan, ancak İran'ın kültürel ve demografik yapısı nedeniyle sessiz çoğunluk konumunda bulunan reformcu kesim ise rejimin temel prensiplerinden vazgeçilmeden toplumsal açılım taleplerinin karşılanmasını talep etmektedir. Bu grup rejimle yabancılaşma yaşayan özellikle gençler ve kadınlar kadar sisteme bağlı ancak değişimi kaçınılmaz gören mollalardan da destek bulmaktadır.

Hatemi döneminde Gorbaçovvari bir gel-git dönemi yaşayan İran, basın ve ifade özgürlüğü konusundaki deneyimlerinden daha sonra pişmanlık duymuş, açılımların dış dünyadan da destek almadığını gördükten sonra Ahmedinejad döneminde yeniden sertlik yanlısı bir yaklaşıma yönelmiştir.

2005 yılından sonra uluslararası toplumdan ve bölge ülkelerinden giderek uzaklaşan İran yönetimi, esasen Arap Baharı'nın öncülü sayılabilecek bir kalkışmayı 2009 Haziran seçimlerinde yaşamıştır. Yeşil Hareket adı altında birleşen yenilikçi kanat, mevcut düzenin gidişatına ve baskıcı rejime karşı çıkmıştır. Nihayetinde, Hamaney'in mutabakatıyla askeri-milis unsurlar devreye girmiş, örgütlenme bazında

Nükleer müzakerelerin sonuçlandırılması adına ABD'yle ortak bir zeminin yakalanması ve iç politikada buna engel çıkaran sertlik yanlısı anlayışın ikna edilmesi gerekecektir. Karmaşık bir düzlemde devam eden bu sürecin başarısı müzakere dışı unsurlarla (İsrail, ABD Kongresi, Arap monarşileri ve IŞİD gibi bölgesel aktörlerin) ilgili gelişmelere de bağlı olacaktır

güdü kalan bu sivil hareket etkisiz hale getirilmiştir. Müteakip dönemde İran'da askeri unsurların hakimiyet kazandığı, seçimleri kazandığı ilan edilen Ahmedinejad Hükümetinin siyasi nüfuzunu neredeyse tamamen kaybettiği ve bölgesel değişimlerin tehdit algılamasını had safhaya çektiği bir mahiyet kazanmıştır. Ancak belki en önemli gelişme uluslararası yaptırımların bankacılık işlemlerine ve hatta petrol ürünlerine sirayet etmesiyle rejimin teneffüs yollarının kapanması, bir ölçüde rejimin iç (refah devletindeki gerileme) ve dış (Bahreyn, Yemen, Suriye ve Irak'ta Şii dünyasına artan saldırılar) meşruiyetinin giderek sorgulanır bir noktaya gelmesi olmuştur.

Seçimlerin kısıtlı şartlar altında gerçekleştirildiği İran’da, 16 yıl MGK Başkanlığı yapan ve Hatemi döneminde aynı sıfatla nükleer başmüzakereci görevini de üstlenen ‘Diplomat Şeyh’ lakaplı molla Ruhani 2013 yılında yapılan seçimlerle iş başına getirilmiştir. Ruhani, İran’ın iç ve dış politikada yaşadığı tıkanmayı aşmakta mahir bir seçim olmuştur. Daha önce İran’ın BM Daimi Temsilciliğini yapan ve Ruhani gibi yurtdışında eğitim görmüş bulunan Dışişleri Bakanı Zarif de ABD’yle diyalog kanalı açılmasına katkıda bulunmuştur.

İlk etapta ümitvar bir havada başlayan bu açılım, zamanla İran rejiminin kuşkucu unsurlarının tenkidini celbetmiş ve geline aşamada uygun uluslararası şartlardan yararlanarak İran’ın üzerindeki dış baskıların kırılması hedefini gerçekleştirememiştir. Bu noktada, İran’ın güvenlik-özgürlük dengesini her zaman birinci lehine kurma arayışı önemli bir rol oynamış, rejim bu anlamda tecridin kırılmasının getireceği liberalizasyon taleplerinin zamanlı olmadığı yaklaşımını sürdürmeyi tercih etmiştir. İran rejimi bu nazardan bakıldığında süreci kendi istediği noktada tutabilmiş, dış baskıları kısmen kırarken içeride ilave bir talep olmamasını sağlayabilmiştir. Ancak, herhalukarda rejimin bekası içeride beklentilerin düşük tutulması kadar dışarıyla doğru dengenin sürdürülmesi temeline dayanmak mecburiyetindedir.

Nükleer program: Başlangıcı Şah döneminde Batı’yla yakın ilişkiler ve bölgesel liderlik heveslerine dayanan nükleer program, İslam Cumhuriyeti rejimine iç ve dış politikada meşruiyet ve güvenlik sağlayabilecek bir milli proje olarak telakki edilmiştir. Nükleer program ödenen tüm bedele

rağmen rejime Batı’nın ‘ikiyüzlülüğü’nü ispat imkanı vermekte ve ulusal bir hak olarak kamuoyundan destek bulmaktadır. Dış politikada ise, güvenlik mülahazaları kadar İran’ın Batı’nın baskısına boyun eğmeyen ve ulusal menfaatlerini sonuna kadar savunan bir çizgiye oturmasını sağlamaktadır. Bunlara ilaveten, nükleer program Kuzey Kore örneğine benzer şekilde Batı odaklı uluslararası düzenin reddettiği İran rejimine muhatap alınma fırsatı sunmaktadır.

İran-Irak savaşında akamete uğrayan çabalar hemen ardında hız kazanmış, nihayet 2003 yılında rejim karşıtı Halkın Mücahitleri örgütü tarafından ifşa edilmesiyle uluslararası bir sorun niteliği kazanmıştır. ABD’nin Irak’ı işgal ettiği ve sıranın İran’a geleceği ifade edilen bir dönemde Hatemi Hükümeti uzlaşmacı bir yaklaşımla nükleer programı askıya almayı ve uluslararası denetimleri kabul etmiş, AB Üçlüsüyle müzakerelere girişmiştir. ABD’nin Irak’ta güç kaybetmesi ve müzakerelerin sonuç vermemesi nedeniyle 2005 yılında iş başına gelen Ahmedinejad, nükleer programa yeniden hız vermiş ve uranyum zenginleştirmede mesafe katetmiştir. Bu dönemde Türkiye ile Brezilya’nın ABD’nin teşvikiyle giriştikleri uzlaştırma arayışları İran’ı masaya çekebilmiş, ancak Batı ülkeleri bu defa İran’ın kabul ettiği tavizleri yeterli bulmamıştır.

Gelinen aşamada İran’ın nükleer programla ilgili hedeflerine ulaştığını, teknoloji anlamında ‘nükleer güç’ eşliğine geldiğini ve bunun ötesinde uluslararası izolasyonu kırmak adına müzakereleri bir enstrüman olarak kullanabildiğini söylemek mümkündür. İran, ABD’yi masaya çekmeyi başarırken, müzakerelerin bölgesel

politikalarını sınırlandırmak bir yana önünü açıcı bir zeminde ilerlemesini de sağlayabilmiştir. Sünni aşırıılık tehdidini de kullanarak Batı dünyasına makul ortak mesajı verebilmiş, desteklediği Bağdat ve Şam yönetimlerine de bir anlamda kalkan olmuştur.

Bununla beraber, devam eden sürecin sonuçlandırılması adına ABD’yle ortak bir zeminin yakalanması ve iç politikada buna engel çıkaran sertlik yanlısı anlayışın ikna edilmesi gerekecektir. Karmaşık bir düzlemde devam eden bu sürecin başarısı müzakere dışı unsurlarla (İsrail, ABD Kongresi, Arap monarşileri ve IŞİD gibi bölgesel aktörlerin) ilgili gelişmelere de bağlı olacaktır.

Arap Baharı: İçerideki korumacı yaklaşım, dışarıda aktif bir dış politikayla tehditlerin sınır ötesinde karşılanması ve komşu ülkelerin tampon işlevi görerek güvenlik tehditlerinin uzak tutulması anlayışını beraberinde getirmiştir. İran’da bölgede Acem (Arap olmayan) bir ülke olmanın ve Şiilik inancından kaynaklanan tarihi yalnızlığın yarattığı güvensizlik duygusu zihinlere işlenmiş durumdadır. Bu nedenle, bir anlamda bölgede tecridi kırmak adına İslam Dünyasına hitaben yaptığı devrimin tek-ülkede devrim modeline dönüşmüş olmasının da hayal kırıklığını yaşamaktadır.

İran’ın ideolojik devlet yapısının Arap Baharına ilk tepkisi, Batı yanlısı rejimlerin yıkılmasını yeni bir imkan ve “İran modeli”nin kabulü olarak görmek olmuştur. Ancak, Tahran’da kısa sürede bunun Batı yanlısı bir dış müdahale ve kaos planı olduğu algısı ağır basmıştır. Nitekim, bir çok Arap ülkesi istikrarsızlığa sürüklenmiş, hayati çıkarları zarar gören İran bu süreçte hedef ülke haline gelmiştir. Buna karşın, İran açısından Suriye-Lübnan hattının korunması, Körfez’deki güç dengesinin gözetilmesi ve Arap Baharını İran’dan uzak tutma ana hedeflere dönüşmüştür. İran, Arap Baharının kaybedeni olmama adına sahada askeri-milis gücüyle zemin kazanmıştır. Bu süreçte bölgede direnme ve direktme kapasitesini ortaya koyarak dengeyi kendi lehine çevirmiş, bilahare gündeme gelen IŞİD gibi ifratçı gruplara karşı koyarak Batı nezdinde de sempati toplamayı hedeflemiştir. Bu aktivizm Kürtlerle yaşanan fikir ayrılıklarını da örtme imkanı sağlamış, böylece kuzeyde Türkiye ve güneyde Suudi Arabistan ile yaşanan bölgesel rekabette bir ölçüde avantaj kazanmıştır. Bununla beraber, İran’ın Arap Baharına tepkisi genel bir çaresizlik içinde çözüm arayışını ifade etmiştir. İçeride Batı karşıtı dünya görüşünü muhafaza amacı devam ederken, dışarıda Batı’yla ortak zemin yakalama çabası bir tezat oluşturmakta; diğer yandan, mezhepçi yaklaşımın

İran’ın iç politikadaki dizaynının kırılğanlığı, Arap Baharı belirsizlikleri ve nükleer konusunun müzakere dışı unsurları İran’ın yeni büyük oyununun tezahürleri. Rejimin devamını merkezine alan bir stratejinin ne ile sonuçlanacağı konusunda net bir görüntü yok

bayraktarlığını üstlenmesi Arap ülkeleriyle bağ kurma hedefini toptan ortadan kaldırmış bulunmaktadır. İran’ın önümüzdeki dönemdeki seçenekleri Hizbullah-Esad-Bağdat hattıyla İsrail arasındaki ilişkilerinin seyriyle yeni bir açılım sağlamak dışında bölgesel açıdan İran’ın dışlanacağı bir çerçeveye işaret etmektedir.

Sonuç

İran’ın iç politikadaki dizaynının kırılğanlığı, Arap Baharı belirsizlikleri ve nükleer konusunun müzakere dışı unsurları İran’ın yeni büyük oyununun tezahürleri. Rejimin devamını merkezine alan bir stratejinin ne ile sonuçlanacağı konusunda net bir görüntü yok. Tahran’ın bu ölçekte ideolojik bir devlet yapısı ile pragmatik siyasetini sürdürülebilmesi gerekli manevraları yapabilmesine bağlı olacaktır. İran’ın her üç bağlamda manevralarının ülkeyi yeni bir eşige getireceği kısa sürede yaşanan gelişmelerle ortaya çıktı. Yeni eşikte İran halkının tercihlerini ifade etme yönünde daha fazla imkan bulması, Batı ile Amerika üzerinden entegrasyonun rejimi baskılayacak tesir doğurması, Arap Baharı ile bölgesel rolün sınırlanması ihtimalleri üzerinde ciddi şekilde durmak gerekiyor. Ruhani yönetimi ile Hamaney bloğu arasında örtülü anlaşma, İran bölgesel bir satranç oyunu oynarken, yerini içeride ciddi bir mücadeleye bırakabilir. İran’ın büyük oyunu iç siyaset, nükleer konusu ve Arap Baharı bağlamlarında meydan okumalarla başa çıkması ve fırsatları hayata geçirebilmesi ile Tahran’ın istediği istikamette devam edecektir. Her an yeni belirsizliklerin ortaya çıkabileceği bu çok boyutlu süreç İran’ı bölgesel ve daha sınırlı ölçekte de olsa, uluslararası siyasetin merkezinde tutmaya devam edecek. Sonucun ne olacağı konusunda ise İran’ın kesin sonuç vaat eden bir performans sergilediğini söylemek zor. İran rejimini en açık ifadesi ile bölgesel konumunu korumak ile varoluşsal bir mücadele arasında savrulacağı bir dönem bekliyor.

ORTA DOĞU'DA IŞİD SONRASI DÖNEM

Doç. Dr. Veysel Ayhan / IMPR-Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi Başkanı

Suriye, Irak ve Arap Yarımadası'nda yaşanan olaylar Orta Doğu'da yaşanan büyük değişimin ayak sesleridir. 16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında yapılan Skyes-Picot gizli antlaşmasının 100. yılına doğru yaklaşırken, kurulan düzenin sürdürülemeyeceği açığa çıkmıştır. 2003 Irak Savaşı ile başlayan değişim, Arap Baharı ile birlikte Suriye ve Irak'ta içerisine alarak farklı bir aşamaya doğru evrilmiştir. IŞİD'in ilk önce Rakka ardından da Musul'da kurduğu rejimler, günümüzde farklı dinamiklerin de etkisiyle kanlı bir iktidar alanı oluşturulması savaşlarına dönüşmüştür. Bu kapsamda çalışmayı IŞİD'le başlayıp, YPG, Yemen'de Hutsiler ve son olarak Kral Abdullah sonrası olası değişimler düzeyinde bir analizle sürdürmekte yarar vardır.

IŞİD ve Sünni Arapların Geleceği: Haziran 2014'de IŞİD'in yaklaşık on yıllık bir yıpratma savaşından sonra Irak topraklarında ilk önce Musul ardından da çok kısa süre içerisinde Tikrit'e kadar alan bir alanı kontrol altına alarak, bölgedeki en önemli aktörlerden biri haline gelmiştir. Her ne kadar El Kaide ile bağlantılı bir örgüt olarak ismini 2004'den itibaren duyurmuşsa da, son dönemdeki

IŞİD'in doğrudan bir Suriye ve Irak algısından ziyade Sünni Arapların yaşadığı topraklarda bir hakimiyet alanı oluşturma yönünde strateji izlediği dolayısıyla Sünni Araplara yönelik bir strateji ve mesaj verdiği dikkat çekmektedir

faaliyetleri El Kaide tarafından da eleştirmektedir. Nusra Cephesiyle yaşanan çatışmaların ardından IŞİD bağımsız hareket etmeye yönelmiş ve kısa sürede de Rakka'nın kontrolünü ele geçirerek Suriye'de kendi rejimini oluşturmuştu. Rakka'nın ardından Musul'a yönelik askeri planlamalara girişen IŞİD'e yönelik bölgesel düzeyde de kapsayıcı bir stratejinin ortaya konulması dikkat çekiciydi. Haziran 2014'de Musul'a yaklaşık 3 bin kişilik bir güçle saldıran IŞİD'e yerel düzeyde destek veren

Sünni Arap güçleri şehrin kontrolünü askeri bir çatışmaya girmeden ele geçirdikten sonra, Samara'ya kadar hızlı bir yayılma göstermişlerdi.

IŞİD'in Sünni bölgelerinde yerel bir direnişle karşılaşmadan ilerleyişi Sünni Arapların IŞİD'e bakışı gibi farklı sorunların da oluşmasını beraberinde getirmiştir. Esasında IŞİD'i destekleyen toplumsal unsurların başında Irak ve Suriyeli Sünni Arapların olduğu görülmektedir. Suriye ve Irak'ta iktidardan uzaklaştırılan Sünni Araplar açısından IŞİD Sünnilerin yeniden siyaset sahnesine çıkışı anlamına gelmekteydi. Bundan dolayı bazı uzmanlarca yapılan değerlendirmelerde IŞİD'in içerisinde çatışanların yaklaşık %60-65'nin yerel Sünni gruplar olduğu ileri sürülmektedir. Yaklaşık %10-15'ini ise yabancılar oluşturmaktadır. Bunların dışında kalanlar ise tarikat ve Sünni Arap Baasçı gruplardan oluşmaktadır. Öte yandan IŞİD üzerinden Sünni Arap bloğunda oluşan iktidar alanının doldurulmasını hedefleyen yerel unsurlar, amaçlarına ulaştıklarında IŞİD'in tasfiyesi de gündeme gelecektir.

Bu kapsamda IŞİD'in kısa sürede Irak içerisinde yayılması örgütün salt askeri başarısı olarak değil, bölgesel ve küresel siyaset yapıcılarının da içerisinde yer aldığı bir planlamanın sonucunda gerçekleştirildiğine dönük bir algı oluşmuştur. Şii güçlerinin çatışmadan bir çok Sünni yerleşim bölgesini terk etmesi, Iraklı Kürt grupların tehdidin yönünü tam kavrayamayışı, bölgesel güçlerin de Irak ve Suriye'de Sünni Arap bölgesi konusunda kısmi bir uzlaşya doğru yönelmesi IŞİD'in yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Toplumsal ve tarihsel düzeyde IŞİD'in kısa sürede bölgenin en önemli aktörü haline dönüşmesine yol açan unsurlara değinecek olursak, bunların başında kuşkusuz Sünni Arapların Bağdat ve Şam'dan dışlanmış olmalarının önemli bir rolü vardır. Yüzyıllardır bölgenin siyasetini belirleyen bir güç olan Sünni Araplar son 10 yıldır Irak ve Suriye'de ikincil konuma düşürülmüşlerdi. Toplumsal düzeyde yaşanan rahatsızlık aynı zamanda askeri düzeyde de Sünni Arap siyasetinde bir boşluk yaşamasına yol açmıştır. Türkiye'nin söz konusu boşluğu doldurma girişimleri ise Müslüman Kardeşlere verilen destek ve İran'la geliştirilen ilişkilerden dolayı sınırlı düzeyde kalmış ve özellikle Körfez'deki Arap güçlerinin beklentilerini karşılamaktan uzak olmuştur.

Nitekim IŞİD'in felsefesine bakıldığında ise Selefi ve Baasçı özellikler taşıdığı dikkat çekmektedir. IŞİD güçleri ele geçirdikleri bölgelerde yerel unsurlarla gerçekleştirdiği

toplantılarda ise Hilafet Devleti propagandasının yanı sıra Sünni Arapların birlikteliği ve yeniden bölgenin temel belirleyici gücü olmaları yönünde bir söylem kullandığı görülmektedir. Bu kapsamda IŞİD'in doğrudan bir Suriye ve Irak algısından ziyade Sünni Arapların yaşadığı topraklarda bir hakimiyet alanı oluşturma yönünde strateji izlediği dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla IŞİD'in Sünni Araplara yönelik bir strateji ve mesaj verdiği dikkat çekmektedir. Nitekim Irak ve Suriye'de yaşananlardan sonra Sünni Arapları mahalli özerklikle tatmin etmekte oldukça güç olacaktır. Sünni Arap bloğunda meydana gelen iktidar yapısı bölgesel düzeyde de yeni haritaların çizilmesine yol açabilecek düzeydedir. Güç kullanılarak yeni bir Sünni devletinin oluşturulmaya çalışıldığı şu günlerde Körfez ülkeleri veya Körfezin desteğini arkasına alan Mısır'ın süreci yönlendirme kapasitesinin olmaması bölgesel düzeyde Türkiye ve İran'ın da dikkatini çekmektedir. Türkiye liderliğinde Sünni Arapların birleştirilmesi ise bir olasılık olmakla birlikte Kürt sorunu bunun önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır.

Kobani’yi IŞİD'e karşı bir kırılma olarak gören ABD ve koalisyon güçleri karşı bir direniş ile IŞİD’İN durdurulması yönünde adımlar attılar. Amerikan yönetimi ilk kez PYD’yi savaşıyan taraf olarak ilan ederek doğrudan askeri işbirliği içine girdi. Böylelikle Erbil ve Kobani hattı ABD’nin etki alanına dahil oldu

IŞİD’in Kürtlerle ilişkisi: IŞİD Musul’u ele geçirdiğinde bölgesel Kürt yönetimi tehdidin yönünün Bağdat olduğunu düşündüğünden örgütün askeri unsurlarına yönelik ciddi bir hazırlık geliştirmemişti. Şiiilerin kısa sürede toparlanması ve İran’ın desteğiyle savunmayı güçlendirmeleri IŞİD’in durdurulmasına yol açmıştır. IŞİD’in Bağdat yönünde saldırılarını artıracığına dair beklentiler, örgütün Ezidi Kürtlerin yaşadığı Şengal’e saldırısı ile yanlışlanmıştır. Uluslararası toplum modern tarihin en önemli soykırım girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. Şengal saldırısı aynı zamanda IŞİD’in savaş cephesini genişletme yönünde aldığı en önemli kararlardan biridir. Suriye ve Irak’ın Sünni Arap bölgelerini birleştirme yönünde bir strateji ile hareket eden IŞİD’in Şengal’i bir soykırımla ele geçirme girişimi, bölgede Kürt ve Arap çatışmasının da başlamasına yol açmıştır. Şengal’in ardından Mahmur üzerinden Erbil’e saldırı girişimleri ise Kürtler açısından tehdidin büyüklüğünü gözler önüne sermiştir. Şengal’i ele geçirme girişimi HPG’nin direnişiyle gerçekleşmezken, Irak cephesinde yaşanan sıkışma, örgütün Kobani’ye yüklenmesini beraberinde getirdi. IŞİD saldırısı ile birlikte Rakka’dan Tel Abyad ve Cerablus’a açılan koridorun Kobani’yi de içine alarak Araplaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı saldırı hem sivil hem de askeri birimleri bir bütün olarak hedef almıştır. IŞİD böylelikle nüfus etmek istediği alanlarda kendisine meydan okuyan Kürt yönetimlerini ve halkını ortadan kaldırarak alandaki etkisini genişletmeye çalışmıştır.

IŞİD Kobani’nin birkaç günde düşeceğine dönük stratejik bir algıya sahipti. Kobani’nin ardından Afrin ve son olarak da Cezire’deki yönetimler hedef alınacaktı. Dolayısıyla IŞİD’in Kobani saldırısının hem askeri hem de stratejik

bir anlamı bulunmaktaydı. Askeri olarak bakıldığında Kobani savunulması oldukça güç olan 3 Kürt kantonundan en küçüğü ve coğrafik olarak da savunulması en güç olanıydı. IŞİD’in şehir savaşlarındaki başarısı YPG’nin ise tecrübe olarak dağlık alanda savaş yürütme kapasitesi bulunmaktaydı. Ayrıca IŞİD Irak’tan getirdiği yeni silahlarla bir cephe savaşına girmeden ilerlemeyi hesaplamıştı. Dolayısıyla Kobani’nin ciddi bir direniş olmadan düşeceği hesaplanmıştı. Stratejik olarak da IŞİD Kobani saldırısı üzerinden bölgesel düzeyde yeni ittifaklar kurabileceğini hesaplamaktaydı.

Ancak Kobani’de gerçekleşen direniş tüm dengelerin değişmesini zorlayacak ölçülerde olunca Arap hattında bir sıkışma yaşandı. Kobani’de tüm güçler açık bir meydan muharebesine girerken, IŞİD’in arkasındaki güçler de örgütün kapasitesini zorlayarak Kobani’de stratejik bir zafer elde etmeye çalıştılar. Öte yandan Kobani’yi bir kırılma olarak gören ABD ve koalisyon güçleri ise karşı bir direniş ile IŞİD’İN durdurulması yönünde adımlar attılar. Amerikan yönetimi ilk kez PYD’yi savaşıyan taraf olarak ilan ederek doğrudan askeri işbirliği içine girdi. Böylelikle Erbil ve Kobani hattı ABD’nin etki alanı içerisine girdi. ABD açık bir şekilde bölgesel düzeyde Kürtlerle yeni bir işbirliği ve diyalog süreci içerisine girebileceğinin işaretlerini vermiştir.

Dolayısıyla Kobani savaşının uzamasındaki temel nedenlerden biri de tarafların savaşa yüklediği stratejik değerdir. IŞİD ve IŞİD’in arkasında yer alan yerel , bölgesel ve küresel aktörler Kobani Savaşı’nı yeni ittifaklar ve ilişkiler açısından önemserken, karşıındaki güçler ise olası denklemin karşısında bir direniş sergilediler.

Bu kapsamda IŞİD ile birlikte Kürtler ile Sünni Araplar arasında derin bir ayrışmanın yaşanmaya başlandığı dikkat çekmektedir. Her iki toplumsal grup da birbirine güvenmemektedir. IŞİD saldırısıyla birlikte Sünni Araplar ile Kürtler birlikte ortak bir çatı altında yaşama koşullarının olmadığını düşünmeye başlamıştır. Bu düşünce tarafların güvenlik eksenli alan ve bölge kontrolü kurmalarına yol açacağından, savaşın Sünni Arap ve Kürt cephesinde bir genişleme yaşayacağını öngörmek gerekir. Bu durum doğal olarak herkesin kendi bölgesini siyasal, askeri ve ekonomik olarak yönetmesine yol açacak idari düzenlemelerin oluşmasını sağlayacaktır.

Öte yandan İran’ın pozisyonuna değinecek olursak, ABD ile nükleer görüşmelerini sürdüren Tahran rejimi Kürtlerin doğrudan ABD ve Batı koalisyonu ile işbirliği kurmasından rahatsızlık duymuştur. Suriye’deki Kürt kantonlarını

başından itibaren tanımayan İran rejimi ABD’nin müdahalesiyle birlikte Kürt siyaseti üzerindeki etkisini kaybetme kaygısı yaşamaya başlamıştır.

Bundan dolayı bölgesel düzeyde Türkiye ile Suriye konusunda belli bir uzlaşa yakalama yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Kürtler ise İran’ın bölgenin yeniden dizaynında Kürtleri hesaba katmadığını fark etmişlerdi. Kobani’deki savaşın sürdüğü günlerde Haseki’deki yerel Arap aşiretlerinin doğrudan rejim tarafından silahlandırılarak Kürtlere karşı savaştırılmasında Tahran’ın rolünün olduğunu öngören Kürt güçleri, İran’a karşı farklı arayışlar içerisine girmek zorunda kaldılar.

Suriye’den Yemen’e Uzanan Coğrafyada Yeni Düzen Arayışları: IŞİD’i bölgenin yeniden düzenlenmesi sürecinde akıncı bir güç olarak değerlendiren yerel, bölgesel ve küresel güçlerin beklentileri ve değerlendirmelerinde temel belirleyici unsur, coğrafyanın değişeceğine yönelik oluşan algıdır. Bölgesel düzeyde bakıldığında Sünni Arapların temsil edileceği bir yapının kaçınılmaz olduğu açıktır. Gelecek 5 yıl içerisinde Sünnilerin hakimiyet ve iktidar alanı içerisine giren bir devletin oluşmaya başladığı görülmektedir. Bundan dolayı bölge güçleri Sünni Araplarla uzun dönemli bir ittifakı gerçekleştirmek için şimdiden IŞİD’in genişleme stratejisi karşısında durmak yerine onunla geçiş sürecinde uzlaşmayı çıkarları açısından daha rasyonel değerlendirmektedir.

Küresel düzeyde ise özellikle tarihsel olarak bölgenin şekillendirilmesinde başat rol oynayan İngiltere’nin yeniden eski rolüne dönmeye çalıştığı dikkat çekmektedir. İngilizler bir yandan Şiiiler diğer yandan da Sünnileri iktidarın bölüştürülmesi noktasında uzlaştırmaya çalışırken, aynı zamanda bölge haritalarını bir kez daha çizmeye yönelmişlerdir. Bu kapsamda İngilizlerin bölgesel düzeyde de bazı aktörleri işbirliğine ikna etmesine karşın, Amerikan yönetimiyle istenilen düzeyde bir uzlaşa sağlamadığı düşünülmektedir.

Bölgesel haritaların yeniden şekillendirildiği bir dönemde en belirsiz alanın Kürtlerin yaşadığı topraklar olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim çatışmanın da temel odağında Kürtlerin yaşadığı alanların gelmesi de ileri sürülen tezleri desteklemektedir. Özellikle Suriye’de etkin bir güç olan Tahran rejimi gelişen Sünni siyasete Şii siyaset ve etki alanı ile cevap verirken, Samara’dan Yemen’e uzanan bir alanda Şii dominant güç olma stratejisini hayata geçirdiği düşünülebilir. Kırmızı çizgiler itibarıyla belirlenen alanlarda bir savunma stratejisine yönelen Şii grupların karşısında ise Sünni blok kendince zayıf, bölünmüş ve ihtilaflar içerisindedir.

Bu kapsamda IŞİD’in Samara’da durdurulmasının ardından çatışmaların yönünü ilk önce Şengal’e ardından da Erbil ve Kobani’ye çevirmesi bu mahalde okunabilir. IŞİD güçlerinin Erbil ilerleyişi durdurulmasına karşın, bu kez da Kobani

üzerinden yeni bir denklem kurulmaya başlandı. Kobani söz konusu denklemde en zayıf halka olarak görüldü ve kapsamlı bir saldırı ile düşürölme yönünde adımlar atıldı. Kobani saldırısının yoğunluğu ise ilk saldırının gerçekleştirilmesinde kullanılan teknik ve stratejiden anlaşılırmaktaydı. Doğrudan Kobani'nin işgali üzerinde gelişen saldırıdaki amaç Kobani'nin Araplaştırılmasını da içermekteydi. Bundan dolayı Kobani'de ele geçirilen Kürt köyleri hızlı bir şekilde yereldeki Arap aşiretlerine çok ucuz değerlerle satıldı. Buna karşın IŞİD saldırılarına karşı gelişen direnişin üçüncü haftasında uluslararası toplumdan beklenen ilgi ve desteği görmeye başlamıştır. Uluslararası kamuoyunun tepkisiyle gelişen yeni değerlendirmelerde Kobani meydan muharebesinin stratejik bir değere sahip olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle ABD'nin öncülüğünde başlayan ilk hava saldırıları ile Amerikan yönetimi Suriye'nin yeniden dizaynında pasif bir aktör olmayacağını gözler önüne sermiştir.

Öte yandan bölgede yaşanan İran-Türkiye rekabeti ise Kobani'de savaşla farklı bir aşamaya gelmişti. İran rejimi Kobani'deki savaşta Kürtleri masadaki bir kart olarak değerlendirmiş ve çatışmalara müdahil olmak yerine dışardan izlemeyi tercih etmiştir. İran'ın bir diğer hedefi ise Suriye savaşını mezhep denkleminden çıkartıp, etnik bir düzleme çekme stratejisiydi. Böylelikle son 10 yıldır bölgede yaşanan Şii-Sünni çatışmasının Arap-Kürt savaşına dönüşünü de sağlamış olacaktı. İran yönetimi ayrıca

Gelecek 5 yıl içerisinde Sünnilerin hakimiyet ve iktidar alanı içerisine giren bir devletin oluşmaya başladığı görülmektedir. Bundan dolayı bölge güçleri Sünni Araplarla uzun dönemli bir ittifakı gerçekleştirmek için şimdiden IŞİD'in genişleme stratejisi karşısında durmak yerine onunla geçiş sürecinde uzlaşmayı çıkarları açısından daha rasyonel değerlendirmektedir

Yemen'de giriştiği etki genişletme stratejisi karşısında Cezire bölgesini pazarlık konusu haline getirebileceğini bölgesel güçlere göstermeye çalışmaktaydı. Nitekim, bu yöndeki hedeflerini 20 Ocak 2015'de yerel düzeyde silahlандırdığı aşiret güçleri ile birlikte Haseki'deki Kürt güçlerine saldırısı ile daha da netleştirmişti.

İran rejiminin başat bir aktör olarak Hasaki'den Sa'ana kadar kurmaya çalıştığı oyun, bölgede yeni blokların

ve ittifakların da oluşmasını kaçınılmaz kılmıştır. İran'ın yayılmacı tehdidine karşın Körfez ülkelerinin karşı bir reaksiyona geçmesi beklenmektedir. Bundan dolayı öncelikli olarak Yemen'de Hutsi karşıtı yeni bir dalganın kısa sürede başlayacağı öngörülmektedir. Aynı şekilde Suriye ve Irak'ta da Kürt grupların İran karşıtı aktif bir pozisyonu koşullara ve taleplerin karşılanma oranına göre oluşabilir. Türkiye ise bir yandan Sünni Araplar diğer yandan da İran'la yaşanan ilişkilerden dolayı Körfez ülkeleriyle istediği oranda ittifak gerçekleştirmede zorlanmaktadır. Ancak Kral Abdullah'ın vefatından sonra yeniden Riyad'la ilişkileri düzeltme ve özellikle de Irak ve Suriye'de ortaklaşma yönünde girişimlerde bulunacaktır. Körfezin desteğini alabildiği takdirde Suriye ve Irak'ın şekillenmesinde etkisi daha büyük olacaktır.

Sonuç olarak Orta Doğu kendi içinde büyük bir değişimin içerisine girmiştir. Arap Baharından farklı olarak yaşanan değişim salt iktidar değişikliğini öngörmekten öteye haritaların da yeniden çizimini hedeflemektedir. Bundan dolayı oldukça kanlı bir iç savaşın içerisine sürüklenmiş; dışarıdan askeri müdahalelerin yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Bundan dolayı süreci oldukça ciddi ve mikro ve makro değişimlerle birlikte takip etmek hem siyasal karar vericiler hem de bölgeye farklı amaçlardan dolayı etki etmek isteyen tüm aktörler açısından kaçınılmaz

olmuştur. 16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında yapılan Skyes-Picat gizli antlaşmasının 100. yılına doğru yaklaşırken, kurulan düzenin sürdürülemeyeceği açığa çıkmıştır. 2003 Irak Savaşı ile başlayan değişim, Arap Baharı ile birlikte Suriye ve Irak'ta içerisine alarak farklı bir aşamaya doğru evrilmiştir. IŞİD'in ilk önce Rakka ardından da Musul'da kurduğu rejimler, günümüzde farklı dinamiklerin de etkisiyle kanlı bir iktidar alanı oluşturulması savaşlarına dönüşmüştür. Bu kapsamda çalışmayı IŞİD'le başlayıp, YPG, Hutsi ve son olarak Kral Abdullah sonrası olası değişimler düzeyde bir analizle sürdürmekte yarar vardır.

Özellikle Suriye'de etkin bir güç olan Tahran rejimi gelişen Sünni siyasete Şii etki alanı ile cevap verirken, Samara'dan Yemen'e uzanan bir alanda Şii dominant güç olma stratejisini hayata geçidiğini düşünülebiliriz. Şii grupların karşısında ise Sünni blok kendince zayıf, bölünmüş ve ihtilaflar içerisinde

AYRIŞMADAN YAŞAYABİLMEK

Prof. Fatmagül Berktaş / Prof. Fuat Keyman / Prof. Ayhan Kaya
Prof. Berat Özipek / Prof. Ali Çarkoğlu

Prof. Fuat Keyman:

Kutuplaşma konusunda, yapılan tartışmalara baktığımız zaman görüyoruz ki: bir uzlaşmadan çok, tanım, içerik, neden temelinde farklılıklar ön plana çıkıyor. Eminim, bugünkü tartışmamızda da, katılımcılar, kutuplaşma sorununu tartışırken, kendi görüşlerine ve kendi tanımlarına bağlı olarak, farklılık gösterecekler. Tartışmamıza, “kutuplaşmadan ne anlaşılıyor, ben ne anlıyorum” sorusuyla başlamak istiyorum. Kutuplaşma kavramına yaklaşıırken, sosyolojik, siyasi, ideolojik, ekonomik, kültürel bağlamlarda, ne diyoruz, neyi ön plana çıkartıyoruz? Dahası, kutuplaşma, ayrışma mı demektir? Eğer kutuplaşma ile ayrışma arasında fark varsa, bu tür farklardan söz edebiliriz? Bu sorulara yanıt vererek tartışmamıza başlarsak, hem, tartışma için bir çerçeve çizmiş oluruz, hem de, okuyucularımıza kavramssal bir açıklık vermiş oluruz. İkinci olarak önem verdiğim nokta şu: kutuplaşmanın AK Parti’den önce de varolduğunu söyleyenler var. AK Parti ile, daha doğrusu, AK Parti iktidarının ilk yıllarında değil, son dönemde, kutuplaşmanın hızlandığı öneriliyor. Hatta, kutuplaşma sorununun çok önemli derecede olmadığı, daha çok AK Parti’ye karşı olanlarca abartıldığı da söyleniyor. O zaman, şu sorular önem kazanıyor: kutuplaşma yeni mi, yoksa, uzun süredir var olan bir sorun mu? Son dönemde mi, kutuplaşma sorununu ciddi olarak yaşamaya başladık, yoksa, Cumhuriyet modernleşmesinin başından beri var olan ve süreklilik gösteren bir sorun mu, kutuplaşma? Kutuplaşma, bugün yaşadığı biçimiyle, tek boyutlu mu, çok boyutlu mu yaşanıyor? Bugünün dünden farkı nedir? Şimdinin farkı ne o zaman? Hangi alanlarda kutuplaşmayı hissediyoruz? Ekonomik olarak siyasi olarak yansımaları nelerdir? Bunları konuşabiliriz. Bir diğer başlık olarak demokrasi ve hukukun bu durumdan etkilenme derecesini tartışabiliriz. Son olarak, “bu sorunun çözümü için neler yapılabilir” sorusu üzerinde durabilir, çözüm önerilerimizi ortaya koyabiliriz.

Prof. Fatmagül Berktaş:

Ben bu kutuplaşma meselesinin Türkiye'nin çok ciddi bir

sorunu olduğunu düşünüyorum ve maalesef kökleri çok geriye giden bir sorun. Yani bu topraklardaki otoriter devlet geleneğiyle çok yakından ilgisi olduğu kanaatindeyim. Aynı zamanda bu geleneğin yarattığı zihniyet iklimiyle çok yakından ilgili. Bu nedir? Bu mutlak hakikatçılıktır, tek doğruluktur ve bu, toplumun bütün katmanlarına sağ-sol yelpazenin neresinde olursa olsun herkese sinmiş durumda. Bu, sonuç olarak aslında Cumhuriyet’in modernisteğitimiyle de pekiştirilir. Dolayısıyla bir düşünmeme alışkanlığı ortaya çıkıyor. Yani sorgulamak, düşünmek muhakeme ederek bir sonuca varmak yerine bir yere yaslanmak, taraftarlık. Fanatik taraftarlık hatta. Bir yere yaslandığınız zaman duygularla hareket etmeniz, kabileye sadakat duygusuyla hareket etmeniz gerekiyor. Ayrıca ezberlenmiş klişelere rahatlıkla dayanabiliyorsunuz. Sonuç olarak herkes sadece kendi tarafına sadakat

Prof. Fuat Keyman

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde Lisans ve yüksek lisans eğitimi yaptı ve doktorasını Kanada’da Carleton University’de tamamlamıştır. İstanbul Politikalar Merkezi Direktörü ve Sabancı Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Demokratikleşme, küreselleşme, uluslararası ilişkiler, sivil toplum ve Türkiye’de devlet-toplum ilişkileri üzerine çalışmaktadır. Görüş Dergisi yayın kurulu üyesidir.

Prof. Fatmağül Berktaş

İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. İÜ SBF'de ve İÜ Kadın Sorunları Araştırma Merkezi'nde yüksek lisans dersleri veriyor. Kadın hareketinde etkin olarak yer alan Berktaş, Türkiye'yi çeşitli uluslararası platformlarda temsil etti. Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın adlı kitabı, İngilizce, 'Tarihin Cinsiyeti' adlı kitabı Arapçaya çevrildi. 2012 yılında 'Dünyayı Bugünde Sevmek' adlı kitabı yayınlandı.

göstermeye başlıyor ve bu sonuçta tek doğru da benimki olduğuna göre o zaman başkasının ne dediği önemli olmayıp bu elinize güç geçtiği zaman her şeyi kesip biçip kendi doğrunu uydurmaya gidiyor.

Bu, tabii ki Anayasa'nın başlangıç ilkesinde var. Atatürkçü nesiller yetiştirmekte bir sorun var. Bu zihniyet iklimi değişmediği sürece Anayasa'nın başlangıç ilkesi yerine dindar ahlaklı nesil yetiştirme ilkesi geliyor. Yani aslında değişen bir şey yok. Zihniyet kalıpları aynı. Dolayısıyla bu bir yandan komplo teorilerinin Türkiye'de bu kadar yaygın olmasının da sebebi bence.

Komplo teorisi size gayet güzel bir açıklama sunar. Her şey yerli yerindedir. Hiç sizin düşünmenize gerek yoktur onu alırsınız sürekli tekrarlırsınız. Bu, aynı zamanda otoriter devlet geleneğiyle ilgili. Çünkü otoriter devlet bir yandan baba, ister dövüyor ister seviyor.

Dolayısıyla insanlarda sürekli dıştan denetim var. Yani siz ceza korkusuyla, yasa korkusuyla etraf ne der korkusuyla bir şey yapıyorsunuz ya da yapmıyorsunuz ve bu arada o yasayı, kuralları içselleştirmek yerine onun etrafından dolaşıyorsunuz. O yüzden hiçbir zaman gerçek anlamda bir ahlak içselleşmiyor. Benim gördüğüm

sonuç olarak bu. Bu, dediğim gibi komplo teorilerine de yatkınlık getiriyor, düşünmemeyi getiriyor, sorgulamamayı getiriyor ve sonuç olarak da var olan önyargıların sürekli tekrarlanmasını, pekiştirilmesini getiriyor. Bu önyargılar meselesinde tabii her cinsten ayrımdan söz ediyorum. Cinsiyetçi, dinci, ırkçı, aşırı milliyetçi önyargılar... Bütün bunlar, Türkiye siyaset ortamında da prim yapıyor çok. Bu taraftarlık meselesi, yani ölümüne taraftar olmak kendi tarafından vazgeçersen dönemlikle suçlanmak, ihanetle suçlanmak aynı zamanda tabii karizmatik otoritelere çok önemli bir zemin sağlıyor. Karizmatik otorite duyguları manipüle etmeye yönelik bir şey. O yüzden bu önyargıların pekiştirilmesi aslında siyasal iktidarların daima işine yaramış bir durumda.

Keyman:

Sizden duyduklarımızdan şu sonuca mı gidiyoruz; siz, ciddi bir kutuplaşma sorunu yaşıyoruz, hatta, bu sorunun bir ileri aşaması olan, ayrışma sorununa doğru savruluyoruz, ve, bunun da temel nedeni, siyasi tarihimizde süreklilik sergileyen, otoriter devlet geleneği. Kutuplaşma ve ayrışma arasındaki farkı biraz daha açıkla mısınız?

Berktaş:

Ayrışma meselesi son zamanlarda gördüğümüz bir şey gerçekten ve kutuplaşmayı aşmayı iyice engelliyor ve karamsarlığa itiyor. Bu yüzden ben bu ayrışmayı bir şekilde zorlayan, onu aşan her şeyi çok destekliyorum. Örneğin ben Büyükkada'dayım; orada ben denize giriyorum bikini ve mayoyla, orda bizim gibi bir sürü insan var denize giren tabii tesettürlü, haşemalılar da var ben bundan çok memnunum. İki taraf da birbirini görüyor, anlayışlı toleranslı...

Prof. Berktaş: Ben bu kutuplaşma meselesinin Türkiye'nin çok ciddi bir sorunu olduğunu düşünüyorum ve maalesef kökleri çok geriye giden bir sorun. Yani bu topraklardaki otoriter devlet geleneğiyle çok yakından ilgisi olduğu kanaatindeyim. Aynı zamanda bu geleneğin yarattığı zihniyet iklimiyle çok yakından ilgili

Bundan memnun olmamak nasıl bir şeydir bilmiyorum ama orada birçok dostumuz bundan çok rahatsız oluyor. Halbuki farklı hayat tarzı olan insanlar bir araya gelip birbirini tanımazsa ayrışmanın önüne geçemeyiz. Birbirimizle konuşmamız gerekiyor. Kamusal alan dediğimiz açık bir alan ve insanların birbiriyle konuştuğu bir yer olmalı. Bizde kamusal alan insanların birbirleriyle atıştığı bir yere dönüşüyor. Hâlbuki bir şekilde etkileşebilirsek belki onları aşacağız ama bence bu kutuplaşma hakikaten var olan bütün iktidarların işine geliyor ve maalesef muhalefet bu noktada çok beter bir durumda. Daha sonra önyargılar mevzuuna gelmek istiyorum. Bir de günümüzdeki çok önemli bir nokta Kürt sorunu, iç düşman meselesi bütün toplumun ahlakını yok etti, zehirledi diye düşünüyorum. Düşmana her şey yapmak mubahtır anlayışı karşılıklı olarak toplumda taraftarlığı, kutuplaşmayı çok derinleştirdi ve ahlakımızı da çok bozdu.

Keyman :

Kutuplaşmaya nelerin sebep olduğunu tartışmaya devam edelim. Ayhan KAYA'ya döneyim. Siz kutuplaşmadan ne anladığınızı, kutuplaşma-ayrışma arasındaki ilişkileri nasıl gördüğünüzü bize anlatırken, hem Türkiye'de, hem de Avrupa'da kimlikler ve "çoğulculuk" (pluralism) üzerine yaptığınız sosyolojik ve ampirik araştırmalara da gönderim de bulunabilirsiniz. Bu çalışmalardan şunu öğrenebiliyoruz: aslında, kutuplaşma sadece Türkiye'ye özgü değil,

bugünün dünyasının bir sorunu. Gelişmiş ülkeler, Amerika, Avrupa, Kanada, gelişmekte olan ülkelerde de, ciddi kutuplaşma sorunu ve tartışmaları var. Oysa, biz, kutuplaşmayı, sanki, sadece, bizde yaşanan bir sorunmuş gibi tartışıyoruz. Bu bağlamda, sizden, hem Türkiye, hem de dünya örneklerini akılda tutan, tarksel perspektif ile karşılaştırmalı çözümlemeyi birlikte götüren bir yaklaşımla, kutuplaşma sorunu üzerine neler diyebiliriz?

Prof. Ayhan Kaya :

Ben de bu kutuplaşma-ayrışma süreçlerine bakarken daha tarihsel bir perspektifle bakmak gerektiğini düşünüyorum. Bunu yaparken de içinde bulunduğumuz anın Türkiye açısından ve dünya açısından kendine özgü bir varsayım olmadığını değerlendirmelerini yapmaya çalışıyorum. Çünkü Türkiye'ye baktığımız zaman Türkiye aslında Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardan bu yana çok fazlasıyla ikilik üzerine kurulu toplumsal, siyasal bir yapı aslında. İkilikler derken 1920'lerin, hatta 19. yüzyılın devamı şeklinde görececek olursak Türkiye'de halen devam eden en büyük ikilik müslüman-gayrimüslim ikiliği. Yine Türkiye'de 19. yüzyıldan, hatta 18. yüzyılın sonlarından itibaren ciddi anlamda modernleşme-muhafazakarlık ikileminin bugün tekrar tekrar yinelenerek devam ettiğini söylemek istiyorum. Devlet ile toplum arasındaki yine bu Kartezyen ikiliğin hiç değişmeden varlığını devam ettirdiğini

Prof. Kaya: Türkiye'de 19. yüzyıldan, hatta 18. yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye'de ciddi anlamda modernleşme-muhafazakarlık ikileminin bugün tekrar tekrar yinelenerek devam ettiğini söylemek istiyorum. Devlet ile toplum arasındaki yine bu kartezyen ikiliğin hiç değişmeden varlığını devam ettirdiğini söylemek mümkün

söylemek mümkün.

Keyman :

Bir parantez açarsak: Kartezyen ikilik ya da karşıtlık anlayışı dediğimiz zaman: her kutubun, bir sosyolojisi, bir bilgisi, bir dünya görüşü, bir kültürel kimlik anlayışı olduğunu, fakat, bu yaklaşımlar arasında bir uyumsuzluk, gerilim, hatta birbirine zıtlık olduğunun kabulünü anlıyoruz. Dolayısıyla, örneğin, modern ile gelenek, yeni ile eski, Batı ile Doğu arasında, farklılık, farklı olma yerine, uyumsuzluk, gerilim, hatta zıtlık olduğunun varsayılması, ya da, varsayımsal kabulü.

Kaya :

Dolayısıyla bu perspektifle bakıldığı zaman biraz bugünü değerlendirmeye çalıştığımızda hep bugünün özgünlüklerini aramak yerine bugünün geçmişle benzerliklerini aramak gerektiğini düşünüyorum. Bize sorunları algılama, tanımlama ve çözümlemede daha kolay birtakım yaklaşımlar benimsememizi sağlayacağını, bugün çok karşıt olduğunu düşündüğümüz grupların rahatlıkla bir araya gelebileceklerini ve dolayısıyla çözüldüğünü, parçalandığını düşündüğümüz toplumsal yeniden üretmekte daha başarılı olabileceğini varsaydığım için bu şekilde geçmişteki benzerlikleri kullanmaya, görmeye çalışıyorum. Mesela bizim yaptığımız çalışmalarda normal koşullarda bir araya gelmeyecek Alevilerle başörtülü insanları bir araya getirdiğimizde sorunların aslında çok benzer olduğunu, aynı olduğunu fark etmelerini sağlamaya çalışmanın işte bu toplumsalın, bozulan, parçalanmış toplumsalın yeniden üretilmesi bağlamında çok katkı sağladığını düşünüyorum. Bu örnek beni geçmişe götürüyor. Geçmişle benzerlikleri sıralarken benim

gördüklerim Türkiye'de parçalanmaların kutuplaşmaların özündeki en önemli unsur devletin geçmişten bugüne, bugün de dahil olmak üzere devletin kamusal alanı şekillendirme, yönetme, kontrol etme konusunda yaşadığı, yaşattığı tekel. Yani 'Vatandaş Türkçe konuş' kampanyası... Hangi dili konuşacağımıza devletin karar verdiği 1930'lar. Kimin ne giyineceğine, yine devletin karar verdiği bir gelenek, bir yapı... Hangi inancın bir din olup olmadığında, dolayısıyla özellikle Aleviler konusunda kendi tekeli elinde tutan devlet. Neyin nerede yapılacağına, hangi inşaatın, hangi alışveriş merkezinin, hangi yolun nereden geçeceğine yine kendisi karar veren, karar verme yetkisini kendinde gören devlet söz konusu... İster yerel olsun ister merkezi olsun... Bugüne geldiğimiz zaman, AKP konusuna geldiğimiz zaman ben bütün analizlerimi yaparken de AKP konusunda özellikle sizin sorunuza aslında cevap olacağını düşündüğüm bir nokta olarak bütün olup bitenleri iki perspektifle ele almak gerektiğini düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi ki bunlar aslında küresel süreçler, AKP'nin, özellikle politik, ekonomik ve yöresellik anlayışının çok neoliberal olduğunu ve bu nedenle de dünyadaki diğer, ister Yeni Zelanda'daki ister İngiltere'deki ister Amerika'daki yönetici modelleriyle çok benzerlikler paralellikler gösterdiğini düşünüyorum. Çünkü bir taraftan neoliberalizmi hepimiz biliyoruz; bir tarafla

Prof. Ayhan Kaya

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü öğretim üyesidir. Aynı Üniversite'de Avrupa Birliği Enstitüsü Müdürü olan Kaya, 2011 yılı itibarıyla Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Jean Monnet Profesörü olarak ödüllendirilmiştir. Kaya'nın, diasporalar, kimlik, uluslararası göç, etnisite, milliyetçilik, çok kültürlülük, yurttaşlık, ulus aşırı alan ve sürdürülebilir kalkınma gibi konular hakkında da kitap, makale ve tercüme yapıları vardır.

Prof. Berktaş: Farklı hayat tarzı olan insanlar bir araya gelip birbirini tanımazsa ayrışmanın önüne geçemeyiz. Birbirimizle konuşmamız gerekiyor. Kamusal alan dediğimiz açık bir alan ve insanların birbiriyle konuştuğu bir yer olmalı. Bizde kamusal alan insanların birbirleriyle atıştığı bir yere dönüşüyor

liberal bir tarafla muhafazakar. AKP açısından bakıldığı zaman bu tezat gibi görülebilir ama hayır emeklilik politikalarına baktığımız zaman özel sağlık sigortalarını bu tabii geçmişten gelen 90'lardan itibaren gelen, ama AKP'nin de sürdürdüğü bir anlayış. Öbür tarafla da dinsel oluşumlu vakıflar var TÜRGEV gibi veya camiler, cemaatler gibi... Bu açıdan küreselleşme süreçleriyle çok bağlantılı, paralel giden bir yönetim anlayışı görüyorum ama öbür taraftan da tabii yanılığa kapılmamak lazım devlet cemaatlerin yeniden üretilmesini sağlayan bir devlet. Çünkü toplumsalı yeniden üretmek gibi bir kaygısı yok. İşini kolaylaştırmak için düzeni korumak açısından bu görevi cemaatlere vermek yoluyla bunu sağlıyor. Öbür taraftan da bir gerçeklik var ki yine dindarlığın ön plana çıktığı bir yapıdan bahsediyoruz dünya genelinde. Bu İngiltere'de de böyle, ABD'de böyle, Türkiye'de de böyle. İslam'da özel bir yere sahip benim gördüğüm kadarıyla, çünkü İslam böyle örneklerine baktığımız zaman her zaman dışlandığını hisseden insanlara bir şekilde kucaklarını açan bir din. Türkiye'de özellikle İslami çevreden gelen, kentlerin çeperlerinde olan veya Orta Anadolu'nun çeperlerinde olan insanların İslamlaşması süreçlerine baktığımız zaman burada ben özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana dışlandıkları kanaatinde değilim. Bir şekilde dışlanmışlık hissine kapılan veya dışlandıklarına yönelik bir söylem üretilen bu insanların İslam üzerinden bir şekilde kendilerini merkeze taşıma, dünyanın da merkezine taşıma veya değişen siyasal burjuva türleriyle birlikte Türkiye'nin de merkezine taşıma gayretinde olduğunu görüyorum ve burada da ilginç bir şeyin altını çizmek istiyorum. Bir rövanşizm söz konusu Bu rövanşizmin, siyasal iktidarın bütün katmanlarında artı değeri ele geçirmek suretiyle de kendi yaşam düzeni, kendi yaşam pratiğini oturttuğunu gözlemliyorum. Ve

tabii ki bu değişen düzen içerisinde siyasal toplumsal düzen içerisinde, birtakım avantajları yitirmiş kitlelerin de sosyolojik anlamda bu süreç karşısında yerlerini aldıklarını görüyorum. Özetleme yapmak gerekirse geçmişle bugünü bağlamak açısından siyasal iktidarın kamusal alanı şekillendirme konusunda kendine ait olduğunu düşündüğü tekelin altını çizmek istiyorum.

Keyman :

Ali Çarkoğlu'na geçelim. Siz de, kutuplaşma üzerine odaklanan, ya da dolaylı ilişkili olan ampirik ve kamu algısı araştırmalarına dayanan çalışmalar yaptınız. Siz,

Prof. Kaya: Türkiye'de 19. yüzyıldan, hatta 18. yüzyılın sonlarından itibaren ciddi anlamda modernleşme-muhafazakarlık ikileminin bugün tekrar tekrar yinelenerek devam ettiğini söylemek istiyorum. Devlet ile toplum arasındaki yine bu kartezyen ikiliğin hiç değişmeden varlığını devam ettirdiğini söylemek mümkün

Prof. Çarkoğlu: Kazananlar ve kaybedenler şeklinde ayrışma belki var. Türk-Kürt, Alevi-Sünni, İslamcı – laikçi ayrışmasında var. Bunların içinde eskiden bu kadar kazananlar kaybedenler ayrımı belki yapılamazdı. Daha çok mücadele vardı o zaman. Ama şu anda bir taraf kendini kaybetmiş gibi hissederken öteki taraf ‘Ben hükümdarım, dominantım, her şey benim elimde’ fikrine sahip olabilecek durumda

kutuplaşma sorununu ve nedenlerini nasıl görüyorsunuz?

Prof. Ali Çarkoğlu :

Modernlik öncesi modernlik sonrası denen tarzların birbiriyle çatışması halen devam ediyor. Bence halen sınıf mücadelesinden de konuşulabilir, kimlik politikasından da konuşulabilir. Türkiye’de eskisinde göremediğimiz kadar cinsiyet temelli siyaset de geliştirildi; 70’lerde 80’lerde böyle bir şeyi hatırlamıyorum. Bir anlamda Türkiye benim siyasete sosyalleştiğim dönemlerdekinden çok daha zengin tartışma ortamına sahip ama bir taraftan da baktığımız zaman şunu da görüyorum: O zaman polarizasyon bana daha fazlaymış gibi geliyor çünkü daha sert katlara bölünmüş, daha çok parçaya ayrılmış solun içerisinde belki bir belki iki düzine ayrı tartışmanın yürüdüğü, benzer şekilde sağın içerisinde de o zaman daha kalıplaşmış bir tartışma vardı. Şu anda ise daha kazananlar ve kaybedenler şeklinde ayrışma belki var. Bu hem Türk-Kürt, Alevi-Sünni ayrışmasında var hem İslamcı – laikçi ayrışmasında var. Bunların içinde eskiden bu kadar kazananlar kaybedenler ayrımı belki yapılamazdı. Daha çok mücadele vardı o zaman ama şu anda net bir taraf kendini kaybetmiş gibi hissederken öteki taraf ‘Ben hükümdarım, dominantım, her şey benim elimde’ fikrine sahip olabilecek durumda. Şimdi Türkiye kendini niye böyle bir durumda buluyor? Ayhan Kaya da söyledi, biz niye şahsına münhasır bir örnek olalım? Bunu değerlendirmek bence zor. Ben Kaya’nın verdiği örnekler gerçekten katılıyorum; pek çok yerde Fuat bey de söyledi, Kanada gibi bir yerde bugünkü tartışma çok ilginç. Ama biz belki biraz daha

kendimizi hangi ülkelerle kıyaslayacağımızı da pek bilmez durumdayız. O açıdan bunun tartışmasına girmenin belki pek bir anlamı yok ama neden çünkü Müslüman ve her tür sorununa rağmen işleyen bir demokrasi var Türkiye’de. Sadece seçim değil. Basının baskı altında olması, sansür falan bunlar her zaman vardı olmayan bir durum yaşamadık Türkiye’de.

Kutuplaşma: Türkiye'nin 100 yıllık tartışması

Ve bugünkü durum bence ne 50’lerden daha kötüdür ne 70’lerden daha kötüdür. Türkiye her şeye rağmen daha açık daha çoklu fikirlerin tartışılabilirdiği bir ortama sahip bugün. Bilimsel bir gözle baktığım zaman Türkiye daha kendimi bildim bileli çok hızlı gelişen bir ülke, hiçbir zaman yavaşlamadı. Finlandiya, Norveç, İsveç, Danimarka gibi kutuplaşmayan ama aynı zamanda da sıkıcı bir ortam hiçbir zaman olmadı. Dolayısıyla kutuplaşmanın o anlamda belki hızlı değişen bir ülkede kaçınılmaz bir şey olduğu da düşünülebilir ve hızlı

Prof. Ali Çarkoğlu

Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesi. Eylül 2013’ten itibaren İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dekanlığını yürütüyor. 2008-2009 akademik yılında Hollanda Beşeri ve Sosyal Bilimler Yüksek Araştırmalar Enstitüsü’nde (NIAS) akademi üyesi (fellow) olarak araştırmalar yapmıştır. 2013 yılında Bilim Akademisi’ne seçilmiştir. Doktora derecesini State University of New York-Binghamton’da Mayıs 1994’te savunmuştur. Araştırma alanları davranışsal siyaset bilimi soruları üzerine yoğunlaşmış ve oy verme davranışı, kamuoyu ve parti politikaları alanlarında değişik sorulara cevap aramıştır. Makaleleri Democratization, European Journal of Political Research, Electoral Studies, Turkish Studies, New Perspectives on Turkey, South European Society and Politics, Middle Eastern Studies, Political Studies dergilerinde ve derleme kitaplarda yayınlanmıştır.

değişen ama kutuplaşmamış bir ülke olabilir miydik, herhalde olamazdık. Onun yanı sıra da bundan bir dinamizm üretmek de mümkün. Kutuplaşmanın belki tartışmamız gereken tarafı şu: Birbirini yok sayan bir kutuplaşma haline dönerseniz, herkes kendi içinde birbirini rencide ederek tartışırsa bu kötü bir kutuplaşma olur. Ama herkes de birbirinin fikrine son derece karşı ama anlayışlı birbirleriyle tartışıyor; o bence dinamizm getiren bir kutuplaşma. Olmaması daha kötü olur diye düşünüyorum ben.

Keyman :

Bu noktada şu soruyu sorayım: şimdiye kadar, kutuplaşma-ayrışma ilişkisini, ya da, farklarını da konuştuk. Bu temelde, sizin söylediklerinizden şu sonucu çıkartabiliriz: ‘Kutuplaşma sorunumuz var; bu sorunun olumsuz yönleri de var; ama kutuplaşma sürecinden olumlu sonuçlar da çıkartılabilir, eğer, ayrışma sorunu yoksa, kutuplaşma ayrışmaya doğru evrilmiyorsa, aksine, tartışma alanında, birbiriyle farklı olmakla birlikte, dinlemeye, diyaloga dönük bir tercih varsa, kimlikler, taraflar, kendi içlerine kapanmadılarsa, birbirlerini yok saymıyorlarsa. Karşı tarafı, farklı olanı, dinlememe, yok sayma, düşman görme, ayrışmaya yol açar. Türkiye, bugün, kutuplaşma sorununa rağmen, ayrışma noktasında değil.

Çarkoğlu :

Şimdi benim kanaatim henüz o noktada değil ama oraya gidildiği durumları da görmüyor değiliz. Beraber de araştırma yaptık biz. Özellikle yoğunluklu bir şekilde Kürtlerin göç ettiği, Türklerle birlikte yaşadığı mahallelerde

burada gerçekten farklı bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Gruplar arası güvenin azaldığı bir ortamı orda gözlüyoruz ama bu Türkiye’de bu kadar da yaygın bir tecrübe değil gibi görünüyor. Hep şu söylendi, Türkler ile Kürtler için söylendi, Aleviler, Sünniler için söylenmedi ama ‘Türkler ve Kürtler birlikte aile kurdu. O anlamda bir ayrışma hiçbir zaman olmadı.’ Bu, siyasetler tarafından bir zaman çok sık dile getirildi. Bunun doğru olmadığını biliyoruz Hacettepe Üniversitesi’nin araştırmasına baktığımız zaman ailenin içinde Türkler ile Kürtlerin birlikte evlenmiş birlikte yaşadıkları bir aile yapısının yüzde 8-9 civarında olduğunu görüyorum. Öyle bir şey hiçbir zaman olmamış durumda ama bu ideolojik olarak hoş bir söylem, kulağa hoş geliyor.

Prof. Bekir Berat Özipek :

Yüzde 8-9 da az bir oran değil aslında

Çarkoğlu :

Belki de az değil ama öyle bir anlatılıyor ki bu gittiğin zaman Türk bir ailenin yanında Kürt kökenli de bulabilirsin... Aynı şekilde Kürt ailede de geçerli.

Kaya :

Yüzde 8-9 olan rakamlardan konuşuyoruz. Hani özellikle göç bağlamlarında benzeştiğini düşünüyorum. Toplumsal entegrasyonun olabilmesi için biz yüzde 40-50 civarında olmasını aslında arzu ederiz. Yüzde 8-9’luk rakam çok düşük bir rakam.

Çarkoğlu :

Tabi ki. Zaman içi değerlendirmeyi Türkiye’de yapmak

hakikaten çok zor, veri yok. En temel veri belki seçim sonuçları. Nüfus sayımlarında bizim işimize yarar sorular pek sorulmuyor o yüzden bilmiyoruz. Yanlış hatırlamıyorsam Servet Mutlu 90'lı yıllarda temel bir projeksiyon yaptı ona dayalı olarak biz ilk Kürt nüfus oranını biraz da olsa tahmin edebiliyoruz, tabii halen bu çok zor. Alevi-Sünni ikilik arasında her zaman bir sorun olduğunu görüyorum. Bu üç grup arasında da çok anlamlı farklılıklar var, yani kutuplaşma. İlk baştaki soruya benim verebileceğim cevap Türkiye'de herhangi bir soruyu bu üç grup açısından değerlendirdiğimiz zaman birbirleriyle hemfikir olacakları kaç konu var dersenez hemen hemen hiç bir konu bulamayabilirsiniz. Biz 1999'da Binnaz Topak ile bir şey yaptık, sonra 2006'da Ersin Kalaycıoğlu ile tekrarladık. O zamanki raporlara baktığımızda orada ilk disiplindir muhafazakarlık. Orada hep söyledığımız şey kutuplaşma laikçi kesimin söyledikleriyle ondan daha büyük Sünni muhafazakar kesimin görüşleri arasında bağdaşmaz bir ayrışma var. Bu aslında Alevilerle Sünniler arasındaki ayrışmayla da hemen hemen örtüşüyor pek çok açıdan. Kürtler de aynı şekilde çoğunluk ve ağırlıklı olarak Sünni-Müslüman görüşe sahip olsalar da kimlik

Prof. Bekir Berat Özipek

Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünü bitirdi. Yüksek lisansını aynı üniversitede, doktorasını ise Ankara Üniversitesinde tamamladı. İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi olan Prof. Dr. Özipek, ağırlıklı olarak çağdaş siyasi teoriler, insan hakları ve ifade özgürlüğü alanında çalışmalar yapıyor.

Prof. Özipek: Sokağa baktığımda, pazara gittiğimde hayatın olağanüstü devam ettiğini görüyorum. Bu şu anlama gelmiyor; yani bu ülkede birbirine karşı tahammülsüz insanlar yok demek değil bu. Yani birbirleriyle asla birlikte yaşamak istemeyen bazı gruplar var, sosyal kesimler var ama bu da yeni bir durum değil

siyasetinin anlamlı olduğu sorularda her zaman yine ayrışan bir görüntü veriyorlar. Dolayısıyla kutuplaşma bizim izleyebildiğimiz kadarıyla son 20 sene içerisinde hep vardı. Bunun temel nedeni ne olabilir diye sorduğumuz zaman yenilikçi bir cevap veremeyeceğim ama Türkiye halen ağırlıklı olarak kırsal yaşamın tam olarak kentsel yaşama dönüşmediği bir ülke. Biz kentsel yerleşim bölgesinde nerede doğdunuz diye sorduğumuzda halen yüzde 60 civarında kırsal doğumlu insanla karşılaşyoruz. Bu belki mümkün değil ama biz sorduğumuz zaman nerede doğdun diye kendini kır kökenli olarak görüyor. Kırılı, kırdan yeni göç etmiş ama halen kendini kentli olarak görmeyen, onun yaşam tarzını tam olarak benimsemeyen bir kavram. Yani 'Nerelisin kardeşim' diye sorulan bir sorunun cevabı yani Kadıköylüyüm değil. Kendisine kentsel bir yerleşim yeri vermiyor averaj Türk. Bunun değerlere nasıl yansıdığına baktığımız zaman en temel gösterge güvensizlik. Türkiye halen Rusya ve Brezilya ile komşuluk eden bir durumda. Yüzde 7 civarında güven duyuyoruz. Sokaktaki sıradan bir insana güvenilebilir mi diye sorduğumuz zaman yüzde 7-8 civarında evet diyen insan var. Şimdi Brezilya ve Rusya tabii Türkiye için karşılaştırılabilir komşular değil o anlamda... Brezilya'da ırk farklılığı var yerliler Avrupalılar farklılığı var. Rusya Sovyet çöküntüsünden sonra o büyük pazar değişimini yaşamış bir ülke.

Ayrışma değil kutuplaşma

Biz böyle büyük değişimler yaşamamış olmamıza rağmen öyleymiş gibi. Belki de ondan daha köklü bir dönüşümümüz halen yaşamakta olduğu için... Kırsaldan kente göçü 70'lerde daha çok ciddiye alıyorduk. Ben hatırlıyorum,

o zamanlarda kentleşen köylüler diye bir yaklaşım vardı şimdi böyle bir şey yokmuş gibi varsayıyoruz. Ama bu halen Türkiye'deki bu değerler temelinin en önemli belirleyici faktörü. Türkiye'de birbirine güven duymayan insanlar tabii ki fikirler fikir olarak da kutuplaşmaya daha eğilimli olacaktır. Güven olmayan yerde tolerans olması, toleransın olmadığı bir yerde demokrasinin işlemeden söz etmek de son derece güçtür. Tartışma olmayacaktır güven olmayan bir yerde, işbirliği olmayacaktır. İşbirliğinin olmadığı bir yerde kapitalizm gelişemez. İşbirliğinin olması için güvenin olması lazım. Dolayısıyla iktisadi başarının arkasında güvenin olduğu iddiasında bulunuldu ama Türkiye buna rağmen yine de değişimi ve büyümeyi gerçekleştirebilen bir ülke oldu bu açıdan belki literatürde de büyük bir soru işareti bu. Türkiye'de yabana atılmayacak bir iktisadi değişim var. Anadolu illerine gittik büyük değişimler var. İsveç, Norveç, Danimarka gibi... Yüzde 80 birbirine güvenmiyor ama iktisaden gelişen ortam var. Fakat belki de en temel gözlem nedir? Birbirine güvenin olmadığı bir ortam olduğu için kamusal alan son derece kısıtlı kalıyor; iktisaden geliyor ama kamusal alanı hiç olmayan bir durum söz konusu. Bu da o anlamda istediğimiz bir tür gelişme değil. Son olarak vurgulamak istediğim şey Birleşmiş Milletler'in iktisadi gelişim ölçütleri var örneğin. Türkiye burada yol kat edemeyen bir konuma gelmiş durumda. Ne iktisaden orta gelir durumunu aşıp bir üste zıplayabiliyoruz ne de o orta gelir durumu içerisinde iktisadi gelişmişlik endeksi açısından aradaki toplumsal gruplar arasındaki farkı azaltabiliyoruz. Dolayısıyla Türkiye'deki kutuplaşmanın en önemli uzun dönemli sonucu, yansıması bir anlamda budur. Demokrasinin kendi sorunları da bunun bir parçası... İktisadi gelişmenin sorunlarından bir tanesi de bu.

Keyman :

O zaman sizden de şunu anlıyoruz: Evet, kutuplaşma var ama bu devlet merkezci yönetim kadar, Türkiye'nin toplumsal yaşamının çok hızlı gelişmesiyle de ilgili. Bu hızlı gelişimin sonuçlarından biri bu ama bu bağlamda bunun nedeni şudur diyebileceğimiz yeterli veri yok.

İkincisi, biraz Fatmagül Hanım ve Ayhan Bey'den de hafif farklılaşarak eğer kutuplaşma, ötekini tamamiyle yok sayma düzeyinde değilse, bu hızlı değişimle birlikte gidiyorsa, iyimser açıdan dinamizm de yaratabilir. O yüzden de bu kadar kötü bakmamak lazım. Ama öbür taraftan da bugün geline noktan, insani girişim endeksinde olanlara ve yahut da genel tartışmaya baktığımız zaman ayrılmaya doğru da gidebilir. Öyle de bir noktadayız. O yüzden de

Prof. Çarkoğlu: Yüzde 80 birbirine güvenmiyor ama iktisaden gelişen ortam var. Fakat belki de en temel gözlem nedir? Birbirine güvenin olmadığı bir ortam olduğu için kamusal alan son derece kısıtlı kalıyor; iktisaden geliyor ama kamusal alanı hiç olmayan bir durum söz konusu. Bu da o anlamda istediğimiz bir tür gelişme değil

kutuplaşmanın bu toplumsal tarafını da görmekte yarar var.

Evet, bir de burada esas konulardan biri de güven. Fakat güven, eski ile yeni arasında ve yahut da bugünle dün arasındaki bağlaçlardan biri. Çünkü, dün de yürüyemeyen bir topluma sahiptik, bugün de... Ama tabii bu çok konuşulma, her şeyin ortada olması, çoklaşma gibi bir noktaya gelince, o zaman da çok daha net olarak görülen bir şey, güvensizlik.

Çarkoğlu :

Güven, yeterince tartışılıp araştırılmadı Türkiye'de bence. Ama eskiden güven büyük bir sorun değildi. Köyünüzde yaşıyorsanız tabii ki herkes birbirine güveniyor, herkes birbirini tanıyor ama şehirde yaşadığınız zaman güvenin eksik olması çok doğal oluyor. Bunun dışındakilere karşı güvensizlik hissedip, içindakilere karşı kapalı bir şekilde güven duyan, ayrılmış tabular kuruluyor.

Keyman :

Dünya literatürüne baktığınız zaman kutuplaşmaya, güven ve risk, özellikle risk toplumu çalışmalarında, esasen dünyada da modernlik, küreselleşme, hatta 90'lara kadar uygulanmış olan neo-liberalizm dediğimiz çağa kadar, biraz güven temelinde gidiyordu. Fakat bugün iklim değişikliğinden bu açlığa kadar, açıklıktan teröre kadar ve hani bugün işte IŞİD diyoruz, böyle acayip şeylerin olduğu her tarafta, riskli bir dünyada yaşıyoruz ve çok basit. Yani güvenle birlikte esasında bir değişim ama güvensiz büyük bir değişime de o anlamda da hem pesimist hem optimist aynı anda

olmanın da bir yararı var. Evet Bekir Berat Özipek'e geçelim... Hem bu değişimle ilgili hem Türkiye'nin felsefi ve siyasal sosyolojisiyle ilgili baktığımız zaman tabii şu da var. Uzun süre, bu konular çok net olarak tartışılmıyordu. Çünkü biz, belki de Ayhan Bey'in söylemiş olduğu o ikilikler içinde Türkiye'deki tartışma daha seküler alandan gelen referanslarla, muhafazakâr kesim bilinmeden yapıldı uzun süre. Fakat siz o alanı da iyi bilen birisi olarak nasıl görüyorsunuz? Bir, kutuplaşmayı nasıl anlamalıyız, ayrışmayı varsa eğer onu nasıl anlamalıyız, bir de tabii Türkiye'nin bu yapısı içinde tarihsel ve bugün arasındaki bağlantıyı nasıl görüyorsunuz?

Prof. Bekir Berat Özipek :

Yani öncelikle kutuplaşmayla ilgili, toplumsal gerilim ile siyasal gerilimi birbirinden ayırmak lazım. Ben toplumda, topluma baktığımda belli bir kutuplaşma görmüyorum. Bu anlamda belki de bu çalışmanın en temel varsayımına itirazla başlamak istiyorum. Sokağa baktığımda, pazara gittiğimde hayatın olağan akışı içinde devam ettiğini görüyorum. Bu şu anlama gelmiyor; yani bu ülkede birbirine karşı tahammülsüz insanlar yok demek değil bu. Yani birbirleriyle asla birlikte yaşamak istemeyen bazı gruplar var, sosyal kesimler var ama bu da yeni bir durum değil. Bu bir kutuplaşmanın var olduğu anlamına gelmiyor. Eskiden de hoşgörüsüzlük toplumda vardı, güvensizlik vardı, kaygılar vardı. Bunlar az veya çok devam ediyor. Bazı toplum kesimlerinde bir mağduriyet algısı ya da kaygı durumu var ama bu mağduriyet algısı ya da kaygı da tek başına bir toplumsal kutuplaşmanın varlığını göstermiyor. Toplumun içindeki bu hani hiçbir şekilde,

onlarla ben bir arada olmam diye düşünen insanların ya da kesimlerin varlığı da aslında geniş bir toplum tarafından massediliyor ve onların arasındaki ara renkler, bu tür sosyal gruplardan çok daha fazla. Dolayısıyla da bu anlamda bir kutuplaşmanın varlığını ortadan kaldıracabilecek kadar bir çeşitlilik ve farklılaşmanın da ben Türkiye toplumunda var olduğunu düşünüyorum. Çok böyle homojenmiş gibi görünen kesimlerin bile kendi içlerinde olağanüstü bir çeşitlilik arz ettiğini söyleyebiliriz. Siyasi tercihler ve davranışlar da bu anlamda değişmez ya da kalıp şeklinde değil. Evet, yani sonuçta toplumun yüzde 50'sinin oyunu alan bir parti var ve bu parti istikrarlı bir şekilde, sürekli olarak bu oyu alıyor. Ama dikkat edin, her siyasi tartışmada, her konuda deste yeniden karılıyor, kartlar yeniden dağıtılıyor. Yani mesela genel seçimle, yerel seçimlerde alınan olarak farklı olabiliyor. Diyelim ki aynı parti yerel seçimde kazanırken, aynı ilde genel seçimde kaybedebiliyor. Eğer gerçek anlamıyla böyle kesinleşmiş bir ayrım, ayrışma sizin bahsettiğiniz bu ayrışma kavramını kullanırsak, kutuplaşma olsa, pek çok şey feda edilir burada ve insanlar her halükarda kimlik üstünden siyaset yaparlar. Oysa mesela en kendisine güvenli parti bile ceketimi koysam seçtirim dediği ilden ceketini koyunca seçtirmiyor Mesela anayasa referandumu yapıyor. Oranlar farklı çıkıyor, birleşenler farklı... Türkler, İslamcılar, liberaller bir araya toplanabiliyor. Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldığında daha farklı bir kompozisyon ortaya çıkabiliyor. Böyle bu anlamda kutuplaşmış ve yaşam biçiminden oy verme davranışına kadar, ayrışma yaşamış bir toplumun yapacakları şeyler değil bunlar. Ama bununla beraber tabii ki siyasette zaman zaman ivmesi artan veya azalan bir gerilim var. Bunun da bir doğal, kaçınılmaz olan bir boyutu var, bir de kaçınılabilir olduğu halde bir şekilde yaşadığımız ve kaçınmadığımız bir boyut var. Doğal ve kaçınılmaz olan boyutu şu; bu aynı zamanda da olumlu boyutu: Türkiye toplumu, özellikle 1950'lerden bu yana ki daha da eskiye götürülebilir, işte 2014'e kadar ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşıyor. Daha böyle oligarşik yapıdan, -"demos"un nihai belirleyici olmasının sağlanması anlamında- demokratik bir topluma doğru bir geçiş söz konusu. Bu hiçbir toplum için kolay değildir, sancılıdır, sancılı olması kaçınılmazdır. Mesela egemenlik ilişkileri değişiyor, daha önce iyi durumda olanlar, farklı kesimlerin de yeni sosyal güçlerin de gelişmekte olduğunu görüyorlar. Bu onları rahatsız ediyor. Mesela büyük sermaye için de geçerli bu, başka bir sermaye var orada ve o ortaya çıkıyor. Dolayısıyla da bu anlamda bastırılan kimliklerin mesela daha görünürlük

Prof. Özipek: Ben Türkiye toplumunun büyük bir çoğunluğu için böyle bir sorunun olmadığı kanaatini taşıyorum. Pirüpak bir toplumda yaşıyoruz, her şey güllük gülistanlık, herkes birbirini seviyor değil tabii ki ama böyle bir söylendiği ya da yakıştırılmak istendiği gibi bir sosyal gerilimin, ayrışma ya da kutuplaşma olduğu kanaatinde değilim.

kazanması söz konusu, bu kimliklerin Alevi kimliğinden Kürt kimliğine, eşcinsellerin görünürlük kazanmasından daha farklılaşmış bir toplum yapısına doğru bir değişim, dönüşüm var Türkiye'de. Yani bu 80'lerden beri -böyle bir üçüncü dalga denebilir- daha da belirginleşmeye başladı. Dolayısıyla da bunun bir sancısı olacak. Hiçbir toplum bu kadar büyük bir değişim ve dönüşümü, hiçbir bünye normal ateşle geçiremez. Yani mutlaka hararetin yükselmesi kaçınılmaz. Bu sadece Türkiye için böyle değil. Mesela İspanya'da Franco'nun iktidara el koymasından önceki son serbest seçimlerde, aşağı yukarı yüzde 49-50 şeklinde iki kısma bölünmüştü İspanya. Aradan 40 sene geçti İspanya'da Franco 40 sene egemen oldu ve sonra ilk yapılan seçimde yine aynı oranlar çıktı. Sonra sonra normalleşmeyle beraber, hani sivil anayasa, Bask sorununa barışçı çözüm, ondan sonra siyaset de normalleşmeye başladı. Biz de aslında şu an benzer bir süreç yaşıyoruz. Yani bu anlamda değişimin daha doğrusu gerilimin bu boyutu kaçınılmaz ve olumlu da bir boyutu...

Sorun toplumdan değil Devletten kaynaklanıyor.

Ama kaçınılabilecek bir boyutu var. Bu özellikle de mesela şu an dört siyasi partiyi özellikle söyleyecek olursak, onların hepsinin tutumundan, Türkiye'deki siyasal kültürden kaynaklanan bir gerilim. Aslında hiç yaşanmaması da mümkün olabilecek bir gerilim ama hem siyasal kültür hem siyasi aktörlerle ilgili böyle bir boyutu var ama bunun bile topluma yansımaları sınırlı. Yani meclisteki o siyasi hararetin aşağı doğru inerken aynı ölçüde -neyse ki- birebir karşılığının olmadığını görebiliyoruz. Yani son

sözlerini söylüyorlar mesela siyasetçiler birbirlerine, biri genel müdür diyor, öbürü ona, hain diyor, hırsız diyor, katil diyor ama dışarıda hayat olağan akışı içinde devam edebiliyor. Burada Türkiye toplumu olarak bazı yeterince farkında olmadığımız sigortalarımızın da olduğu şeklinde iyimser bir açıklama da yapılabilir. Bu siyasal kültürle ilgili boyutundan bahsetmek için bir örnek vereyim. Demokrat Parti kurulduğu zaman, rivayet edilir ki, İsmet İnönü'ye CHP'li bir milletvekili şöyle demiştir: "Şimdi Demokrat Parti diye bir parti var. İktidara geldiler. Ne yapacağız? Yani onlar iyi yaparsa iyi, kötü yaparsa kötü mü diyeceğiz?" Rivayete göre İsmet Paşa şöyle söylüyor: "Hayır, onlar iyi yaparsa da kötü, kötü yaparsa da kötü diyeceğiz." Böyle bir konuşma yapılmış mıdır bilmiyorum ama bu bizim geleneğimiz olarak var. Yani siyasal kültür olarak bu zaten var, hepsinde var bütün siyasi partilerde var. Dolayısıyla bizim geçmişten tevarüs ettiğimiz siyasi gelenek de, özellikle tek parti dönemindeki otoriter ya da totaliter yapıyı, işleyişi düşünün, böyle bir anda çok partili hayata geçmekle -ya da Ahmet Kuyaş'ın daha doğru bir tarifiyle dönmekle, çünkü çok partili hayatı yaşamıştık biz daha önce,- dönmekle bütün ortadan kaldırılamıyor. Yani geçmiş büsbütün geride kalmış bir şey olmuyor. Ben kısacası Türkiye toplumunun büyük bir çoğunluğu için böyle bir sorunun olmadığı kanaatini taşıyorum. Yani demek istediğimi tekrarlayayım. Böyle pirüpak bir toplumda yaşıyoruz, her şey güllük gülistanlık, herkes birbirini seviyor, öpüyor falan değil ama böyle bir söylendiği ya da yakıştırılmak istendiği ya da bir kesimin de ciddi anlamda hissettiği ölçüde, bir sosyal gerilimin, ayrışma ya da kutuplaşma olduğu kanaatinde değilim. Bu konuda şu tespitin yapılabileceğini düşünüyorum. Birincisi, algı olgu değil. Yani evet, böyle bir algı var ama onun gerçeklikle ilişkisi aynı ölçüde gerçek olmayabilir. İkincisi, kutuplaşma diye bir sorunun olabilmesi için en az iki tarafın varlığı gerekiyor. Artıyla eksi, anotla katot gibi böyle bir şey olması gerekiyor toplumun, aileleriyle, işte ne bileyim işyerleriyle, yaşam alanlarıyla bölünmesi anlamına geliyor. Böyle bir şey yok. Elbette ki bazı yerler var mesela, bazı toplumlar, bazı yerlerde, bazı çevrelerde diyelim ki kendisi gibi olmayanın yaşam tarzından birisi geldiği zaman öfkelenip hatta çemkiren insanlar da var. İşte plajlarda mesela bazen yaşanan şeyleri biraz önce karikatür okurken aklıma geldi ama bu da yani genel ve yaygın bir durum değil. Türkiye toplumu o anlamda sanıldığından daha farklı bir şekilde o çeşitliliği tanıyor kendi içinde. Özellikle ayrıntılı olarak siyasi yelpazenin solunda, kentli orta ve üst sınıfın, yani sosyal piramidin daha çok üst tarafındaki

bir kesimin yaşam biçimlerinin tehdit altında olduğuna dair ruh halinde dayalı bir öfke var ama bu öfkenin de mesela karşılığı yok. Yani ben mesela Ayhan hocaya katılmıyorum o anlamda, rövanşist dedi ama bunun çok fazla kültür ve siyasi olarak karşılığını göremiyorum yani. Böyle bir ne siyasi aktörden yansıyan ne de öyle geniş toprak kesimlerinden yansıyan... Ama şuna katılıyorum, sonuçta bu soruların merkezinde bir şekilde devlet var. Türkiye'de özellikle de bu siyasi sorunların toplumsal nitelik kazanması yani eski fay hatlarının daha can acıtır hale gelmesi mutlaka bir şekilde devletin parmağıyla ya da devletin devre edilmesiyle daha çok olabiliyor. Devletin etnik, mezhepsel, cinsel konularda, o kimliklere müdahalesi, o kimlikleri politize ediyor. Yani normal şartlar altında politize olması gerekmeyen bir kimlik artık politik bir kimlik haline gelebiliyor. Yani mesela ana dili kullanma politik bir mesele değildir ama yasak dersiniz politik olur ya da başörtüsü de aynı şekilde. Yasaklamalar da devletin toplumun çeşitli kesimleri arasında ciddi bir küskünlük ve gerilim kaynağı oldu. Bu anlamda Türkiye'de toplumun bir kesimiyle, diğer kesimi arasındaki bir ayrışmadan, kampaşmadan ya da kutuplaşmadan ziyade, toplumun çeşitli kesimleriyle devlet arasındaki bir gerilim ya da kutuplaşma ya da devletin bir kutuplaşma olmaz belki ama bir gerilim ya da yabancılaşma ekseninden bahsedebiliriz. Ama bu bile, toplumun çeşitli kesimleri arasında mesela yaygın ve kalıcı bir tamir edilemez sosyal yara haline

gelmedi hiçbir dönem. Mesela 90'lı yılları düşünün işte, insanların güpegündüz evinden alınıp öldürüldüğü, ölenin yakıldığı, JİTEM'li, beyaz Toroslu, o alacakaranlık günleri düşünün. Mesela bütün bu yaşananlar devletle PKK arasında, 30 bin, 40 bin, 50 bin kişinin öldüğü bir çatışma süreci yaşandı ama bu Türklerle Kürtler arasında bir savaşa dönmedi. Bu önemli bir şey. 28 Şubat sürecini düşünün hani Merve Kavakçı'nın kimliğinde sadece ona örnek vereyim, hani "Dışarı dışarı" diye şey yapıldığı, toplumun bazı kesimlerinin de buna destek verdiği, çocuklara yuhalatılması vs. Bunlar bile hani böyle daha çağdaş yaşamcı laik cephecilerin yürüyüşü, hatırlarsanız Ankara'da şeriata karşı kadın yürüyüşü yapılmıştı, çarşafli bir kadının üstüne çarpı işareti konularak. Bunlar bile mesela İslamcılar ile laikler arasında böyle tüm köprülerin falan atılması anlamına gelmemiştir. Daha çok devletle İslami kesim arasındaki ayrışmayı ifade etmiştir. Bazıları Türkiye'de bu anlamda, Türkiye hiç olmadığı kadar gruplaşma yaşadığını düşünüyor ama bu doğru değil. Özellikle de 90'ların, 2000'lerin Türkiye'siyle bugünün Türkiye'sini kıyasladığımız zaman, o zamanlar yaşananları düşünecek olursak, yani ille de bir kutuplaşmadan söz edeceksek mesela o zamanlar daha mümkündü. 70 öncesi, 80 öncesi, mahallelerin ayrıştığı dönemler için söyleyecek olursak daha fazlaydı ama ilginç bir şekilde mesela toplumun bir kesimi bugün bunu daha fazla böyle hissediyor. Ben şimdi özel üniversitede öğretim

üyesi olduğum için bunu sınıf üzerinden de daha fazla okuma imkanına sahip olduğumu düşünüyorum. Mesela bir öğrencim bana şunu söylüyor, "Hocam ben sizin anlattığınız 50'li yılları, 60'lı yılları, 70'leri, 80'leri, 90'ları bilmem ama anneannem diyor ki, 'kızım ekonomimiz hiç bu kadar kötü olmamıştı'." Anneannesi, bu Sana yağı kuyruklarını hatırlar, maaş aldığımızda döviz bürolarına gittiğimiz günleri hatırlar, ne bileyim 99, 2001 krizini de hatırlar ama buna rağmen böyle söylüyor. Özel bir üniversitede çocuğunu okutabilecek durumda olmasına rağmen. Anneannesi onu kandırmaya çalışmıyor.

Gerçekten böyle hissediyor ama biraz önce onu söylemeye çalıştım. Algıyla olgu aynı şey değil. Yani hatta olgu bile bir değer bağımlıdır. Dolayısıyla da bu yaşananları, mesela kutuplaşmayla ilgili şikayetlerin niye bugün bu kadar arttığını, mesela TÜSİAD'ın gündemine de niye bugün girdiğini, mesela 90'larda, 80'lerde ya da 2000'lerde değil de bugün girdiğini, biraz da böyle anlamakta, böyle okumakta fayda var. Son bir şey daha söyleyeyim. Ben tam tersine bu mesela ciddi anlamda bir çeşitlilik ve çoğulculuk meselelerinin olduğunu, daha doğrusu olgusunun olduğunu söyleyebilirim. Siyasi anlamda mesela bazı atılan uygunsuz adımlar ya da baskıcı yaklaşımlar, sözler, siyasetçilerin diline yansıyan ve hiç aslında söylenmemesi pekala mümkün olmayan, o acıtan ifadelerle rağmen böyle bir tespitin yapılabileceğini düşünüyorum. Evet, mesela Türk toplumu ciddi anlamda değişiyor. Bir sürü insan mağduriyet duygusu yaşıyor. Mesela Alevilerin bu durumda yaşadığı değişim ve dönüşümden pay alamadıklarıyla ilgili bir kaygı var. Bu haklı bir kaygı, doğru bir kaygı. Ama mesela yaşam biçimlerinin bastırıldığı ya da işte özellikle de kendilerinin rövanşist politikalara maruz kaldıkları şeklindeki bir algı üzerinden dile getirilen ve özellikle de piramidin orta ve üst sınıflarından gelen şikayetlerin aynı ölçüde haklı bir talep olduğunu düşünmüyorum.

Keyman :

Şöyle bir tablo ortaya çıktı. Herkes, kutuplaşmanın esasında sadece bugün değil dünden başlayarak Türkiye'de olduğunu ve bunun önemli bir odak noktası devlet, devletin daha güçlü ikilikler yaratan, karar verici, kamusal tartışmayı, kamusal alanı daraltan niteliğiyle ilgili olduğu ve o anlamda kutuplaşma sorununun olduğunu, fakat Türkiye'nin bugün geldiği noktada da dün de, bugün de ayrışmaya doğru gitmediğini daha doğrusu gitme olasılığı olduğunu ama, bugün bir ayrışmadan söz edemeyeceğimizi fakat bunun yanısıra biraz farklılaşma olduğunu, bence bu toplantının

güzelliğini de ortaya koydu. Bu da sanki Fatmagül Hanım ve Ayhan Bey'den, 'Bu kutuplaşma sorundur, fakat bununla ilgilenmemiz gerekir' gibi bir yaklaşım çıkarken Ali ve Berat Beyler'den esaslı kutuplaşma içerisine girdiğimiz zaman bunun daha siyasi yapıyla, siyasi yönetimle ilgili olduğu, fakat toplumda bunun çok fazla karşılığı olmadığı, esasında toplumun hızlı değişmesi sonucu olduğu için bunun hem olumlu ve yahut da pozitif hem de negatif yahut da bugüne pesimist, optimist bakabileceğimiz noktalar olduğu gibi bir yaklaşım geldi. Berat Bey'inki biraz daha netti Ali Bey'inkinden. Türk toplumu esasında kutuplaşmayı yaşamadan dünden bugün de geldi ve toplumun sigortaları oldu. O yüzden de siyasi alanda yaşananlarla, toplumda yaşanan arasında bir farklılık olduğu vurgulanması gerektiği ve toplum esasında siyasette üretilen bu ikilikleri yahut da devletin bu hükmüne karşı kendisi şimdi bir Türk-Kürt, bir Alevi/Sünni yahut da bir laik-Müslüman kavgaya yahut da aşırı kutuplaşmaya gitmediği ortaya çıkıyor. Şimdi o zaman ikinci olarak şöyle bir soru soracağım. Bugün kutuplaşmayı tartışıyoruz yani öyle veya böyle sosyolojik olsun siyasi olsun Türkiye'de bir kutuplaşma sorunu gibi bir endişe var. Bence belki Ali Bey'in söylediği bir şey burada önemli olabilir. O da 1960'larda da vardı, 1970'lerde de vardı. Tabii o zaman biraz daha mücadele varken bugün biraz azalanlar, kaybedenler temelinde. Bu mesela doğru mudur? Bugün hakikaten kazananlar ve kaybedenler temelinde bir yapıya mı sahibiz? Bu topluma da yansıyor çünkü. Topluma da mesela Berat Bey'in söyledikleri, Ayhan Bey ve Fatmagül Hanım'ın da söyledikleri vardı. Bir grup kaybettiğini de düşünüyor fakat bugün o kadar güçlü değil. Ayhan Bey rövanşizm dedi. Bunu tartışabiliriz ama tabii ki rövanşizm sebebiyle bu kaybeden ve kazanan arasındaki ilişki bugüne kadar toplumda olan ahengi bozabilir. Daha evvelden mücadele içinde bir kutuplaşma olmayabilir ama bugün kazananlar kaybedenler mantığı devam ederse bu o yüzden kısa ve net olarak bir daha kutuplaşmanın alanlarına ve çözümlerine geçmeden önce, bugünle ilgili ne düşünüyorsunuz? Ben esasında bu kazanan ve kaybedenler sorusuna ek olarak şöyle bir şey görüyorum. Siyasi haritaya baktığımız zaman Türkçüler biraz batıda ve orta kısımda var. Kürtler güneydoğu, doğuda var. İslamcılar da ortada var. Bir de esasında tabii, bu son 2002 yılından bugüne kadar, şimdi burada 'yeni Türkiye' diyoruz, güçlü cumhurbaşkanı, güçlü başbakan, güçlü bir parti. Egemen parti, dominant parti. ... Böyle bir egemen parti, egemen gözükme, zayıf yasama, zayıf muhalefet gibi de bir siyasi dengesizlik olduğu için bir boyutta bu kutuplaşmayı kimliklendiren ideolojiler. ... Güçlü hükümet, zayıf muhalefet acaba kutuplaşmayı Berat Bey'in

Prof. Berktaç: Kamusal alanın açık olması çok önemli. Ama kamusal alana layık olabilmesi için herkesin kendi somut farklılıklarıyla orada bulunabilmesi gerekir. Yani farklılıklarıyla damgalanmış bedenleriyle diyorum ben ona. Yani eşcinsel eşcinsel olarak, kadın kadın olarak, dekoltesi kadın dekoltesi kadın olarak, başı örtülü kadın başı örtülü olarak. Alevi ve kürt kendi kimliğiyle var olmak zorunda. Bunu beceremiyorsak o zaman kamusal alan tehlikeli bir yöne doğru girer

söylediği gibi daha siyasi tercihler temelinde düşünüp böyle bir İslamcı, Türkçü muhafazakarlık, milliyetçilik değil de AK Partililer, anti-AK Partililer ve Kürtler gibi mi düşünmek lazım

Berktaç:

Şimdi bu kazananlar kaybedenler meselesi var, bu böyle. Rövanşizm de var ama o kadar çok etmenli bir tabloyla karşı karşıyayız ki bir parçası sadece. Dolayısıyla bugün Türkiye, geçmişe göre çok daha çoğulcu, farklılaşmış bir yönde. Ama gene de ben tarihsel perspektife sadık kalmak gerektiğini düşünüyorum ve bu otoriterliğin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişteki en önemli süreklilik kanıtlarından biri de bugün daha da fazla pekişiyor.

Güvensizlik, kazananlar ve Kaybedenler

Dolayısıyla bunlara çok bakmak gerekir. Aynı zamanda dünyaya da bakmak gerekiyor. Kimlik politikalarının her yerde yükseldiği, Türkiye'de özellikle son 15, 20 yılda çok yerleştiğini görüyoruz. Bu önemli bir şey. Kimlik politikası çünkü cemaat ve grup dayanışmasını getiriyor. Ölümüne taraftarlık dediğimiz, kutuplaşmayı çok pekiştiren bir şey. Bunu somut olarak örneklendiren bir şey. Şimdi bu güven meselesinin çok önemli olduğu kanaatindeyim, ama bu da Türkiye'ye özgü değil. Hakikaten kendine liberal diyen demokrasilerde de bu böyle... Neden? Çünkü bu ülkelerde

de totaliter eğilimler giderek artıyor. Hani bu güvenlik sorunlarıyla birlikte iktidarlar kendilerinde bir gerekçeye sahip oluyor. Giderek iktidarı tekelleştirmek açısından, iktidar daima tekelleşmek ister. Yani bütün iktidarların meselesidir bu. Sadece Türkiye değil. Şimdi bir anda, bütün dünyada bu var. Yani gümrük kapılarında geçerken gördüğümüz, benim mesela yeni fark ettiğim Almanya'da, İngiltere'de değişen birçok yasa, pekala totaliter eğilimler gösteren hatta daha ötesine geçen şeyler bunlar. Şimdi bu noktada bütün bunlar kamusal alanı kısıtlıyor. Çok doğru, bütün dünyada kamusal alan kararıyor. Türkiye'de bunu ben daha fazla görüyorum. Yani bu bence çok önemli. Türkiye'de değişim hızlı, doğru ama görüyoruz cemaatçiliği ortadan kaldırmıyor, hemşeriliği ortadan kaldırmıyor, ataerkilliği hiç ortadan kaldırmıyor. Bunlar taraftarların, fanatik taraftarların, bu zihniyet ikliminin temel bileşenleri bir yandan. Bütün o seriyi oluşturuyor. Dolayısıyla sürekli bir gruba sadakat, yanındaki komşuna güvenmek yerine, kendi ailene, kabilene, tırnak içinde kendi cemaatine güvenmek, bu dışlayıcı bir şey. Keşke öyle olsa ama çok farklı şeyler görüyorum. Dışlama üzerine kurulu hem toplumsal hem siyasi iklim doğru gidiyoruz diye düşünüyorum. 80 öncesinde, toplumda değil de siyasetin uç noktalarında birbiriyle çatışanlar var. Bugün daha farklı bir durum var. Bunu hani tahmin etmek zorundayız. Şimdi yani işte Türkiye iktisaden geliyor, çok güzel ama insani gelişme endeksinde neredeyiz meselesi var. Yani eğer Türkiye temel sorunlarını çözmezse, biz o endekse hiçbir yere varamayız. Kadına şiddet konusunda sıfır toleransımız var işte yıllardır. Bütün bu hükümetlerin döneminde yüzde 1400 arttı kadın cinayetleri. Şimdi neden? Bir yandan yasalar değişiyor, doğru. Bunlar var ama gene dikkat edin hep otoriter devlet geleneği yasayla, cezayla halletmeye çalışıyor. Buna karşılık devletin en yüksek mevkiindeki insanların... Başbakan Yardımcısı kalktı, 'Kadınlar ortalıkta kahkaha atmasın' dedi. Şimdi bu İslam'da hani çok konuşanlara derler ya aynı şey eski Yunan'da vardı. Cenaze töreni söylevi vardır, 'En iyi kadın ortalıkta en az görünen kadındır' der. Şimdi bu anlayış yani yüzlerceyi geçtim, binlerce yıllık anlayış, yeniden tekrarlanıyor. Siz bunu devletin en yüksek kademesinden ifade ederseniz, o zaman aşağıya işte erkekler şey yapar. Kot pantolon giyiyordu, öldürdüm. Cilveli saat sordu tanımadığı adama, öldürdüm. Televizyondaki programa katıldı, telefon etti, öldürdüm. İzinsiz sinemaya gitti, öldürdüm. Bu öldürmeler devam eder. Siz de her zaman o endekste geride kalırsınız. Yani sonuç olarak kamusal alanın açık olması çok önemli ama kamusal alana layık olabilmesi için herkesin kendi

somut farklılıklarıyla orada bulunabilmesi gerekir. Yani farklılıklarıyla damgalanmış bedenleriyle diyorum ben ona. Yani eşcinsel eşcinsel olarak, kadın kadın olarak, dekoltesi kadın dekoltesi kadın olarak, başı örtülü kadın başı örtülü olarak her neyse, Alevi Alevi olarak, Kürt Kürt olarak somut bir biçimde var olmak zorunda. Eğer bunu beceremiyorsak o zaman kamusal alan dünyadaki genel görünümle birlikte bayağı tehlikeli bir yöne doğru girer.

Keyman :

O zaman da size göre devletin yönetim zihniyeti devam etti fakat buna ek olarak son dönemlerde örnek olarak kadınlara karşı şiddet ve cinayetlerdeki aşırı artış söz konusu ...

Berktaç:

Evet, Ali Bey dedi ya, Alevi, Sünni, Kürt, Türk hani hepsinde farklı cevaplar alırsız sorularımıza diye. Belki de birleşebildikleri tek nokta o ataerkillik noktasıdır. Hep böyledir.

Keyman :

Peki Ayhan Bey sizce bugünle ilgili olan, farklı olan ne? Bugün niye bunu daha açık olarak, daha net olarak, daha bir sorun olarak konuşuyoruz?

Kaya :

En sonda söyleyeceğimi en başta söyleyerek başlayayım ben de. Ben bu yaşanan süreci İslamileşme olarak görüyorum. Çok net bir ifade. Toplumsalın ve siyasalın

İslamileşmesi olarak anlatmak isterim bunu. Çok daha net olarak ifade etmek gerekirse de aslında bu biraz önce hani buradaki toplantıyı da kutuplaştırmamak için o rövanşizm konusuna geri dönmekte fayda olduğunu görüyorum. Ben yaşanan bu sürecin aslında Türk toplumunun ya da Türkiye siyaseti ve toplumunun bilinç altında hep var olduğunu düşündüğüm ulema ve işte modern devlet karşıtlığının tekrar tezahürü olarak yorumlamak gerektiğini düşünüyorum. Bugün olanın 1920'li yıllarda iktidarı elinden alınan ulemanın, ne bileyim ruhban sınıfı diyelim, bugün bir anlamda bu demokrasi içerisinde yeniden iktidarı ele geçirdiği bir dönem olarak okuma yanlısıyım. Özellikle iktidar partisinin, AKP'nin siyasi liderliğine baktığımız zaman, oradaki temel figürlerin işte ister başbakan olsun, Arıncı olsun, Gül olsun hatta, bu insanların habituslarına baktığımız zaman, bu insanların kullandığı dillere baktığımız zaman, kullandığı söylemlere baktığımız zaman, bu retoriklerin ben son derece İslami retorikler olduğunu, hani bunu da yadırgamak için değil de yani bunu bir tespit olarak ben koymak gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla ben 2002 yılında birtakım içerideki ve dışarıdaki farklı siyasal güçlerin, toplumsal güçlerin ittifakıyla, liberallerin katkısıyla, Avrupa Birliği'nin katkısıyla, birtakım cemaatlerin katkısıyla, tabii ki muhafazakârların katkısıyla, aslında toplumsal ve siyasal ittifak şeklinde iddia edilen AKP'nin, hiç unutmayalım, 2007 cumhurbaşkanlığı seçiminde ciddi anlamda dönüştüğünü, ciddi anlamda daha otoriter birtakım yönelimler sergilediğini düşünüyorum. Yasaları, özellikle birtakım kurumları değiştirmek, dönüştürmek ve devleti bir anlamda İslamileştirmekle önemli kilit noktalara, aynı anlam dünyasından insanları getirmek suretiyle, devletin, devlet mekanizmalarının bu anlamda giderek homojenleştiği, giderek İslamileştiği bir süreci beraberimizde yaşadık. Sadece seçimlerden gidildiği zaman 2002, 2007 cumhurbaşkanlığı seçimi ve akabinde genel seçimler, 2011 genel seçimleri, bu anlamda çoğunlukçu bir anlayışa geçildiği dönem olarak ve bu İslami retoriğin daha da güçlendiği dönem olarak görmemiz mümkün. Ben işte son dönemde bir çalışma yaptım. O çalışmada altını çizdiğim şey, bu İslamileşme, devleti bir anlamda o rövanşist yaklaşımla ele geçirdi, tırnak içinde ele geçirdi. Daha sonra bunu toplumsal yansımaları olduğunu söylüyorum ve o yapılırken de...

Özipek :

Hukuki ve siyasi olarak örnek verebilir misiniz bu rövanşist politikalara? Ne yapıldı mesela? Diyelim ki anayasal, yasal düzenleme anlamında...

Kaya :

2007 cumhurbaşkanı seçimleri öncesinde Ahmet Necdet Sezer döneminde pek çok tekliflerin yine o dönemde de bizlerin de eleştirdiği aslında saiklerle reddedildiğini biliyoruz ama 2007 cumhurbaşkanlığıyla birlikte daha böyle pürüzsüz bir siyasal anlayışın, siyasal yönetişimin gündeme geldiğini biliyoruz. Aile konusunda yapılan vurguların, özellikle ben cumhurbaşkanının, başbakanın söylemlerine baktığımda.

Hızlı değişim sorun yaratır

Özipek :

Ama bunların hukuki karşılığı yok. Yani söylem olarak var bu; normal muhafazakar bir parti bunu yapar ama diyelim ki mesela bir sosyal kesime karşı “bakın bu rövanşist bir yasadır” diyebileceğiniz bir yasa var mı? Ya da mesela...

Kaya :

Mesela 4+4+4'ü unutmayalım.

Özipek :

Bu 28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetin giderilmesine yönelik bir düzenlemeydi. Çünkü öbürü dayatmaydı zaten.

Kaya :

Şimdi bu mağduriyet söylemleri...

Özipek

İmam Hatipleri ortadan kaldırmak için yapılmış bir düzenlemeydi.

Kaya

Tabii ben bunları söylerken şimdi burada bence bir kutuplaşma söz konusu. Benim söylediklerimi şöyle yorumluyorsunuz, birtakım önceden yapılan uygulamaların politikaların savunusu gibi mi acaba... Tabii ki 28 Şubat konusunda ciddi anlamda sorunlarımız var. Tabii ki orda o döneme gittiğimiz zaman ben çok rahatlıkla söyleyebilirim ki sadece imam hatipleri engelleyebilmek için bütün meslek lisesi öğrencilerini ciddi anlamda mağdur eden bir yapılanma söz konusu. Orada ciddi sorunlar var ama özellikle aile vurgusu yapan, üç kuşaklı aile vurgusu yapan biraz daha neoliberal yönetim anlayışı üzerinden gitmek istiyorum, bu dönemde ben bir İslamileşmenin olduğunu, söylemsel düzeyde, siyasal düzeyde bunun hayata geçirildiğini ve toplumsal anlamda da tabii ki Türkiye toplumu öyle bir toplum maalesef, bu yine yüzyıllardan beri mağdur olan kitle sayabiliriz bu ülkede, bu kitlelerin en önemli yanlarından

birisi de Türkiye'de her zaman gücün yanında yer almak, her zaman iktidarın yanında yer almak anlayışı söz konusudur. Dolayısıyla bu değişen siyasal iradenin, İslamlileşen siyasal idarenin beraberinde giderek İslami retoriği kullanan bir kitle yarattığını söylemek isterim. Gezi öyle bir dönemde oldu ki bütün bu retoriklere, özellikle İslami retoriklere karşı bir mücadele. Öyle İslami bir retorik ki bu, yani bugün işte Bekaroğlu'nun mülakatında çok haklı olarak altını çizdiği, Kureyş'in zevk sefa içinde yüzerken İslamın geldiği bir konteks gibi, yani İslamın, Kuranın söylemiyle örtüşmeyen bir İslamilik retorik söz konusu, tüketimde, zevkte, başkasını ontolojik olarak yok eden dayatmacı bir İslami anlayışla karşı karşıya kaldığımızı düşünüyorum. Bu öyle bir anlayış ki kendi vicdanlarını yaratıyor, kendi toplum polislerini. Ahlak polislerini yaratıyor. Şu anda yaşadığımız şeyi kutuplaşma olarak tanımlamayacaksak ya da parçalanma olarak tanımlamayacaksak ben neye kutuplaşma diyebilirim gerçekten anlayamıyorum.

Keyman :

O zaman sizin söylediğiniz şey bu devlet ve devletin yöresel yapısında süreklilik var, bu süreklilik içinde iktidar en güçlü ve bu el değiştirme İslamizasyon olarak ortaya çıkıyor...

Kaya :

Süreklilik içinde ve bunun toplumsal yansıması da bence sosyal medya ve görsel medyayı takip eden insanlar arasında. Orada daha alternatif bir gerçeklik söz konusu, ayrışma burda biraz aslında belirginleşiyor.

Keyman :

Ali ÇARKOĞLU, bugünün ayrışmaya özgü bir yapısı varsa okutuplaşma alanında nerde görmeliyiz bunu?

Çarkoğlu :

Berat Bey'in söylediğine kendimi ikna etmeye çalışıyorum. Bu bir algı, olgu değildir demesine. Ve devlet olmadan polarizasyon aslında yok gibi, yani devlet polarizasyonu yaratıyor sanki. Biraz öyle bir noktaya geldik mi?

Özipek :

Yok, devlet konusunda onu söylemedim. Ama özellikle bu daha önce söylediğim özellikle o fay hatlarının kanamasında, kanatılmasında devletin mutlaka bir şeyi var, yasaklarıyla kimlikler arasında mağduriyetler oluşturmasıyla payı var. Bu tek başına sivil toplumun pirupak olmadığını belirtmek lazım. Zaten onu söyledim, toplumda sorun yok demiyorum. Ama esas olan

Türkiye'deki sorun politik bir sorun, o da yukarıdan geliyor. Bu aşağının da tamamen temiz olduğu anlamına gelmiyor.

Çarkoğlu :

Belki onu vurgulamak önemli diye düşünmüştüm. Onu vurgulamanıza sevindim. Önemli çünkü ben mesela Erzurum'a gittim. Erzurum'da polarizasyon görmüyorsunuz tabii. Erzurum'da polarizasyon yok çünkü orada çok homojen bir yapı var hakikaten. Fakat içeride sorduğunuz zaman hiçbir zaman homojen yapı yok diyor. Yok diyor ama siz gözleyemezsiniz diyor. O homojen yapı aslında öyle bir toplumsal konformizim baskısı altında ki gözlenemez hale geliyor. Anadolu kentlerinde bunu gözlemeniz hakikaten çok zor. Yani, en gözlenen şey ne? Alkol servisi yok tartışmasıyla bu çıktı değil mi? Anadolu'da alkol servisi yok. Bu çünkü gözlemesi kolay bir şey olarak gözleniyor. Daha sonra tartışmalar oluyor. Yok ama aslında tüketim rakamları değişmedi deniliyor. Yani demek ki özel alanda tüketimin devam etmesi sanki bir sağlıklılık ifadesi olarak söyleniyor. Ama tabii sağlık ifadesi olamaz tam olarak. Niye? Çünkü bu kamusal alanda gözlenmediği takdirde konformizm baskısı var demek. Tabii ki özel alanda ne olup bittiği konusu çok önemli birşey değil. Şimdi bunu söylerken ben 93-94 yılında Türkiye'ye döndüm. Ve şok olarak ne hatırlıyorum? O zamanlar pembe noktalı yayınlar vardı televizyonlarda yani tutti frutti yayınları vardı. Şimdi bu Amerikan tecrübesiyle hiç olabilecek bir şey değildi. Amerika'da böyle bir şey hiçbir zaman toleransla karşılanmaz. Ama Türkiye'de bu vardı 1993-1994 yılında. Şimdi ise hiç hatırlanmayan bir tecrübe olarak geçiyor. Dolayısıyla çok büyük bir değişim yaşadı Türkiye.

En büyük başarılarından bir tanesi de AKP'nin türban tartışması, şu an için bitmiş gözüküyor. Bu nasıl çözüldü? Bu aslında kutuplaşmış bir ortamdaydı. Fakat zaman içerisinde bu kutuplaşma kendi içerisinde bir tartışma yarattı. Ve bu tartışma da pratikte bu sorunu çözdü. Ama benim kanaatim yine burada da var olan böyle yüzeyde su kıpırdamıyor gibi gözüküyor fakat altta akan önemli bir akıntı var ve bunu tamamiyle dışlamış durumda şu anda Türkiye. Bu iktidar süresince bu konu tartışılmayacak gibi gözüküyor. Fakat Türkiye bu sorunu gerçekten tam anlamıyla çözdü mü diye düşünürsek, bana zor gibi görünüyor. Pek çok alanda bunun yeniden farklı şekillerde yansıyacağını düşünüyorum ben. Özellikle kadın politikalarının eskisinden daha homojenleştirici bir şekilde çözümlenmeye çalışıldığını da gözlüyorum mesela. Beklenmedik bir şekilde muhafazakâr kesim içerisinde de buna itirazlar gelmeye başladı. Yani Refah Partisi

dönemindeki dönüşüm AKP içerisinde eski hızını korumadı gibi gözüküyor. Bilhassa kadın olayı çerçevesinde.

Kaya :
İmam Hatip liseleri sayısındaki...

Çarkoğlu :
İmam hatip liselerinde de keza inanılmaz... Yani rövanşizm biraz zor bence de. Açıkçası ben de kendimi sizin argümanınıza da ikna etmeye çalışıyorum. Evlilik dışı ilişkilerin cezalandırılması tartışıldı Türkiye'de. Ama orada mesela iktidar partisi geri adım atmaktan çekinmedi.

Keyman :
Kürtajda da...

Çarkoğlu :
Kürtajda da aynı şey oldu. Dolayısıyla bu böyle gündeme geliyor.:

Kaya :
Kürtajda AB çok önemliydi. O dönemde hala AB'ye angaje bir iktidar vardı. Ve AB'den gelen itirazlar çok yoğun itirazlardı. Bence o nedenle geri çekildiler.

Kaya :
Ya Zina konusu.

Keyman :
Kürtajda iki hafta içinde başbakanın söylemini kürtajdan sezeryana çevirdiler.

Çarkoğlu :
Ama orada pratikte nasıl bir değişiklik olduğunu hiç gözlemiyoruz. Yani pratikte ne oluyor? Çok şey oluyor olabilir, hiçbir şeyin farkında değiliz şu anda. Diğer konu Gezi bağlamında ne oldu? Öğrenci evleri tartışması oldu. Yine zinaya benzer bir tartışmaydı o da. Anadolu'da nasıl yansıdı bu? Ne oluyor şu anda? Öğrenciler rahat rahat ev kiralayabiliyorlar mı sorusunun cevabını kimse vermek istemiyor şu anda.

Berktaş :
Anadolu'yu geçtim, İstanbul'un çeşitli semtlerinde de...

Çarkoğlu :
Tabii tabii İstanbul'da da. Türkiye'de evet pek çok şey aynı anda oluyor. Yani işte köprünün ismi Gezi'yi tetikleyen olaylardan biri olarak söyleniyor. Gerekli bir tartışma mıydı belli değil. Gereksiz diye düşünülmesine rağmen AKP liderliği bundan hiç geri adım atmayı düşünmedi. Bugün Gezi'nin ertesindeyiz. Gezi tecrübesi bize kutuplaşmanın gayet açık ortaya çıktığını gösterdi. Yani başbakanın söyledikleri o zaman... Ayyaşlar v.s. tartışması. O zaman birdenbire insanlar kutuplaşmış

Prof. Özipek: Erdoğan'ın bir yönetim anlayışı ya da bir tarzı var. Kendisinden önceki muhafazakar sağ gelenekteki siyasetçilerden farklı olarak alttan almıyor mesela. Reste rest diyor. Ve kaçınılmaz bir şekilde kitlesi çoğunlukta olduğu için de bu kutuplaşmadan o kazançlı çıkıyor. Ama kutuplaştıran her zaman o olmuyor

bir ortamdayız dedi o zaman. Yani hiç kimse kendisini Gezi sürecinde, o sürece katılanların hiçbirisi kendisini çapulcu olarak görmüyor. Görmemesine rağmen böyle bir ayrışma Türkiye'de oldu. O anlamda bence bugün Türkiye'de kutuplaşmayı tartışmak durumundayız.

Kaya :
Yani o senin neden öyle bir kutuplaşma üzerinden gidildiğini anlayamıyorum dediğin sorunun cevabı belki de. İktidar partisi kutuplaşmayı bir yönetim anlayışı olarak benimsiyor. Çünkü iktidarın devamını sağlayabilmek için eğer yüzde 20 yetiyorsa o kutuplaşmayı bütün toplumsal maliyetlerine rağmen tercih ettiği kanaatindeyim ben.

Özipek :
Tercih ettiği... Ben kaçınmadığını söyleyebilirim.

Kaya :
Kaçınmıyor...

Özipek :
Erdoğan'ın bir yönetim anlayışı ya da bir tarzı var. Daha önceki, kendisinden önceki muhafazakâr sağ gelenekteki siyasetçilerden farklı olarak alttan almıyor mesela. Reste rest diyor. Ve kaçınılmaz bir şekilde kitlesi çoğunlukta olduğu için de bu kutuplaşmadan o kazançlı çıkıyor. Ama kutuplaştıran her zaman o olmuyor. Hatta özellikle de mesela bu son yaşadığımız tartışmaları dikkate alacak olursak muhalefet de sadece ahlaki olarak yanlış değil stratejik olarak da bir yanlış yaparak kutuplaşmaya oynuyor ve her oynadığında kaybediyor. Bu anlamda Erdoğan'ın bir tercihten ziyade bir avantajı kullanmak şekline dönüyor.

Berktaş :
Sonuç olarak aslında otoriterlik ihya ediliyor bir yandan. Sürekliliği bu noktada da görüyorum.

Keyman :
Bu arada yalnız Ayhan Bey'den iki argüman çıkıyor. Bir tanesi bir ortak olarak devletin yönetim tarzı kutuplaşmayı güçlendiren bir şey. Erdoğan bunu kullanıyor veya bundan kaçınmıyor, ne dersek diyelim ama bu tabii herkesin bir ortak noktasını ortaya getiriyor. Toplumdan ziyade siyasetin örgütlenmesi ve devletin yönetim tarzı. AKP çok güçlü olduğu için şu an devletle hükümet arasındaki ayrımı da o kadar net... Evvelen de vesayet diyorduk. O yüzden rahat devlet diyoruz ama hükmetmek yani hüküm etmek, yönetmek orada kaçınmasa da veya tercih etse de o yüzde 50'yi bulmada bu siyasal bir oluşum; siyasetle ilgili fakat topluma tam birebir yansımıyor ve tabii İslamlaşmada farklı bir şey. Yani bunun bir illa ki İslamlaşma olması gerekmiyor. Bu bir egemen olmayla ilgili, güçlenmeyle ilgili, devletteki iktidar değişikliğinin yeni bir adı. O yüzden belki de araya girip bunu söylemek lazım anlaşılması açısından. İslamlaşmayla bu argüman aynı argümanlar değil.

Özipek :
Mesela Gezi dönemindeki restleşme Erdoğan'ın işine yaradı ama bu restleşmeyi ilk başta o yapmadı. Gezi'deki ilk müdahale yanlıştı. Oradaki politika hatalıydı ve Ak Parti tabanından da eleştiriliyordu ama Erdoğan geri adım attığında referanduma gideceğiz, yargı kararlarını bekleyeceğiz, Topçu Kışlası yapılmayacak falan dediğinde de oradaki irade gevşemeyince hatta daha fazla ilave talepler dile getirilince bu sefer tamamen reddetti o da. İşte referanduma konu edilemez, yargı kararı da olsa tanımayacağız... Taksim Dayanışması'nın taleplerini hatırlayın. 3. Köprü olmasın, havaalanı yapılmasın vs. Orada mesela öteki Ak Partili birçok yetkiliden farklı olarak Erdoğan reste rest dedi. Ve bu da daha sonraki süreçte ona kazandırdı. İlk başta eğer daha doğrusu tatlı yerinde bırakılmış olsaydı oradaki muhalefet böyle olmayacaktı. Ama Kazlıçeşme mitingi daha sonraki süreçte çok devasa bir miting oldu ve hayatında hiç Ak Parti mitingine gitmemiş insanlar Kazlıçeşme'ye gittiler. Çünkü karşılarında kendilerini ezen başka bir gruptan bir buyurganlık gördüler. Mesela sizin çoğunlukçu anlayış dediğiniz şey aslında tam olarak öyle değil. çoğunlukçu dediğiniz şey, aslında demokrasinin en temel önkabnlunun bir kesim tarafından reddedilmesine yönelik bir tepkiyi de ifade ediyor.

Sonuçta son tahlilde bir yere bir park mı yapacağız, bina mı yapacağız yoksa sirk mi yapacağız neyse bunu bir kamusal müzakereye konu edebiliriz, tartışabiliriz, tartıştık anlaşılmadı ama son tahlilde burada seçilmiş meşru siyasi organlar karar verir. Belli bir kesimin yaşam biçimi ya da diyelim ki daha seçkin olması üzerinden “Burada karar verici olan siz olamazsınız” dendiği zaman o zaman demokrasinin en temel varsayımına döneriz.

Çarkoğlu :

Ama bir dakika o en temel varsayımı, aslında yani bunu kabullenmekte zorluk çekmek de çok doğal bir şeydir. Yani Böyle yüzde 51'in dediği temel sonuca götürür bizi, demokrasinin en temel varsayımı bu değildir yani.

Özipek :

Demokrasinin en temel varsayımından kastettiğim şu: Sonuçta bir kamu politikasının belirlenmesinde müzakere yaparsınız, uzlaşmaya çalışırsınız ama anlaşılmadınız...

Çarkoğlu :

Yani referandumu yapalım, yüzde 51'i bulan kararı alsın...

Özipek :

Hayır, demokrasi zaten ideal bir şeydir anlamında değil ama ikinci en iyi olan burada oylama yapmanız. Yani birincisi mutabakatla, diyalojik bir süreçle karar alma. Bunu da gerçekleştiremezseniz oylama yaparsınız ya da

son tahlilde seçilmiş siyasi organdır buna karar verecek olan. Mesela Taksim Dayanışması değildir. Ben o zaman sorarım mesela Erdoğan yapamaz ya da sandık her şey değildir diyene “senin meşruluğun nereden geliyor?” diye sorarım. Yani ben kentliyim ben bu işleri daha iyi anlarım. Yargı kararı olmaz, referandumu da kabul etmiyorum dersiniz eğer öyle söylendi o zaman demokrasi nedir? “Demos”un yönetimidir, en temel anlamıyla, ilk anlamıyla. Bundan ibaret değildir tabii ki demokrasi. Birey haklarıyla teçhiz edilmiş bir demokrasidir ama daha demosun belirleyicilerin reddedildiği bir yerde tabii ki bu anlamda öyle bir tartışma yaşanır ve öyle bir tutum alınır.

Berktaş :

Berat kardeşim Gezi'de demos kimdir? Demos güzel de, hep demosla birlikte demos kim sorusunu baştan itibaren sormak gerekir. Çünkü demos dediğiniz şey her kamusal alanda farklılaşabilir. Gezi'deki demos kimdir? Gezi'deki demosla yüzde 51 demos aynı şey değil. Bir ikincisi de burada ilkeler, yani demokrasiye yol gösteren ilkelerdir sonuç olarak değil mi? Onlar nerede? O zaman müzakerenin manası yok. Yani sonuç olarak müzakere olsun diye yaparız, ondan sonra oylarız referandumla iş biter.

Özipek :

Yok öyle olması şart değil. O indirgemecilik olur. Ben onu kastetmiyorum. Onu söylemiyorum.

Berktaş :

Yani Gezi'ye iyi bir örnek değil o.

Özipek :

İyi bir örnek bence çünkü mesela Gezi'deki o tepki, içinde Ak Partililerin de bulunduğu bir tepkiydi başlangıçta. Dolayısıyla da yani sadece Ak Parti karşıtı belli bir yaşam biçimine mensup insanların verdiği homojen bir tepki değildi. Orada kalsaydı eğer mesela diyelim ki bir kent politikasının oluşturulması sürecindeki buyurganlık kınanıyor olsaydı çok da haklı olurdu ve orada demos epeyce çeşitli, çoğulculuk arzeden bir demostu. Liberal gençler de vardı, sosyalist gençler de vardı, Kemalistler de vardı, diğerleri de vardı. Ama sonraki süreci hatırlayalım. Sonraki süreçteki o biraz önceki sözünü ettiğim yaklaşım, kınadığı dilden daha buyurgandı. Yani gerçekten orada bir buyurganlık vardı; iktidardan kaynaklanan, oraya müdahale biçiminden kaynaklanan... Ama sonraki süreçteki o Taksim Dayanışması'nda somutlaşan o buyurganlık, kitlelerin tekrar konsolide olmasını sağladı Erdoğan'ın arkasında.

Berktaş :

Ama şöyle bir şey var, orada bir buyurganlık varsa Taksim Dayanışması'nın tutumunu, ben de söyledim o kadar taraftar ve ölümüne taraftarlık bir şeyin sonuna kadar gitmek vardı. O doğru ama siz bunu elinde iktidar olan, TOMA'ları olan, öldüren, yaralayan bir güçle Taksim Dayanışması'nın gücünü karşılaştıramazsınız. Bunu karşılaştırdığınız zaman bu olmaz yani.

Özipek :

Karşılaştırmıyorum. Bilmiyorum tekrarlamama gerek var mı, isterseniz tekrarlayayım ama o değil.

Berktaş :

Buna karşı Erdoğan restleşti. Hayır. Bir hükümet başı bu şekilde restleşemez. Böyle restleşirse oradan tüm Gezi olaylarından 17 ölüm çıkarsa bunun demokrasiyle ilgisi yoktur. Kamusal alanı savunmakla falan da ilgisi yoktur. Yani o konuda net olalım. Çünkü iktidar yani elinde TOMA'larıyla geliyor.

Özipek :

İki şeyi birbirine karıştırıyoruz galiba. İktidarın TOMA'larıyla oraya saldırması, o müdahale, müdahalenin biçimi daha sonra yaşanan çatışmalar benim onayladığım şeyler değil. Benim orda kınadığım, Taksim Dayanışması'nda somutlaşan ama sadece ona özgü olmayan bir yaklaşım tarzı. Aslında biraz önce konuştuğumuz gerilimden, kutuplaşma söyleminden de bağımsız değil bu. Yani sen yapamazsın denince mesela özellikle Demokrat Parti-Ak Parti geleneğinden gelen, Çevre'den iktidar ve onun yönetme hakkını meşru görenler haklı olarak -ki ben de onlardan birisiyim- tepki duyabiliyoruz. Yani ben başlangıçta Gezi'deki müdahaleyi kınarken hükümeti yazdım da açıkça, eleştirdim de bilirsiniz, ama sonra orada gördüğüm o buyurganlığı da kınayarak bir yaklaşım geliştirmek durumunda kaldım.

Berktaş :

Kınayabilirsiniz ama ikisinin eşit uçlar olmadığını...

Özipek :

Ama hiç demedim bunu, ben zaten ikisi de eşit uç demiyorum.

Kaya :

Hiçbir şey tabii ki Başbakan'ın aldığı ya da yaptığı manevraları meşrulaştıramaz.

Özipek :

Ayhan Bey biz bunu neyle ilgili konuştuk? Hani kutuplaşma kime yarıyor diye konuştuk ve kim yaptı diye. Burada mesela başlangıçtaki o kutuplaşmanın daha sonra siz Erdoğan'ın tercih ettiğini dediniz, ben yaradığını söyledim. Eğer mesela orada o ikinci tutum olmasaydı oradaki o kent anlayışının yanlışına dikkat çeken bir eleştiriyle kalsaydı başka türlü hani “biz yaptırmayız, siz aslında sandıktan da çıksanız yine yapamazsınız” denmemiş olsaydı o zaman bu restleşme ve bunun sonucu olmayacaktı.

Kaya :

Aslında öyle olmadı. Ben bunu kent hakkı olarak okudum. Yani burada yaşayan insanların burada yapılacak olanlara...

Özipek :

O zaman kent hakkı ise ... Referandum da kent hakkı çerçevesinde yapılır.

Çarkoğlu :

Alakası yok. Alakası yok yani. Sandıkla ilişkilendirdiğiniz anda hemen her şeyi sandıkla çözüm şeyi ortaya çıkıyor.

Özipek :

Ama ben öyle mi diyorum?

Çarkoğlu :

Tamam, demiyorsunuz ama...

Özipek :

Orada şu dendi mesela, sandık referandumu yapalım dendi. Madem ki öyle Taksim'de ve İstanbul'da buraya ne yapılmasına dair referandum yapalım dendi.

Prof. Berktaş: Bir hükümetin başı Gezi'de olduğu şekilde restleşemez. Böyle restleşirse ordan tüm Gezi olaylarından 17 ölüm çıkarsa bunun demokrasiyle ilgisi yoktur. Kamusal alanı savunmakla falan da ilgisi yoktur. Yani o konuda net olalım. Çünkü iktidar yani elinde TOMA'larıyla geliyor

Çarkoğlu :

Bu sürecin işlemesi önemli bir şeydir. Bu sürecin işlemesi insanlara sürekli olarak sen sandıktan çıkamazsın zaten, unutam sizin söylediğinizi dediğiniz zaman süreç işlemiyor anlamına geliyor.

Özipek :

İlk söylenen o değildi.

Çarkoğlu :

İlki, sonrası o kadar mühim değil. .

Kaya :

İlk söylemek son söylemek, tartışmayı oraya çekecek olursak bütün bu tartışmaları Gezi'yi şekillendiren en önemli retoriklerinden birisi Başbakan'ın o gece daha ilk gece biz onların o çadırlarda ne yaptıklarını biliyoruz söylemi. Bu hiçbir şekilde kabul edilecek bir şey değil. Ve herkesin de diline dolandı. Bu ne kadar mesnetsiz, bu ne kadar dışlayıcı bu ne kadar buyurgan. O zaman o ilk cevaptı olmaz.

Berktaş :

O da öteki restleşmeyi getiriyor.

Özipek :

Ona itiraz etmedim ben, son demokrasiyle ilgili kısımda itirazım var. Tabii ki demokrasi azınlık haklarını, liberal olarak tersini savunamam, en küçük azınlık da bireydir. Dolayısıyla modern demokrasi birey haklarını da gerekirse toplumun çoğunluğuna karşı garanti altına alan bir sistemdir.

Ama en azından çoğunluğun, sandığın belirleyiciliğinin reddedilmemesi gerekiyor, bu birinci koşulu. Sandık yeterli değil gerekli bir koşul ama yeterli bir koşul değil. Sandıktan sonra sandıktan çıkan iradenin de birey haklarıyla sınırlandırılması gerekiyor. Ama bu azınlık hakları ve birey hakları demek, belli bir azınlığın kentli ya da daha seçkin olmasından kaynaklanan bir ayrıcalık talebini meşrulaştırmıyor. Gezi'de mesela, oradaki Taksim Dayanışması'nın dilinde o vardı.

Çarkoğlu :

Ama bakın aynı şey. Karadeniz'deki şeylerde de oluyor. Orada kentli değiller, oradakiler de kırsal kesimde yaşayan insanlar ve enerji yatırımlarına karşı direndikleri zaman da aynı tür bir buyurganlıkla karşı karşıya kaldılar. Bence orda ayırt edici olan şey birinin kentli diğerinin olmaması değil.

Özipek :

Bu somut örnekte o belirleyici olmuştur, HES'te başka birşey belirleyici olmuş olabilir.

Çarkoğlu :

Önemli olan, insanların kendi yaşam alanındaki bazı politikalara karşı koyma hakları var mıdır? Yok mudur?

Özipek :

Bana daha çok cevap hakkı doğuyor. Tekrar cevap vermek zorunda kalıyorum. TOMA'yla bastırma hakkınız yoktur. Ama tekrara düşmek pahasına söyleyeyim...

Berktaş :

Berat'cım şöyle bir şey var. Şunu yapmasalardı şu olmazdı diyorsun ya aynı şey baştan itibaren geçerli. O olmasaydı belki o olmayacaktı. Falan falan. Yani dolayısıyla burada çok genel bir demokrasi sandık şu bu tartışması çıkaramayız demek istiyorum.

Özipek :

Çıkarabiliriz çünkü şundan dolayı, ben başlangıçta orada hükümetin Gezi'ye müdahalesini eleştiren yaklaşımın bir parçasıyken daha sonra aynı tavrı sürdürmedim. Pek çok insan da aynı tavrı sürdürmedi. Yani şu anlamda hükümetin hala yanlış yaptığını söylüyorum ve eleştirmeye devam ediyorum. Ama daha sonra oradaki buyurganlık oradaki biz biliriz, biz yaparız, siz sandıktan da çıksanız son tahlilde kararı siz veremezsiniz yaklaşımı demokrasinin en temel, ilk olmazsa olmazını reddeden bir yaklaşımdı. Bunu dile getirdiğiniz zaman karşı taraftaki de reste rest çektiği zaman kazançlı çıkıyor bundan. Ve birileri bu kazancı anlayamıyor.

Keyman :

Gezi ve demokrasi anlayışı, çoğunlukçuluk veya çoğunluk, bunlar esaslı, bunlar kutuplaşmada konuşmamız gereken şeyler.

Berktaş :

Buyurganlık meselesine ben çok katılmıyorum mesela, buyurgan değil..... Burada vardığımız sonuç Gezi bağlamında, yani orantılı değil.

Çarkoğlu :

Muhalefetin buyurganlığı tabii ki önemli..

Özipek :

Şu anlamda ben kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum bu orantılı olup olmaması anlamında. Son tahlilde bir şekilde bir parkın ne olacağına orada ne yapılacağına karar vermemiz gerekiyor. Tartıştık, uzlaşamadık, müdahale yapıldı, müdahaleyi beraberce kınadık sonra bir başka anlayış belirdi orada. Aslında siz yapamazsınız bizim dediğimiz olması gerekir dedi. Karikatürize etmiyorum, son tahlilde Gezi şeyinin söylediği oydu. Homojen değil oradaki herkes, ama Taksim Dayanışması'nın söylediğini hatırlayın mesela, oydu yani.

Çarkoğlu :

Ama bakın bu tür müdahaleler bu tür toplumsal olaylarda çok sık görülen bir şeydir ama..

Özipek :

Ama ne yapacağız mesela, ben o ne yapacağımız noktasında farklılaştım.

Çarkoğlu :

Teşbihte hata olmaz belki ama hatayı göze alarak, Alabama'da otobüslerde kanunsuz bir şekilde ön sırada oturmak isteyen zenciye siz kanunu uygulayarak "sen diyorsun, ben oyumu aldım" diyerek müdahale etmek...

Özipek :

Ama hak değil, ayrıcalık tartışılıyor. Diyelim ki oradaki küçük grup temel bir hakkını talep ediyor olsaydı tamam ama bir parkın nasıl düzenleneceği konusunda Nişantaşı'ndaki insan kadar oradaki simitçinin de belirleme yetkisi var, hakkı var... Maalesef siyasi pazarlığı Taksim Dayanışması yaptı.

Berktaş :

Taksim dayanışmayı eleştirdim ben, çok net bir şekilde.

Çarkoğlu :

Taksim Dayanışmayı zaten başbakan kendisi davet etti. O bir tercih yani anlatabiliyor muyum?

Özipek :

Görüşeceklerini aradılar ama haksızlık etmemek lazım. Kiminle muhatap olacağız diye araştırdılar, Taksim dayanışması oradaki örgütlü olan gruptu, orada liberal gruplar da vardı ama sesi çıkmadı.

Keyman :

Gezi tartışması farklı düzlemlerde gidiyordu bana göre. Ama mesela kutuplaşmadan çıkmak için önemli bir tartışmaydı, çünkü bir masanın etrafında bunu nasıl yapacağız diye tartışıyoruz falan. Esasında Gezi bir kutuplaşmanın da turnusol kağıdı oldu. Çünkü bunlar tartışılmak yerine bölündü, herkes birbirini dinlemeden başka yerlerden kaydı, gitti. Biraz anladık ama o siyasal yapı, o siyasal yönetim tarzı, devletin işleyiş tarzı, devletin topluma bakış tarzı, bir mentaliteyle ilgili değil mi? Bir bir kutuplaşmamız var. Ve özellikle güvensizlik... Mücadele etmekten ziyade kaybedenler ve kazananlar temelinde biraz örgütlenmesi...

Özipek :

Bir kesim kendisini mağdur hissediyor, doğru. Özellikle de yani ciddi bir sosyal değişimin, dönüşümün yaşandığı bir toplumda gerçekten böyle bir duygu var ama bu duygunun hakikatten bağımsız olarak varlığı da önemli. Sonuçta böyle bir algı varsa bununla uğraşmak zorundasınız ama şunu özellikle vurgulamak lazım. Türkiye'de özellikle ayrıcalıklı bir kesim, mesela daha önce çok belirleyici olan kesim, statülerin, mevkilerin, makamların daha önce kendilerine özgülediği kesim kaybettiğini düşünüyor ve bu kaybettiğinin mağduriyet duygusu bir şekilde yansıyor, olumsuzluklara da yansıyor. Mesela hissedilen olumsuzluklar, bilinç düzeyine böyle yansımıyor. Mesela bilinç düzeyinde şunu söylemiyor, o sosyal gruplar, sosyal kesimler: 'Biz aslında ayrıcalıklarımızdan, mahrum olduğumuz için ya da ayrıcalıklarımız elimizden alındığı için kötü durumdayız' olmuyor. Mesela yaşanan her olumsuzluğu abartmak, olduğundan daha ağırlıklı bir şekilde algılamak önem kazanıyor. Kutuplaşma söyleminin de böyle bir boyutu var. Yani tüm şikayet edilen şeyler yanlıştır, yoktur falan diye demiyorum ama onların hakikatte olan ilişkisi, hissedildiği ölçüde her zaman değil, diyorum. Bir de şeyi vurgulayayım ben; Türkiye'de kazananlar ve kaybedenlerden, daha çok olumsuzluklardan

Keyman: Esasında Gezi bir kutuplaşmanın da turnusol kağıdı oldu. Çünkü bunlar tartışılmak yerine bölündü, herkes birbirini dinlemeden başka yerlerden kaydı, gitti

bahsedildi. Ben ikisinin bir arada olduğunu düşünüyorum. Bütün değişim ve dönüşüm dönemlerinde hem olumlu hem olumsuz şeyler bir arada olur. Mesela Gezi Parkı meselesi gibi, ki bence o bile bir toplumsal kutuplaşma var etmedi, kalıcı bir toplumsal kutuplaşma, ciddi bir toplumsal gerilim, kavga yarattı ama içerisinden bir siyasi aktör çıkarabileceklerini düşünenler yanıldılar. Kalıcı etkileri oldu o ayrı ama bu yine kalıcı bir toplumsal kutuplaşma olmadı ama sonuçta olumsuzluğu ifade etti. Olumlu olan şeyler de var. Mesela Kürt barışının, Kürt barışıyla beraber, çözüm süreciyle beraber ilk defa Türkiye'de çok ciddi tabuların kırıldığını ve Kürtlerin ve Kürt olmayanların yani birbirleriyle ilgili çok daha fazla anlama ve dinleme sürecine girdiklerini söyleyebiliriz. Mesela en fazla milliyetçi duyarlılıkların yoğun olduğu söylenen İç Anadolu'da çözüm süreciyle ilgili yapılan tartışmalar, akıl insanların -siz de içindeydiniz biliyorsunuz- yaptıkları gezilerdeki feedbackler, tahmin edilen öfkenin, tepkinin olmayışı, tam tersine daha sıcak bir sürecin olması belki de birkaç şeyi değiştirmiştir, diyoruz. Bana öncekinden daha iyi bir durum olduğunu düşündürüyor Kürt meselesinde. Mesela ana dilde eğitim, işte ana dilde savunma falan konuşulduğu zaman öfke duyanlar şimdi marjinal kalıyorlar. Hatırlayacaksınız CHP içinde mesela 'Bundan sonra savunma için saldırıdayız' demişti bir milletvekili ama bunun toplumda bir karşılığı olmadı. Ne için demişti bunu? Anadilde savunma konuluyordu. Başörtüsüyle ilgili olarak da şu an bir normalleşme yaşanıyor. Belki siz bunun satıhta olduğunu düşünüyorsunuz ama, satıhta olan bir kısmı da olabilir, bazı insanlar dış gıcırdatıyor olabilirler hala ama mesela o korkulanların olmaması, eğer türban serbest bırakılırsa tüm kadınlar başını örtecek, öğrenciler baskı olacak dediler, olmadı. Yani örtmediler öyle bir şey olmadı. Yani mutlaka bir şey olmuştur, etkilenen baskı altında ama hani bu imam hatiplerin rakamlarıyla ilgili veriler vardı, on sene sonra bu böyle olursa şu böyle olur deniliyor ama olmadı. Dolayısıyla onların olmaması, bu alanlarda bir rahatlama sağladı. Ermeni meselesinde de öyle oldu mesela, Dersim meselesinde de geçmişle yüzleşme ve tarihte ne oldu sorusu biraz daha gündeme geldi. Burada 1915 anması

yapıldı Taksim'de, son birkaç senedir. Ve barışçıl bir şekilde gerçekleşti. Dolayısıyla da 80'lerde özellikle de kimliklerin yeniden belirginleştiği dönemden itibaren günümüze birçok alanda da biraz önce söylenen olumsuzluk örneklerini de aktarmak da mümkün ama sadece ondan ibaret olmadığını söylemek için ben bu olumlulukları söylüyorum. Fotoğrafın bir boyutunu tamamlamak için söylüyorum. Bunlar da olumlu. İslamlaştığını falan da düşünmüyorum toplumun ama İslami olup da bastırılmış olan daha fazla kendisini ifade ediyor. Mesela ilk defa kadınların tesettürlü bir şekilde girebileceği bir plaj açıldı Antalya'da. Mesela Halk Evleri falan gibi birçok küçük marjinal gruplar protesto etti. Genel olarak böyle yer yerinden oynamadı. 28 Şubat dönemini düşünün mesela insanların korkutulduğu o günleri düşünün. Muhtemelen bu böyle olmazdı o günlerde. Dolayısıyla demek istediğim yani Kürt sorununda, özgürlük sorununda, azınlık sorununda önemli bazı rahatlamaaların olduğunu düşünüyorum. LGBT'nin burada ilk Pride yürüyüşü mesela gerçekleşti İstanbul'da. Yani tarih tek bir doğrultuda ilerlemiyor ya da şu an yaşadığımız ülke bazılarının göstermeye çalıştığı gibi siyah ya da bembeyaz değil; onu söylemek lazım.

Berktaş:

Şimdi bu mesela Kürt meselesi konusunda önemli adımlar atıldığını düşünüyorum, doğrudur. Diğer sözünü ettiğim konulara da bir tür gerginlik azalması var gibi diyorsun ama bunu yüzeyin altında ne olduğunu bilmiyoruz. Bir tür hakikaten baskıyla gerçekleşen bir toplumsal konformizmle, o bence çok açık. Şimdi Ermeni meselesi, Kürt meselesi vs. bunların hepsi çok önemli ama bu konularda biz gerçekten, gerçek bir yüzleşme yaptık mı?

Şimdi hep şöyle bir şey oluyor. Gerçek anlamda yüzleşmeden, hesaplasmadan, bir şeylerin hesabını vermeden daha doğrusu pratikte çözülsün istiyoruz ve sürece bırakıyoruz. Şimdi burada gerçekten çözülüyor mu? Çok pragmatik bir tutum. Bu her zaman böyle belki de... Ermeni meselesinde daha geçen gün başbakanken Erdoğan, 'Affedersin Ermeni' dedi. Şimdi burada çözüm diye bir şey var. Yani bir yandan reel politığın zorunlu kıldığı admlar atılıyor ama zihniyet haritasında bir değişiklik yok. İşte Gezi'de 'Kızlı erkekli ne yapıyorlar o çadırlarda' diye bir refleks çıktı. Bunların hepsi, neredeyse doğal, otomatik refleksler. Aynı şey, yarın öbür gün bir empoza girersin, Kürt meselesi açısından da olacak mı olmayacak mı, ben ondan da çok şüpheli duruyorum. Yani açık kamusal tartışma olmuyor. Böyle

bir geleneğimiz yok, olduğu zaman da hem herkes birbirini susturuyor. Çünkü herkes kendi vezninden ötekine salvo atışında bulunuyor ve hemen hainlikle, şunla bunla, döneklikle suçluyor. Bu ama sonuçta kamusal alanın hakikaten çok olmasını gerektiriyor. Sansürü de hesaba katın, eleştiri sevmeyenleri hesaba katın vs. Şimdi ben bilmiyorum yani çok mu karamsar ama mesela Erdoğan'ın 'Teammülleri biz yaratacağız' tutumunu, çok müthiş bir şekilde Fatih'in tutumuna benzettiğini iki kere daha düşünüyorum. Yani devletin tek hakim olduğunu, tekelleştirdiğini düşünün, öyle bir durum var. Yani biz eskiden bizim dedelerimiz atalarımız vezirlerle yemek yerlermiş. Biz öyle yapmıyoruz mesela. Erdoğan da 'Teamülleri biz koyacağız' diyor. Halbuki teamüller önemlidir. Yani değil mi, gelenekler önemlidir. Bunlar siyasal eyleme sınır getiren şeylerdir. 'Yasaları değiştireceğiz, biz yapacağız.' Yani bu yıllar içinde oluşmuş gelenekleri de muhafaza etmek ama buna karşılık hem muhafazakar olduğunu iddia ediyor hükümet, aynı zamanda Yeni Türkiye söylemiyle çok radikal ve devrimci bir söylemdir bu. Yaptığı şeyler de öyle diye düşünüyorum. Bir yandan öyle bir söylem ama öte yandan... Fatih... O da çok ilginç geliyor bana yani. Bir siyasal söylemi kullanmak açısından cumhurbaşkanlığı seçimleri yarışında Samsun'dan başladı. Şimdi bunun toplumda da karşılığı var. Biz karizmatik lider çok seviyoruz. Ben gene başa döneceğim. Bu kutuplaşmanın taraftarlık, ölümüne taraftarlık, Bizans'tan beridir, her neyse gelenekle çok yakından ilişkisi var. Toplum ve

Özipek: Yaşanan her olumsuzluğu abartmak, olduğundan daha ağırlıklı bir şekilde algılamak önem kazanıyor. Kutuplaşma söyleminin de böyle bir boyutu var. Yani tüm şikayet edilen şeyler yanlıştır demiyorum ama onların hakikatle olan ilişkisi hissedildiği ölçüde her zaman değil diyorum

devlet, bu anlamda hükümet ve devletleşme yani bir anlamda beraber düşünülür. Birbirini çok tamamlıyor gibi geliyor ve bu bana çok tehlikeli geliyor. Kamusal tartışma, sansürlü basın vs olmadan bunlar olursa valla geçmişte iyileştirdiğimiz her şey yeniden kendisini imha edecek gibi geliyor. Umarım gelmez.

Ben katılıyorum bir anlamda sizlere, fikrinize. Türkiye toplumunun sürprizleri var. Beni hep şaşırtma yeteneği olduğunu düşünmüşümdür ve yani bu toplumda ümit kesmemek için bence çok önemli bir nokta. Öyle bir şey de var. Ama uzun perspektiften baktığımızda hem Osmanlı, Türkiye yani cumhuriyet hem bugünkü dünya neoliberalizmin geldiği nokta bence sizin dediğiniz şey çok önemli. Bu iş bitirici mantığı ve bunun totaliter eğilimlerle buluşması ve hedeflerini kendi iktidar tekeline almak istemeleri çok da iyimser bir tablo ortaya çıkarmıyor.

Keyman :

Bir parantez daha açayım. O zaman yani hem akla kara değil de, çok hızlı değişimin de olduğu büyük bir dönüşüm sürecinde, 50'lerden başlattım. ama bu son 15 yıllık dönüşüm çok çok daha güçlü. Kırsal yaşam dediğin zaman, Türkiye'nin şu an yüzde 70 kısırsal kentli; 2020'de bu 80 olup, Türkiye kentli bir Türkiye olacak. Büyük bir değişim var yani. Köylü değil, kentli bir Türkiye var. Gezi de esasında öyle oldu. O yüzden yani bir değişim süreci var ama bu devlet ve devletin yönetim tarzı, onu çözmeden bunu çözmek mümkün değil yani. Oradaki ortak noktamız bizim bu devlet ve yönetim tarzı üzerine odaklanmak olacak. Mesela kutuplaşmanın, ayrışmanın en önemli sorunlarından biri Kürt sorunudur. Şimdi Kürt sorunundan da Selahattin Demirtaş cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, 'Ben Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanıyım, olacağım' dedi ve aday olarak başladı. İlginç olarak da bu söylem, performansla çok iyiydi ve bu

Berktaş: Gerçek anlamda yüzleşmeden, hesaplaşmadan, bir şeylerin hesabını vermeden pratikte çözülsün istiyoruz ve sürece bırakıyoruz. Şimdi bu sorunlar gerçekten çözüyor mu? Çok pragmatik bir tutum

söylemle karşılık bulup işte yüzde dokuz nokta yedilere... Bu da tabii mesela kutuplaşmanın hakikaten siyasal olduğunu, o zaman toplumdaki da buna yanıt gelebildiğini gösteriyor. Şimdi kimlik araştırmalarına baktığımız zaman hakikaten tamamıyla siyaset ve siyaset yönetimi, devlet yönetiminde mi yatıyor yoksa toplumda bir şey aramız gerekiyor mu ve o anlamda çözüm önerileriniz ne?

Kaya :

Şimdi yani toplumlar böyle, toplum ya da insan toplulukları bugünden yarına değişebilen şeyler değil. Siyasal anlamda iktidarlar her zaman değişebiliyor ama toplum çok da fazla değişmiyor yani aslında. 16. yüzyılda nasıl düşünüyorsa 20. yüzyılda da insanlar, topluluklar üç aşağı, beş yukarı aynı şekillerde düşünebiliyorlar. Ben bugün yani AKP'nin iktidarına baktığımız zaman, nasıl kurulduğuna baktığım zaman, iki önemli iktidar ya da yönetselliği, yönetme sanatı olarak tanımlarsak, iki önemli sac ayağının olduğunu düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi çok başarılı bir şekilde kullanılan mağduriyet söylemi, en başından bugüne hiç azalmadan, dozajını arttırarak devam eden bir mağduriyet ve bir dava söylemi. Ben bu davanın ne olduğunu hala anlayabilmiş değilim.

Özipek :

Mağdur oldukları kanaatinde de mi değilsiniz?

Kaya :

Tam oraya geleceğim. Bir mağduriyet söylemi, ki bu çoğunlukçuluk üzerinden, yüzde elli söylemi üzerinden gayet böyle tırnak içinde başarılı bir şekilde iktidarın sarsılmadan yerli yerinde durduğunu görüyoruz. Yani bu şekilde yönetiyor aslında özellikle Erdoğan, AKP. Bu mağduriyet söyleminin kaynağına baktığımız zaman ben, bu mağduriyet söyleminin kaynağında laisizmi, işine geldiği gibi yorumlayan bir anlatı görüyorum. Laisizmi, din düşmanlığı, baş örtüsü düşmanlığı, imam hatip düşmanı ya da ne bileyim benzeri İslami söylemlerin ya da İslami söylemlerin düşmanı olarak lanse

eden ve bu yolla toplumsal anlamda bir meşruiyet kazanma içinde olan bir iktidar görüyorum. Yani 2002'de değil bu sadece, bu 1970'lerin Selamet Partisi'nin de söylemi yani burada Milli Görüş hatta ondan öncesinde... işte Selamet Partisi söylemleriyle bu mağduriyetin hiç eksilmeden var olduğunu düşünüyorum. İşte bu arada benim müdahalem bu aslında. Ben bu kadar iddia edildiği gibi mağdur oldukları kanaatinde değilim, kesinlikle değilim. İşte din düşmanı olarak lanse edilen, Kemalizin hiç de o kadar din düşmanı olduğu kanaatinde hiç hiç değilim. Diyanet üzerinden, Sünni İslamı, egemen İslam şekli olarak lanse eden bir Kemalizm var karşımızda. Tam da tersini, iddia edildiğinin aksine İslam karşıtı değil, Sünni İslamı alarak yine kendi yönetselliğini kuran bir Kemalizmden bahsediyoruz. Dolayısıyla bu mağdur olduğunu iddia eden siyasi okul bence bu Kemalizin aslında tedrisatından geçen bir ekoldür bir taraftan da. Dolayısıyla ben bir mağduriyet söyleminin tabii ki orada başörtüsü konusu doğrudur, imam hatip konusu bence doğru değildir. Yine siyasallaştırılan bir araç olarak görülüyor.

Özipek :

Katsayının konulması doğru muydu sizce?

Kaya :

Hayır ama işte imam hatiplerin en başına bakıldığı zaman 1930'da başlıyor sonra bir kaç sene sonra da talep olmadığı için kapatılıyor. Sonra tekrar Demokrat Parti döneminde sayıları artırılarak açılıyor.

Özipek :

Son İmam hatiplerle ilgili yaşanan mağduriyet, olmadı mı?

Kaya :

Ama hep oradan almayın yani işte. Aynı söylem, mağduriyet söylemi...

Özipek :

Ama bir sürü öğrencinin okulu, geleceği kararı...

Çarkoğlu :

Demirtaş'ın söylemiyle Erdoğan'ın söylemini karşılaştırırsanız o zaman, Demirtaş mesela hiç mağduriyet söylemi kullandı diye hatırlamıyorum ben. Bugün Kürtler kullanmıyorlar mağduriyet söylemini.

Özipek :

Kimin kullandığından bağımsız olarak, var mı yok mu Ali hocam?

Kaya :

Bence yok.

Çarkoğlu:

Var yok diye değil, rölatif olarak düşündüğünüz zaman bakın, Kürtlerin kullanmaması ilginç değil mi?

Özipek:

Bugüne kadar Kürtler de kullanıyordu, bence öyle değil yani.

Çarkoğlu:

Hayır ama görece olarak hangisi daha fazla kullanıyor?

Kaya:

Bugün iktidar partisinin profesyonel entelektüelliği dediğimiz, bazıları bizim arkadaşlarımız, onlar da bu mağduriyet söylemi üzerinden nemalanan insanlar olarak ben değerlendiriyorum. Çoğunluğu, işte bu eleştirdikleri ve mağduru olduğunu düşündükleri YÖK düzeninin burslarla, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK burslarıyla yurt dışına gönderdiği insanlar. Ya bu kadar net konuşmak gerekiyor. Dolayısıyla ben bu mağduriyet söyleminin bir söylem olduğu kanaatindeyim. Gerçeklik boyutunun işte tabi ki olduğu da doğrudur. Bir tek orada başörtüsü bence gerçekliktir ama onun dışındaki mağduriyet anlatılarının ideolojik anlamda bir söylemden öteye gitmemesi gerektiğini düşünüyorum. O anlamda bizim laisizmi yeniden oturup tartışmamız gerekiyor ve dünyadaki yorum şekilleriyle bağlantılı olarak yeniden değerlendirmemiz gerektiğini

düşünüyorum. Laisizm Fransız İhtilali'nden sonra işte 20. Yüzyılın başında anayasaya konan bir şey. Laisizm aslında halkın dindarlığını kabul edip, dinin sadece ve sadece inananlar düzeyinde değerlendirilmesi gereken bir şey olduğunu savunan, ruhban sınıfını tamamıyla reddeden bir ekol, bir anlatı ve bu aslında ben o anlamda Sünni İslamın laik bir İslam olduğu kanaatindeyim. Böyle okumak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü Sünni İslam, tanrı ile birey arasındaki, inanan arasındaki aracıyı, ruhban sınıfı reddediyor, tamam mı, ama bugün itibarıyla bakıldığı zaman bu laisizm karşıtı söylemin mağduriyet söyleminin iktidarın en önemli kaynağı olduğunu ben görüyorum. Öbür taraftan bakıldığında, Erdoğan kişiliğine bakıldığı zaman konuya biraz psikolojik çözümlemeler yapmaya çalıştığımız zaman da hep aslında Atatürk... nefret ettiği kişiliğin yerine geçme arayışı içerisinde olduğu kanaatindeyim ama en sonunda Erdoğan'ın biraz daha ulvi şeyler içerisinde olduğu kanaatine vardım ben. Biraz daha peygamber edasıyla hem bir taraftan öyle algılanıyor öyle tanımlanıyor belirli kitleler tarafından ama bir taraftan da kendini daha fazla öyle algılamaya başladığı yönünde bir izlenim yaratıyor.

Berktaş:

Anıtkabir'de yazdığı mesajı anımsıyorum. 'Sizden sonra ilk defa devlet ve millet bir araya geliyor.' İktidarlık vurgusu...

Keyman :

1920-27 döneminde Türkiye'de Kürtler de eleştirilemezler, İslamcılar da eleştirilemezler. O yüzden bence Türkiye'de iki tane dönüm var; bir tanesi 1921-23 bir tanesi de bu 'Yeni Türkiye.'

Kaya :

Ben aslında laisizmi ötekileştirmek suretiyle kendine meşruiyet zemini arayan bir iktidar anlayışından bahsediyorum. İkinci nokta da bugün gelinen noktada hani çözüm açısından bakmak gerekirse laisizm kavramını yeniden tartışmaya açmamız gerekir. Tanımlanması gerektiği şekilde tanımlamamız gerekiyor. Ben laisizme çok daha farklı bakıyorum. Toplum kendi yolunu mutlaka bulacak yani öyle ya da böyle ben topluma bu anlamda her zaman güveniyorum. Mesela özellikle son dönemde dikkatimi çeken siyasal ittifaklar yapılıyor bu ülkede. İşte MHP-CHP örneğinde olduğu gibi bu önemli bir şeydir, çok da fazla sonuç vermiyor ama toplumsal ittifaklar da yapılıyor bu ülkede... Gezi o anlamda en önemli toplumsal ittifak anlayışıdır. Bunun ifade ettiği şekliyle çözülen toplumsalı yeniden aslında üretmeye yönelik kalkışmadır bu, önemlidir dolayısıyla. Bu açıdan

bakıldığı zaman Türkiye'de Türk toplumunun çok daha ileri noktalarda olduğu kanaatindeyim. Yine çözüm bağlamında düşünmek gerekirse Kürt sorunu, Alevi sorunu, Ermeni sorunu gibi sorun olduğu iddaa edilen sorunların sorun olmadığını, asıl sorunun Türkiye'de demokratik olamayan devlet sorunu olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla terminoljimizi biz de akedemisyenler olarak zaman zaman biz de Alevi sorunu, Kürt sorunu, Ermeni sorunu işliyoruz ama bunlar sorun değildir. Türkiye'de en başta başladığımız noktaya bence geri dönüyoruz. Türkiye'deki asıl sorun 1920-30-40'larda da bugün de demokratik olmayan devlet sorunudur. Bunu tartışmaya başladığımız zaman bence sorunları zaten çözerek, görüşerek devam edeceğimizi düşünüyorum.

Keyman :

Ali Bey, son dönemlerdeki eğilimlere göre çözüm nerede yatıyor?

Çarkoğlu :

Örneğin 90'ların sonundan 2000'lerin başına kadar kurumlara güven sorusunu sorardık... Politikacılara meclise, hukuk sistemine, üniversitelere, iş dünyasına... O tür sorular da sorduk, ne derece dürüst Türk toplumu diye... Genellikle bulunan bulgular askere, orduya çıkardı 90'larda... 90'ların sonu, 2000'lerin başı siyasete, iş dünyasına hiç kimseye güven çıkmaz... Meclis'e falan hiç güveni olmaz... 2000 krizi ve 2002 AKP iktidarından sonra ise birdenbire Meclis'e ve siyasetçilere güven yükseldi. Neden? Çünkü biz oy verdik, bizim oy verdiğimiz iktidarda, onlara güveniyoruz haline döndü. Ama bu da çok tipik bir şekilde... CHP'li MHP'li birisinin güveni yok AKP'ye oy vermişlerin Meclis'e de güveni var siyasetçilere de güveni var. Bir anlamda polarizasyon orada da çok göze çarpıyor. Orduya güvenin ise biraz düştüğünü görüyoruz ama hala tüm kurumlardan yüksek.

Berktaş :

Bunları yeni mi araştırıyorsunuz?

Çarkoğlu :

Evet şu sıralardaki araştırmalardaki genel eğilim böyle ama örneğin Finlandiya'da orduya güven Türkiye'dekinden çok daha yüksek. Nerdeyse Finlandiya'nın ordusu bile yok ama Soğuk Savaş'ta Rusya'ya, Sovyetlere karşı direnen bir ordu.

Berktaş :

Ne kadar eleştirdiğimiz şey varsa yeniden üretiliyor. Bunda bizim katkımız var mı?

Berktaş: Kutuplaşmada taraftarlık, ölümüne taraftarlık, Bizans'tan beridir, her neyse gelenekle çok yakından ilişkisi var. Toplum ve devlet, bu anlamda hükümet ve devletleşme yani bir anlamda beraber düşünülür. Birbirini çok tamamlıyor gibi ve bu bana çok tehlikeli geliyor

Özipek :

Aslında bir anlamda farklı bir eleştiri şekli var ama bunu Ali Çarkoğlu anlatır.

Çarkoğlu :

İki nokta var benim söylemek istediğim. Mağduriyet meselesinde mesela prensip olarak mağduriyet ile gerçekleşen mağduriyet arasında ne kadar fark var aslında onu değerlendirmek önemli olur. Elimizde bu konuyla ilgili bir tane araştırma var. Bilimsel standartları yüksek olan bir saha çalışmasıdır. Binnaz Toprak ile Ersin Kalaycıoğlu yaptı ve bir tek o araştırmada türbanlı gençlere üniversiteye girememesi sebeplerinin ne olduğu soruluyor. 'Üniversiteye giremedim çünkü türbanlıyım' cevabı çok nadir çıkıyor. Esas yüksek çıkan şey sosyo ekonomik yetersizlik. Bu da tabii çok doğal, juanlaşılr, sürpriz olmayan bir sonuç. Fakat prensip olarak kapanan genç kızların türbanlı oldukları için üniversiteye alınmadıklarını hepimiz gördüğümüz için burda bir çıkarımda bulunup bunu yaygın bir mağduriyet sebebi olarak, mobilazasyonun temeli olarak var sayıyoruz. Aslında mobilazasyonun temeli bu bir algı olabilir ama gerçekleşen sahadaki insanların söyledikleri, 'Zaten üniversitenin kapısına dahi giremiyoruz ki sosyo ekonomik yetersizliğimiz dolayısıyla...' Bu önemli bir farklılık yani elbette ki kapıda kontrol yapılp ikna odalarının kurulması kabul edilebilir bir şey değil fakat bunu Türkiye'deki türban mağduriyetinin gerçek olgusu olarak anlattığımız zaman esas büyük sosyal sorunu reddetmiş oluyoruz. Kadınlar sosyo ekonomik yetersizlik dolayısıyla okula gitmiyorlar, gidemiyorlar ve yüksek öğrenime katılamıyorlar. Bu bir yerde ideolojik ve siyasal bir projenin bir parçası olarak kullanılmak amacıyla bu algı yaratılıyor. Bu intiba bende açıkcası var.

Keyman: Türkiye'de bir değişim süreci var ama bu devlet ve devletin yönetim tarzı, onu çözmeden bunu çözmek mümkün değil yani. Oradaki ortak noktamız bizim bu devlet ve yönetim tarzı üzerine odaklanmak olacak

Keyman:

Gitselerdi de giremeyecekti değil mi?

Çarkoğlu:

Tabii onu zaten söylüyorum.

Özipek:

Müdahale etmeyeyim diyorum ama gitse de giremeyecekti zaten.

Çarkoğlu:

Tabii ama esas büyük sorunun ne olduğunu vurgulamak açısından söylüyorum.

Özipek:

Nedir büyük sorun tartışılır.

Çarkoğlu:

En büyük sorun, kadınların...

Özipek:

O mu acaba? Ampirik bu anlamda araştırmalara ne ölçüde... Bir sürü şey sorulabilir ama neyse.

Berktaş:

Türban yasağı kalktı ama kadınlar ne kadar okula gidiyor böyle de bir sorun var.

Çarkoğlu:

Eğer benim söylediklerim doğruysa, eğer benim söylediğim eğilim doğruysa, türban yasağının kalkmasıyla kadınların yüksek öğrenime erişimi artmış değil.

Özipek:

Arttı. Ama örten örttü, yani örtecek olan örttü, örtmeyecek olan örtmedi.

Keyman :

Kadınların yüksek eğitime katılımında yine büyük bir azlık var. Esasında kutuplaşmayı nasıl çözeceğiz derken yasal düzenlemeyle ya da bir anlamda bu devlet geleneğinden gelen yapılara bakmak kadar esasında onların gerisinde olan o şeylere de bakmak önemli. Mesela kadınların üniversiteye gitmeleri, baş örtüleriyle gitmeleri o yasal şeylerin kalkması, gitmelerini sağlamak çok önemli fakat gerekli ve yeterli ayrımını yaparsak gerekli fakat yeterli olmuyor. Çünkü bakıyoruz ki sosyo ekonomik koşullardaki veya ataerkillikle ilgili olanlardaki düzenlemeler yapılmadıkça belki yüzde 20-40 artacakken yüzde 5-7 artıyor.

Berktaş:

Muhafazakar İslami kesimdeki işverenlerin işine yaradı. Orada eğitilmiş kadınları daha az parayla daha az ücretle çalıştırmalarına yol açtı. Bu İslamcı kapitalistlerin, İslamcıların söylediği firavunlaşma oldu yani. Bu kesim içindeki sosyoekonomik ve sınıfsal farklılıkların derinleşmesi meselesi çevrenin merkeze geldikçe nasıl dersiniz diyin bu çok önemli bir şey. Burda Başbakanımızın dediği mutaassıp kadınlar en çok zarar görüyor. Kadınlar ister baş örtüsüz ister örtülü ister muhafazakar kesim sürekli okkanın altına gidiyorlar.

Keyman :

O yüzden bu son dönemde kimlik sorunlarıyla ilgili Türkçülük, İslamcılık onları tartıştığımız kadar esasında vatandaşlık, eşit vatandaşlık, sınıf, o sınıf bağlamındaki gelir düzeyleri bağlamındaki

eşitlik, fakirlik bunları tartışmamız da boşuna değil esasında; çözümünü aradığımız zaman bunlara yönelik yapmalıyız.

Çarkoğlu :

Şununla bitirmek isterim; ben muhafazakar bir parti liberal bir dönüşüm yaratabilir mi diye bir soru sormak isterim. Çünkü Türkiye'de karşı karşıya olduğumuz sorunların çözümünü aslında liberal bir ortam yaratmaktan geçiyor. Eğitim sisteminde kamusal alanda renkleştirici bir iz vermesi gerekiyor. Sadece Anadolu kentlerinde böyle gri yok. Kamusal alanlar karşı karşıya değil İstanbul'da bugün. Avrupa'nın büyük şehirleriye karşılaştırdığımız zaman pek çok zaman fikir çeşitliliği, fikir dünyasındaki farklılaşmaların kamusal alana yansımada İstanbul'un o kadar da ilerde olmadığını görüyoruz. Biz çok övünüyoruz, İstanbul muazzam Avrupa'da en hareketli kent falan diye ama ben

halen fikri düzlemde ne Londra'da ne Roma'da ne Paris'te gördüğüm tartışmayı burda göremiyorum.

Bunun yapılabilmesi için bütün eğitim alanında, tarihin yorumlanmasında vs. hepsinde farklı yorumların dillendirilmesinin mümkün olması lazım. Türkiye halen böyle özgürleşme sürecinden geçebilmiş değil. Burda Ermeni soykırımı tartışmalarının bu kadar belirleyici öneme sahip olmasının bir nedeni de bu. Çünkü tarihin bazı alanlarının tartışılmaz, dokunulamaz ilan edilirdiği durumda, aslında pek çok alana sirayet eden bir eğilimimiz oluyor. Ne Osmanlı'yı eleştirel bir şekilde tartışabiliyorsunuz ne Cumhuriyetin ilk yıllarını ne 80'li yıllardaki liberal dönüşümü adam gibi tartışabiliyoruz. Dolayısıyla bu tartışma ortamının yaratılması Türkiye'deki güvenin ve kutuplaşmanın engellenebilmesinin bence yegane yoludur. Bunun gerçekleştirilebilmesi için çalışması gerekiyor. Bunda da tabii iktidarın oynayacağı liderlik rolü çok önemli. İktidar buyurgan bir kutuplaştırıcı retorik benimsediği takdirde bunun gerçekleştirilebilmesi bence çok zor. Bunu entelektüellerden, sanatçılardan, fikir önderlerinden dizilerden falan beklemek boşuna. Fikrin ve özgürlüğün artırılması için yukardan bütün siyasi liderliğin bu bilinç içerisinde, bu hoşgörü içerisinde olması gerekiyor.

Keyman :

Peki Berat Bey siz ne diyorsunuz?

Özipek :

Benim de çözüm önerilerim var ama kısa kısa geçeyim. Sondan başlayayım, Ali hocanın söylediklerinden. Liberal muhafazakar partiler dönüşümü gerçekleştirebilir mi? Bu bir oksimoron değil. Bu halihazırda bir ölçüde gerçekleşti. Ben liberal bir demokrat olarak muhafazakar Ak Parti Hükümetinin, gerçi ne kadar muhafazakar olduğu tartışılır, bu anlamda hem ekonomik hem siyasi liberalleşme konusunda şimdiye kadar çok ciddi bunu başardılar diye düşünüyorum, bir sürü hatasına rağmen. Bir siyasi aktörü, anlama sağlamak için, çağdaşı olan bir başka siyasi aktörle karşılaştırırsınız. Bir dönemi de bir önceki ve sonraki dönemle karşılaştırırsınız. Şimdi iki açıdan da, yani Ak Parti'yi MHP-CHP eksenile ya da şu anki dönemi 80'li, 90'lı, 2000'li yılların başarıyla kıyasladığımızda ben ciddi anlamda bir demokratikleşme ve özgürleşme görüyorum.

Ama tuhaf bir şey var; biz aslında toplumda olmayan bu bölünmüşlük, ayrılmış yarılmış bilinç entelektüeller arasında var. Mesela ben dinlerken epeyce bir, bu anlamda, farklı olduğumuzu gördüm. Dedikleriniz, verdiğiniz örnekler doğru ama sadece bir tarafını ifade ediyor. Mesela Fatmagül Hocanın söylediği... Evet "Affedersiniz Ermeni" dedi Erdoğan, yani aslında onu tam olarak da öyle söylemek istemedi; "afedersiniz Ermeni dölü" dediği için kötü, çirkin şeylerle çevirdiler. Ama sonuçta Markar Esayan'ın da dediği gibi kendini Ermeni ile mesafelendiren bir olumsuzluk var orada, onu kabul ediyorum.

Berktaş :

Bu otomatik refleks kötü bir şey değil ki ben bunu zihniyet kalıpları açısından söylüyorum.

Özipek :

Ama bu değil sadece. Bir de çıktı, taziye yaptı; bu bir devrimdi, bir ilerlemeydi. Toplumsal gelişim böyle düz, lineer bir şekilde olmuyor zikzaklı oluyor ama her seferinde değişimin okunun yönünün ne tarafa doğru olduğu önemli. "Teamülleri biz koyacağız" demiş Erdoğan dediniz, tabii onun da koymaya hakkı var. Hani Pir Sultan Abdal diyor ya, "bu düzeni kim kurmuş, bizler de bilek" diye. Kendisinden önce oluşturan kadar, bu kim olursa olsun, ondan sonraki siyasi aktörün de böyle bir şeyi oluşturmaya kalkışmak, yapmak hakkı.

Berktaş :

Kanunlardan yasalardan söz etmiyoruz. Onlarca, yüzlerce yıl içinde oluşmuş...

Özipek :

Evet, yapılageliş kurallarından söz ediyorsunuz. Onlarca yıl içinde oluşmuş bir Cumhuriyet yönetim şeklinden bahsediyoruz. Ama çok kötü anti-demokratik bir teamül aynı zamanda bu. Mesela sivil-asker ilişkileri çok kötü bu anlamda. Teamüller uzunca bir süre kalımlı olmuş olmasına rağmen iyi anlamına gelmiyor bu. Bu tabii ki değiştirilebilir ve koyan kadar, bu anlamda, onu değiştirmek için tersini yapan da hak sahibidir. Neoliberalizmle ilgili de söyleyeceklerim var, kötü anlamda kullanıldı. Bir liberal olarak hem öyle düşünmüyorum hem de bir liberal düşünürün söylediği bir söz var, kendisine neoliberal diyen liberale rastlamadım ben diyor. Gerçekten de öyle. Ben de rastlamadım ama neoliberalizm üzerinden liberalizm eleştiriliyor.

Bu olumsuzluklarda bizim de payımız var mı? Var ama farklı bir anlamda var. Biraz önce onu söylüyordum, Ali Hocanın sözüne gelince, tek boyutlu bir eleştiri olunca fotoğrafın tek tarafı olunca söylediğiniz doğru olsa bile sonuç, ortaya çıkan fotoğraf yanlış oluyor, eksik oluyor. Yani ikisini bir arada katmak lazım. [Ayhan Kaya'ya hitaben] Mağduriyetle ilgili mesela sizin söylediğinize hiç katılmıyorum. Çünkü mesela mağdur olduğunu iddia eden diyorsunuz, laisizmi din düşmanı, başörtüsü düşmanı olarak lanse eden bir toplumda meşruiyet arayan bir iktidar görüyorum diyorsunuz. İnsanlar mağdur gerçekten; vicdan özgürlüğü üzerinden mağdur. Müslümanlar da mağdur, gayrimüslimler de mağdur, Aleviler de mağdur,

Sünniler de mağdur. Sünni Müslüman çoğunluğun mağduriyeti çoğunluğu başörtüsünden ibaret değil. Cemaatleri, tarikatları yasaklandı bu ülkede, dini eğitim verme hakları ellerinden alındı, medreseleri yasaklandı, idam edilenler oldu ve günümüzde de, çok eskilere gitmeyeyim, tek parti dönemine kadar gitmeyeyim, mesela Ak Parti'nin kaldırmaya çalıştığı yasaklara baktığımız zaman da, hani bir mağduriyet algısı dediğimiz zaman, ben bunun aslında gerçekten yaygın ve sistematik bir şekilde hakları ihlal edilen insanlara çok büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum. Belki önyargı biraz böyle bir şey; önyargı duyduğunuz kesimlerden mağduriyet payesini bile esirgetiyor size. Şimdi YAŞ kararlarıyla ordudan sorgusuz sualsiz atılanlar oldu, namaz kıldığı için ya da eşi başörtülü olduğu için ya da başka bir sebeple...

Ama bunlar oldu, intihar edenler oldu bu insanlar arasında. 28 Şubat sürecinde siz de üniversitedeydiniz. Üniversitede ne kadar insanın atıldığını biliyorsunuz. Özellikle taşra üniversitelerde bir akademisyen kıyımı yaşandı. Benim bir arkadaşım intihar etti. Bütün bunların gözümüzün önünde gerçekleştiğinde birisi çıkıp da sadece "mağduriyet söylemi" dediği zaman çok üzülüyor insan. Şairin bir sözü var, "insan hangi dünyaya kulak kesilmişse ötekine sağır" diyor. Gerçekten biz çoğu zaman çevremizdeki insanların sesleriyle kulaklarımız doluğu için başka bir tarafı göremeyebiliyoruz. Bu çok acı verici bir şey. Yani katsayıyla ortaokul son sınıfa gelip de, lise son sınıfa gelip de üniversiteye girip de kaymakam, doktor filan olmak isterken bir anda katsayı koyuyoruz senin geleceğin karartıldı denilen insanlar oldu. TÜSİAD da savundu katsayıyı bu arada. Şimdi mesela kutuplaşmadan şikayet ediyor, bunun ortadan kaldırılması gerektiğini söylüyor ama en fazla katsayıyı savunanlardan birisi de TÜSİAD'dı ve o yedi sekiz sene boyunca geleceği çalınan, mağdur edilen o kuşakların yaşadığı acılarda -maalesef bunu söylemek lazım, çünkü bir akademisyenin sorumluluğu her şeyden önce hakikate sadakattir- TÜSİAD'ın çok büyük bir payı vardır. Ben hatırlıyorum, yükseköğretimin yeniden örgütlenmesi çalışmasıyla ilgili bir toplantı olmuştu. Orada TÜSİAD temsilcisi çok fazla söz almadı, sadece bir konuda söz aldı, o da AB sürecinde atılması gereken adımlarla ilgili olarak katsayıyla ilgili olumlu bir ifade vardı, onu metinden çıkarttırdı. Ben dönüşte ona soru yönelttim, "neden böyle yapıyorsunuz, sonuçta bu insanların geleceği karartılıyor" dedim. Sadece "biz bu konuda sizden farklı düşünüyoruz" dedi.

Kaya :

O noktada yapılan tartışmanın üzerine gidersek, sayılara baktığımız zaman asıl mağdur meslek lisesi öğrencileriydi. Ama kimse onların mağduriyetinden söz etmedi.

Özipek:

Çünkü İmam Hatiplerin mağdur edilebilmesi için onlar gözardı edilebildi.

Kaya:

Çok haklısınız, ben de eleştiriyorum o şeyi. Ama ben sadece imam hatip lisesi mağduriyeti üzerinden değil asıl yüzde 80 – 90 civarındaki meslek lisesi mezunlarının mağduriyeti üzerinden oran belirtiyorum.

Özipek :

Yüzde 92. Dediğiniz doğru, hatta eksik. Ben hepsini söylüyorum zaten. Ama orada hepimiz biliyoruz ki asıl amaç imam hatiplerin önünü kesmekti. Çünkü aslında büyük sermaye ara eleman ihtiyacından haklı olarak gözetiyordu ama buradaki o politik şey, yani TÜSİAD'ın daha önce hazırlattığı bütün raporlarda da gördüm; mesela daha önce sahiplenmediği Bülent Tanör'ün güzel bir raporu vardı demokratikleşmeyle ilgili, ama orada bile mesela din ve vicdan özgürlüğü konusunda farklı bir paradigma vardı, Müslüman çoğunluğa gelince. Ondan sonra da hazırlattığı demokratikleşme raporlarında da hep aynı sorun vardı. Haklı olarak Kürtlerin, gayrimüslimlerin sorunlarına işaret ediyordu ama mesela Tevhidi Tedrisatı da bir taraftan savunuyordu Egemen laiklik anlayışın, sizin laisizm dediğiniz

Kaya: Bir mağduriyet söylemi ki, bu çoğunlukçuluk üzerinden, yüzde elli söylemi üzerinden iktidarın gayet başarılı bir şekilde sarsılmadan yerli yerinde durduğunu görüyoruz. Ben bu kadar iddia edildiği gibi mağdur oldukları kanaatinde değilim, kesinlikle değilim

antidemokratik laikliğin, militan laikliğin -ihlal üreten bir şeydi sonuçta- devam etmesini istiyordu. Dolayısıyla, mesela güvenin tesisinden bahsedildi. Bu güvenin tesis edilmesi için sivil toplumun da hükümet kadar atması gereken adımlar var ama daha önce mağdur edilmesi için uğraştığımız insanların çoğunluğuyla oluşmuş, ya da en azından onların büyük payı olan bir siyasi bir süreç söz konusu ise burada güvenin tesis etmesi zaman alıyor. Bu anlamda hiçbir kesim belki sorumluluktan bağıışık değil. Son tahlilde hükümetin böyle bir algı varsa, yani bir kesimde mağduriyet algısı varsa asıl sorumlu hükümettir ve bu algıyla, onun hakikatle ilişkisinden bağımsız olarak uğraşması gerekir. Ama sivil toplum da bu anlamda, iş dünyası da bu anlamda bu sorumluluğun bir parçası ve onlar da taşıyor bu yükü. Son olarak şunu söyleyeyim; “Kürt sorunu, Ermeni sorunu, Alevi sorunu gibi sorun olmayan sorunlar” dediğiniz sorunlar demokratik olmayan devlet sorunudur, yani demokratik olmayan bir devlet asıl sorundur, doğru, ama bu Kürt Sorununun, Ermeni Sorununun, Alevi Sorununun olmadığı anlamına gelmiyor. Yok dediğiniz zaman onun mağdurları kendilerini kötü hissedebiliyorlar. Yani ben sizi anlayabiliyorum ama o yüzden Kürt sorununa Kürt sorunu demek doğru bence. Son olarak asıl yapılması gerekenle ilgili olarak, hakikatle ilişkisinden bağımsız olarak. Bu algıyla mücadele edilmesi gerekir ve rehabilite edici bir dil kullanması gerekir. Mesela Kadiyöy Belediyesinin alkol düzenlemesi tepki çekmezken Ak parti'ninki çekebiliyorsa, bu iktidarı ilgilendirmelidir, mesele olarak önüne koymalıdır. Şunu söyleyebiliriz, gerçi farklı bir dil kullansaydı da ortaya çıkacak tepki farklı olabilirdi, ama bu onun sorumluluğunu kaldırmıyor. Muhalefeti eleştirsem bile son tahlilde ben hükümeti bilirim ve ondan beklerim adım atmasını.

Yapılması gereken, devletin ideolojik tarafsızlığını garanti altına almak, liberal anayasa hareketinin telosu, hedefi anlamındaki

anayasayı hayata geçirmek, devletin tüm vatandaşlarını etnik, siyasi, kültürel, cinsel kimlikleri karşısında eşit mesafede tutmak ve onların haklarını koruyan bir çizgi çekmek.

Pratik olarak da Kürt barışının tamamına erdirilmesi, Alevi sorunu için iktidarın elini taşın altına koyması, Azınlık haklarının iade sürecinin tamamlanması.

Çarkoğlu :

Sizin bu fikriniz bana yeterince dönüştürücü gelmiyor.

Özipek:

Pozitif ayrımcılık mı öneriyorsunuz?

Çarkoğlu:

Bir şey yapmasın, herkes eşit mesafede dursun noktasına gelmemiz bence Türkiye'yi bir yere götürmeyecektir. Şu anda eksik bir katılım var, eşitsiz bir muamele var. Bunların hepsinin ortadan kalkması için devlet mekanizmasının aktif bir şekilde dönüştürölüp değiştirilmesi lazım. Aksi takdirde ne olacak, herkes ne yapıyorsa yapmaya devam edecek.

Özipek :

O dönüşümün niteliği önemli. Mesela pozitif ayrımcılığın ya da mağdur edilen kimliklere telafi edici bir adalet anlayışıyla yaklaşılmasının da başka problemleri var, onu ayrıca konuşuruz isterseniz.

Çarkoğlu :

Ben o noktada değilim ama devletin aktif olarak bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için gayret sarf etmesi lazım. Aksi takdirde istemediğimiz bir yerde kalmaya devam ederiz.

Berktaş:

Bu mağduriyet üzerine gayret makul fakat sahtelik göstergesidir. Mağduriyet üzerinden yapılan politika sonuç olarak kimlik politikasıdır ve kimlik politikası da dışlayıcı bir politikadır. Grup içinde sadakate yönelik, kabile sadakatini unutturan bir politikadır. Mağduriyet politikasını kadınlar da yapıyor feministler de yapıyor, onları da çok eleştiren var, ben buna katılmıyorum. Politika denilen şey ortak hedefler uğrunda birlikte konuşmak, çözüm üretmek vs... Ben bu mağduriyete her zaman karşı çıkmaya çalıştım. Şimdi orada ikinci nokta bizim de katkımız var derken

hakikat anlatıcı olarak, kamusal alan sorumluluğu hakikatı söylemektir. Tam da bu nedenle askeri vesayet varken, Kemalist ideoloji insanlara zorla empoze edilirken kendi adıma konuşayım Kemalist ideolojiyi, ordunun hakimiyetini eleştirdim. Akademisyenler, aydınlar olarak bizim görevimiz egemen ideolojiyle uğraşmaktır ama bugün bu durum değişti. Bugün durum ne kadar değişti, ne yaptı, onunla uğraşmak gerekiyor. Halen benim yazdığım yazıların başka bir bağlam için kullanıldığını görmekteyim. Bu tek taraflı bir şey anlatabiliyor muyum? Bugün sürekli olarak egemen olan nedir, onu tespit edip hakikatı sorgulamak lazım. Eski mağduriyetler, eski şeyler değil yani, durum değişti, 1998'de değiliz.

Özipek :

Dediğiniz doğru da Ayhan hoca mağduriyet söylemi sahte bir şey falan gibi söylememiş olsaydı ben bundan bahsetmeyecektim. Ya da TÜSİAD'ın bu süreçteki güven sorunuyla ilgili olarak da.

Berktaş:

Hakikat anlatıcısı olacaksan her durumu yeniden analiz edip taraf olmak değil tavrı almak diye düşünüyorum ben. Dolayısıyla durum değişti diyorum ben.

Kaya :

Bu mağduriyet konusunda bir şeyin düzeltilmesini istiyorum. Yani bunların sahte olduğunu söylemedim ben. Bir gerçeklik vardır bir de gerçeğin temsili vardır söylemsel düzeyde.

Mağduriyetlere baktığımız zaman ben bugün iddia edildiği kadar Sünni Müslümanların bu ülkede mağdur oldukları kanaatinde değilim. Bunun özellikle altını çizmek istiyorum. Bu ülkede mağdur olanlar var ise, İslami anlamda mağdur olanlar var ise 16. yüzyıldan bu yana mesela Alevi toplumdur ama onların ürettiği söylem bu kadar eko yapmadığı için biz bugün çok da fazla konuşmuyoruz. Sürekli başörtüsü üzerinden, sürekli imam hatipler üzerinden... Benim en çok, yani bir bilim insanı olarak benim en çok rahatsız olduğum şeylerden birisi çoğunluğun gücüdür. Ben her zaman çoğunluğun gücünden, hükümlanlığından, hakimiyetinden korkarım. Ve ben her zaman da çoğunlukları haksız bulurum. Tamam mı? Çoğunluklar her zaman haksızdır.

Özipek :

İşte değil. Bazen çoğunluklar da baskı altında olabilir. Mesela bu meselede öyle bir boyutu da var. Alevilerle Sünnileri mağdur eden yasa, uygulama, pratik aynı kaynaktan geliyor. İkisinin de dedesini, pirini, tekkesini, tarikatını yasaklamış mesela.

Berktaş:

Bir tane Alevi müsteşar, bir tane Alevi komutan göremezsiniz. Ama bu bugünün hükümetinin değil bütün cumhuriyette görebilirsiniz.

Kaya:

İşte böyle baktığınız zaman bu çoğunluk ya... Biz çoğunluğun parçası olmamalıyız.

Özipek :

Alevi meselesiyle ilgili yazıp çizdiklerimi derseniz gösteririm, belki zaten biliyorsunuzdur. Ben din ve vidan özgürlüğü konusunda ayrımsız insan hakları perspektifine sahip olanlardan olduğumu düşünüyorum ve hepsinin de kaynağının, kökeninin aynı olduğunu düşünüyorum. İmam hatipleri ya da Sünni eğitim veren Sünnilerin okullarını, mesela bir Nakşibendi lisesini veya üniversitesini yasaklayan bir zihniyet ve uygulamayla Heybeliada'yı yasaklayan aynı. Aynı yasayla yasaklanmış. Bir de mağduriyet üzerinden yapılan politika sahte bir

politikaysa öyle olmayabilir diye düşünüyorum ben her zaman, zaten o zaman toplum prim vermez. İnsanlar irrasyonel varlıklar değil. Ben en eğitimli olanın da en eğitimsiz insanın da, istisnalar olabilir ama, kendi içinde bulunduğu nesnel yaşam koşullarına göre hareket edebildiğini düşünüyorum. Dolayısıyla da bir siyasetçi gelip ona mağduriyet söylemi üzerinden ajitasyon yaptı diye oy vermez. Tayyip Erdoğan'ı çoğu insanın tercih etmesinin veya oy vermesinin sebebi çok güzel konuşması falan değil, yaşadığımız 28 Şubat sürecini, ağır ekonomik bunalımları, baskıyı düşünün, mağduriyet algısı gibi görünen ama ciddi anlamda yaşanan şeylerin sonucu olarak onu seçtiler. Ve unutmayın aynı insanlar bir başka lidere de oy verebiliyorlar. Mesela Konya'nın Erbakan'ın kalesi olduğu düşünülürdü, hatırlayın seçimlerde silme Ak Parti'ye oy verdiler, Erbakan'ın partisine oy vermediler. Yani insanlar böyle mesela milliyetçilik, ajitasyon üzerinden ya da birileri sen mağdursun dedi diye değil, gerçekten mağdur oldukları için o siyasi iktidarı değiştiriyorlar.

Berktaş:

Berat kardeşim tabii ki öyle ama mesela Kürt meselesinde Kürtler sadece mağduriyet üzerinden bir şey götürürlerse kimlik politikasından öteye geçemezler demek istiyorum. Aynı şeyi İslamcılar yapamazlar demek istiyorum.

Çarkoğlu: 90'ların sonu, 2000'lerin başı siyasete, iş dünyasına hiç kimseye güven çıkmaz, Meclis'e falan hiç güveni olmazdı. 2000 krizi ve 2002 AKP iktidarından sonra ise birdenbire Meclis'e ve siyasetçilere güven yükseldi. Ama bu sadece AK Parti'ye güven gibi algılanmaya başladı

Özipek :

Buna katılıyorum ama bu başka bir şey. Kürtler de mesela bugüne kadar kimlik ve orada yaşanan sorun üzerinden siyaset yapmışlardı. Ama o sorun olmasaydı zaten o oyu almazlardı. Yani vardı bu.

Berktaş:

Oy almaktan ibaret değil politika.

Keyman :

Şimdi ben şöyle dört beş maddeyle özetleyeyim. Bir kutuplaşma sorunuz var fakat ayrışma düzeyinde değil. İkincisi kutuplaşma sorununa bakarken toplumdan daha çok devletin yönetimi, devletin ikilikler yaparak yönetimi, kamusal alanı daraltan, devletin bir anlamda tartışma ortamını, yaşam tarzını, tercihlerini belirlemeye kadar giden bir yönetim tarzı. Bu evvelde de vardı bugün de var. O yüzden de biraz devletten kaynaklanan ve devletin yönetiminden kaynaklanan bir sorun oldu. Üçüncüsü bir kutuplaşma sorununun orada biraz ayrışma var ama ortaklık yani toplumsal düzeyde topluma bakarak da, direk toplumdan giderek de, direkt kimliklerden giderek de düşünüldüğü, hatalı olduğu o yüzden de esasında toplum belki de bunun çözümünü yaratacak. Dördüncüsü hızlı değişen bir ülke olduğu için esasında hızlı değişen ülkede bu tür sorunların olabileceği ve o yüzden de bu soruna bir reel sorun olarak bakmak gerektiği, ayrışma temelinde değil kutuplaşma temelinde bakılması gerektiği ortaya çıktı. Bu da tabii aralarda bunun Türkiye'ye yönelik değil dünyanın geneliyle ilgili ve özellikle güvensizlik herkes tarafından paylaşıldığı...

Bir de tabii mağduriyet, çoğunluk çoğulculuk... 'Gezi'den çıkan tartışma bence önemli bir tartışma. Çünkü ilginç

bir durumla da karşı karşıyayız. 2002 yılında başlayan, 2014 yılında da yeni bir Türkiye inşaatıyla, o söylemiyle de seçim kazanan hatta bundan sonraki seçimleri de büyük ihtimal kazanacak olan bir çoğunluk yapısı varken mağdurluk ve çoğunluk... Son nokta olarak devletin toplumu yönetme tarzının değişmesi. O yüzden de AKP nasıl yönetecek bundan sonraki yeni Türkiye'de? Liberal ortaklığı anlayacak mı? Yoksa bu çoğunlukla çoğulluk arasındaki dengeler hep önemsenecek mi? Burda esaslı bir ortaklaşma bence oluyor. Burda bir ilk belki de... Görüş Dergisi olarak bu kutuplaşma olayını biraz daha düşünmemiz de gerekiyor. Örneğin ekonomi alanında TUSİAD, MÜSİAD ve diğerleri bunlar artık kapsayıcılık geçirecek mi yoksa egemenlik tek temelli mi olacak?

Kimliklere baktığımız zaman eşit vatandaşlık mı olacak? Sivil topluma baktığımız zaman sivil toplum eskisinden daha güçlü mü olacak? sivil topluma bir anlamda eşit mesafede mi yaklaşılacak? Sivil toplumu esasında kaale alan bir yönetim mi olacak? Bu kutuplaşma sorununu tartışılması gerektiğine, çözümüne belki biraz daha açıklık getirdik.

Kendi adıma teşekkür ederim. Anlamak ve detayları görmek için faydalı oldu. Herkese teşekkürler..

BİR DAHİNİN DEFTERLERİ

Prof. Tosun Terzioğlu / Sabancı Üniversitesi

1976 yazında Avrupa’daki konferans turnesi sonunda İngiltere’den ülkesi ABD ’ye dönen tanınmış matematikçi George Andrews, uzun süren uçak yolculuğu boyunca kucağında büyükçe bir zarf tutuyordu. Bu zarfın içinde Cambridge Üniversitesi, Trinity College kütüphanesinde bulunduğu bir defterin fotokopisi vardı. İçi ard arda yazılmış bir çok matematik formülüyle dolu bu defter neredeyse elli yıldır kayıp olan Ramanujan’ın son defteriydi.

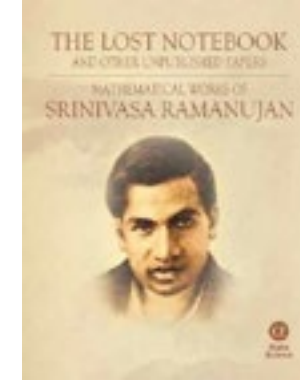
22 Aralık 1887 tarihinde yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Srinivasa Ramanujan, hemen hemen ciddi bir matematik eğitimi alamamış,ama otuzüç yıllık kısa hayatında bulduğu 4000’e yakın olağanüstü matematik teoremiyle ünlü matematikçilerin hayranlığını kazanmıştı. Çoğu zaman açlık sınırında yaşayan ve sık sık hastalanan Ramanujan, bulduğu sonuçları hemen bir kağıda kısaca yazıyor ve sonra da bu sayfaları bir dosyada topluyordu. İşte bu dosyalara ‘Ramanujan’ın Defterleri’ denmekteydi.

1887 tarihinde yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Srinivasa Ramanujan, hemen hemen ciddi bir matematik eğitimi alamamış, ama otuzüç yıllık kısa hayatında bulduğu 4000’e yakın matematik teoremiyle ünlü matematikçilerin hayranlığını kazanmıştı

Ramanujan’ın yaşadığı yıllarda Hindistan bir İngiliz kolonisiydi. Şimdiki adıyla Tamil Nadu eyaletinde, Madras şehri yakınlarında doğan Ramanujan 10 yaşındayken okulda matematikle tanıştı ve bu alandaki olağanüstü yeteneği hemen belli oldu. Bulduğu bir kitabı kendi başına okuyarak daha o yaşlarda ileri

trigonometri öğrendi. 17 yaşında ise Euler sabiti ve Bernoulli sayıları hakkında yepyeni sonuçlar elde etti. Giderek artan matematik tutkusu ona bir çok ödül kazandırdı ama matematik dışındaki derslerinden sınıfta kalmasına ve Kolej bursunu kaybetmesine yol açtı. Geçimini sağlamak için Madras Liman şirketinde katip olarak çalışmaya başladı. Bu dönemde de matematiği bırakmadı ve buluşlarını yazmaya başladı. O yıllarda yeni kurulmuş olan Hindistan Matemtik Derneği’ne başvuran Ramanujan, buluşlarını dernek üyelerine göstermeye çalıştı. Hepsisi de ciddi matematik eğitimi almış olan dernek üyeleri bu olağanüstü buluşlar karşısında şaşkınlık geçiriyorlar, bazıları da bu teoremlerin yarım yamalak eğitim almış genç bir katip tarafından bulunduğu inanmıyorlardı. Derneğin Genel Sekreteri Rao ise olağanüstü bir dahiyle karşılaştığına inanmıştı. Bernoulli sayıları hakkındaki Ramanujan’ın 17 sayfalık ilk araştırma makalesi Indian Journal of Mathematics ’de yayınlandı. Derginin editörüne göre bu makalenin ilk hali anlaşılmaz derecede kısa, yöntemler yepyeni ama ispatlar bir matematik makalesinde aranan açıklık ve kesinlikten uzaktı. Bu da doğaldı, çünkü Ramanujan daha ispat nedir tam olarak bilmiyordu.

Ramanujan’ın dehasının farkına varan Rao ve Iyer gibi bazı matematikçiler İngiliz matematikçilerine mektuplar yazarak onun buluşlarını tanıtmaya çalıştılar. Bu mektuplardan birisini alan Londra Üniversitesi profesörlerinden Hill, cevabında Ramanujan’ın matematiğe yeteneği olduğunu kabul ediyor, ancak ispatlarında önemli boşluklar olduğunu ve üniversite düzeyinde eğitim almamış birisinin matematik dünyasına giremeyeceğini belirtiyordu. Diğer mektuplara cevap bile gelmedi. Daha sonra Ramanujan’ın kendisi arkadaşlarının da yardımıyla Cambridge Üniversitesi profesörlerine mektup yollamaya başladı. İlk iki mektuba cevap gelmedi. Üçüncü mektubu alan Profesör Hardy ise ilkin bunun kötü bir şaka veya bir sahtekarlık olduğunu düşündü. El yazısıyla dokuz sayfa tutan mektup uzun bir matematik teoremleri listesi idi. Doğru dürüst açıklama ve ispat yoktu. Ama gene de okudu mektubu. Listedeki ilk teorem birkaç yıl önce Profesör Bauer tarafından zaten kanıtlanmıştı. İkincisini Hardy daha önce görmemişti ama bunu hipergeometrik seriler kullanarak ispat edebildi.

Yirmi yıl süren çalışma sonunda beş ciltlik bir eser yayınladı. 1976 yılında bulunan 87 sayfalık dördüncü defteri Ramanujan, İngiltere’den döndükten sonra, hayatının son yılında ve hastayken Madras’ta derlemiş. Bu defteri inceleyen George Andrews ve Bruce Berndt bulduklarını ‘Ramanujan’s Lost Notebook’ başlığıyla iki cilt olarak yayınladılar

Ama özellikle son sayfadaki sonuçlar Hardy’i tam anlamıyla şaşkınlık içinde bıraktı. Bunlara benzer hiçbir şey daha önce görmemişti. Hardy mektubu meslektaş Littlewood’a gösterdi. O da hayretler içinde kalınca Hardy, Ramanujan’a bir mektup yollayarak kendisine yolladığı sonuçları çok ilginç bulduğunu, ama ispatları da öğrenmek istediğini belirtti. Daha mektup yoldayken Hardy sadece bir mektubunu okuduğu bu genci Cambridge’e davet etmek için girişimlerde bulundu ve ayrıca Madras Üniversitesi profesörlerinden E. H. Neville’e yazarak Ramanujan’a yardımcı olmasını istedi. Dünyaca ünlü bir matematikçinin bu yakın ilgisi sayesinde Ramanujan’a iki yıllık bir burs sağlandı ve ‘araştırma ’ öğrencisi olarak Madras Üniversitesine kaydı yapıldı. Defterlerine yazmayı sürdüren Ramanujan arada bir Indian Journal of Mathematics dergisinde makaleler neşrediyordu ama İngiltere’ye gitmeyi dini nedenlerle reddediyordu.

Ramanujan annesine ve Brahmin inançlarına sıkı sıkıya bağlıydı. İnançları onun su üzerinde yolculuk yapmasını yasaklıyordu. Üniversitedeki hocaları ve arkadaşlarının onun bu daveti kabul etmesi için gösterdikleri çabalar hep yetersiz kalıyordu. Ama bir gece ailenin tanrıçası annesinin rüyasında görünerek ona oğlunu İngiltere’ye yollamasını söyledi. Böylece 17 Mart 1914 tarihinde Madras limanından bir gemiyle yola çıkan Ramanujan neredeyse bir ay süren zorlu bir yolculuktan sonra

Ramanujan'ın dehasının farkına varan bazı matematikçiler İngiliz matematikçilerine mektuplar yazarak onun buluşlarını tanıtmaya çalıştılar. Bu mektuplardan birisini alan Londra Üniversitesi profesörlerinden Hill, cevabında Ramanujan'ın matematiğe yeteneği olduğunu kabul ediyor ama üniversite düzeyinde eğitim almamış birisinin matematik dünyasına giremeyeceğini belirtiyordu

Cambridge'e ulaştı ve hemen Hardy ile çalışmaya başladı. Daha önce Hardy'ye yolladığı mektuplarda 120 teorem vardı ama Ramanujan'ın beraberinde getirdiği 'Defterler' de ise binlerce teorem bulunuyordu. Teker teker Hardy ile inceledikleri bu sonuçların çok azı yanlış çıktı. Gene az sayıda sonucun zaten başkalarınca daha önce ispat edildiğini Hardy biliyordu. Tabii Ramanujan bunları bilemezdi ama geriye kalan binlerce teorem olağanüstü özgün ve çığır açan buluşlardı. Hardy ve Littlewood ile beş yıl kadar Cambridge'te çalışan Ramanujan bu dönemde tanınmış matematik dergilerinde araştırmalarını yayınladı. Cambridge Üniversitesinden doktora aldı. 1918 yılında ünlü Royal Society'ye üye seçildi. Ramanujan ve Hardy çok farklı çevrelerde yetişmiş ve oldukça zıt karakterlerde kişilerdi. Godfroy Harold Hardy (1877-1947) Cambridge mezunu, genç yaşta haklı bir üne kavuşmuş bir matematikçiydi. Çok iyi tenis oynar, kriket maçlarını kaçırmazdı. Yakın dostları arasında filozof ve matematikçi B. Russell, ekonomist Keynes ve romancı E. M. Forster gibi kişiler olan Hardy ateisti ve bununla açıkça övünürdü. Ramanujan ise kendi dini inançlarına ve kültürüne sıkı sıkıya bağlıydı. Vejetaryen olan Ramanujan'ın yemeklerinin bile bazı dini kurallara uygun olarak pişirilmesi gerekiyordu. Bulduğu teoremleri ancak rüyasında ona görünen aile tanrıçasının onayını aldıktan sonra açıkladığını söylerdi. Hardy kesin ispat vermeye özen gösterirken Ramanujan sezgiselliğe önem verirdi. Hardy, Ramanujan'ın eğitimindeki boşlukları gidermeye çalıştı ama onun esin kaynaklarının kurumamasına da özen gösterdi. Bu iki zıt karakterdeki insan birlikte çok verimli olmayı başardılar.

Hayatı boyunca zaten sağlık sorunları olan Ramanujan, ülkesinden çok uzakta, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar içinde sonunda hastalandı ve tüberküloz teşhisiyle sanatoryuma yatırıldı. 1919 yılında Hindistan'a döndü ama 26 Nisan 1920'de hayata gözlerini yumdu. Ramanujan'ın birinci defterinde 351 sayfa var. İkincisinde 21 bölümde toplanmış 256 sayfa ve sınıflandırılmamış 100 sayfa var. Üçüncü defter ise dağınık 33 sayfadan oluşmakta. Ramanujan'ın ölümünden sonra bu üç defteri inceleyen Hardy, Watson, Wilson ve Berndt gibi matematikçiler Ramanujan defterlerindeki teoremlerinden hareketle çok sayıda araştırma makalesi yayınladılar. İlk üç defterin tıpkı basımı Hindistan'daki Tata Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü tarafından 1957 yılında yayımlandı. Illinois Üniversitesi profesörlerinden Bruce Berndt ise ilk üç defterdeki teoremleri tek tek inceleyerek ispatlarını verdi veya yanlış olduğunu gösterdi. Binlerce sonuç arasından sadece bir kaçını yanlış çıktı. Yirmi yıl süren bu devasa çalışma sonunda Berndt tam beş ciltlik bir eser yayınladı. George Andrews'un Trinity College kütüphanesinde 1976 yılında bulunduğu 87 sayfalık dördüncü defteri Ramanujan İngiltere'den döndükten sonra, hayatının son yılında ve hastayken Madras'ta derlemiş. Bu defteri inceleyen George Andrews ve Bruce Berndt bulduklarını 'Ramanujan's Lost Notebook' başlığıyla iki cilt olarak yayınladılar.

Yoksulluk içinde geçen kısacık hayatında ,yarım yamalak bir eğitim almış olmasına rağmen , matematiğe tutkuyla bağlanan ve bu alanda binlerce derin teoremi insanlığın ortak hazinesine katan gerçek bir dahinin, Sirivisina Ramanujan ve defterlerinin öyküsü işte böyle...

Esnek para birimi ve ödeme koşulları bizde standart

Çelik Motor Filo müşterileri; TL, Euro ya da Dolar; istediği para birimi ile anlaşma yapabilir, esnek ödeme koşullarından yararlanabilir. İşinize iyi gelecek daha birçok çelik gibi standart Çelik Motor Filo'da.

44 44 263
www.celikmotorfilo.com

SEÇİMLER YAKLAŞIRKEN KÜLTÜR-SANATI DÜŞÜNMEK

Görgün Taner / İKSV Genel Müdürü

Bu yıl Haziran ayında gerçekleştirilecek genel seçimler için hazırlıklar çok yakında hız kazanacak. Birkaç ay içinde siyasi parti liderleri, seçim bildirgeleri aracılığıyla programlarını halka aktarmaya başlayacak. Bu belgeler değerlendirilirken yoğunlukla ekonomik ve siyasal alana odaklanılsa da seçim bildirgeleri, siyasi partilerin Türkiye'nin kültür-sanat hayatının geleceğine nasıl baktığını anlamak için de bize önemli veriler sunuyor.

Parti programlarında ve seçim bildirgelerinde bugüne dek başlık altını doldurmaya yönelik, somut hedeflerle desteklenmeyen ifadelerle karşılaştık. Genellikle bir önceki seçim bildirgesinde yazılana eklemeler yapılarak “zenginleştirilen” bu bölümlerin bugüne dek kültür politikaları alanında çalışan kurum veya kişilerden destek alınmadan hazırlandığını ve partinin genel eğiliminin kültür-sanata yansıtılmış hâlden bir adım öteye gidemediğini söylemek mümkün. Hemen hepsi kültürel mirasın korunması konusunu farklı yöntemlerle irdeleyen

Seçim bildirgelerinde devletin kültür politikaları konusundaki rolünün nasıl şekil almasının öngörüldüğünü, gelecek döneme dair nasıl planlar yapıldığını ayrıntılı bir şekilde incelemek, tercih yaparken bizler için yol gösterici olabilir

bu bildirgelerde ortaya çıkan bir başka özellik de kültür-sanat alanında yapılabileceklerin mümkün olduğu kadar çok kültür merkezi binası inşa etmekten ibaret görülmesi oldu. Kültürel mirasın nasıl mekanizmalarla korunacağı, hâlihazırda olan yahut yapılması planlanan merkezlerin finansmanının nasıl sağlanacağı, programlamasının neye göre yapılacağı, kültür alanındaki genel finansmanın nasıl yönetileceği gibi soruların cevaplarını bu belgelerde bulmak ise genelde mümkün olmuyor.

Hâlbuki seçim bildirgelerinde devletin kültür politikaları konusundaki rolünün nasıl şekil almasının öngörüldüğünü, gelecek döneme dair nasıl planlar yapıldığını ayrıntılı bir şekilde incelemek, tercih yaparken bizler için yol gösterici olabilir. Peki, seçim bildirgelerinin kültür-sanat alanında hangi somut maddeleri içermesini beklerdik? İKSV'nin kültür politikaları çalışmaları kapsamında hazırladığı ve siyasi partilerle paylaştığı öneriler listesi, bu konuda bir kılavuz niteliği taşıyor.

Öncelikle, siyasi partilerin programlarında yurttaşların kültürel faaliyetlerin düzenlenmesine eşit bireyler olarak katılımı ve kültürün tüm yurttaşlar tarafından paylaşılabilmesi esasının yer alması gerekiyor. Kültüre katılım hakkı ve ifade özgürlüğü, devletin destek

mekanizmalarının oluşması ve sürdürülebilirliği için temel dayanak olduğundan, bildirgelere baktığımızda belki de ilk gördüğümüz şeyin sanatçının ifade özgürlüğü ile vatandaşın kültüre erişim ve katılım hakkının anayasal düzenlemelerle güvence altına alınacağı taahhüdü olmasını bekliyoruz.

Bildirgelerin favori konularından kültürel mirasa dair somut tanımlamalar ve koruma mekanizması önerileri de bildirgelerde görmeyi beklediğimiz maddeler arasında. Bu topraklardaki tüm kültürlerin ortak birikimi olan Türkiye'nin kültürel mirası, kültürel çeşitliliği korumak ve kültürlerarası diyalogu geliştirecek bir kaynak olarak görülebilir. Kültürel miras konusunda atılabilecek somut bir adım, UNESCO'nun Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nin imzalanarak yürürlüğe sokulması olabilir.

Kültür ve sanat eğitimi alanında da prensipler belirlenerek, sanat eğitimi, ulusal kültür ve eğitim politikalarının öncelikli konularından biri hâline getirilebilir. Kültür-sanatın, eğitimin önemli bir bileşeni olmasının sağlanması demokrasi ve insan haklarının gelişimini olduğu kadar ekonomik refah ve sosyal uyumu da etkileyecektir.

Tabii ki bütçesel düzenlemeler de öngörülmesi. Yapılabilecek düzenlemeler arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın genel bütçe içindeki payının %0,4'ten %1 gibi bir orana yükseltilmesi, vergilendirmelerde düzenlemeler yapılması, Milli Piyango gelirlerinin bir bölümünün kültür-sanat alanına tahsis edilmesi sayılabilir. Kültür ve sanatın finansmanı konusunda yapılabilecekler bununla da sınırlı değil. Sanatsal üretimin çeşitliliğinin artırılmasına yönelik fon ve teşvik mekanizmaları geliştirilerek, uluslararası standartlarda, kolay erişilebilir ve şeffaf bir sistem oluşturulması da hedeflenebilir.

Partilerin seçim bildirgelerinde görmeyi beklediğimiz bir başka konu da kültür politikalarının hangi düzeyde geliştirilmesini öngördükleri. Kültür yönetiminde merkezi bir sistem mi uygulanacak, yoksa yerelleşme mi esas alınacak? Kültür politikalarının kentlerin ve bölgelerin potansiyelleri, öncelikleri ve ihtiyaçlarına uygun olarak yerel aktörler tarafından geliştirilmesine ve hayata geçirilmesine olanak sağlanacak mı? Yerelleşme konusunda da hem Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yerel birimleri hem il özel idareleri hem de belediyelerin sorumluluk ve yetki alanları ayrı ayrı tanımlanarak verimli bir çalışma için gerekli koordinasyon sağlanabilir. Yine kültür mekânları ve altyapının geliştirilmesi için içerik gözetilmeden inşa edilen kültür merkezi binaları yerine, akustığı, yerleşimi,

teknik donanımı, sahnesiyle, kültür-sanat etkinlikleri için tasarlanmış mekânların yaratılması programlanabilir. Ayrıca hâlihazırda inşa edilmiş kültür merkezlerinin de ihtiyaçlara cevap verebilecek bir yönetim modeline kavuşturulması yönünde düzenlemeler öngörülebilir; kent konseyleri, sanatçı örgütleri, kültür alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve bu alanda çalışan profesyoneller karar mekanizmalarına dâhil edilebilir.

Seçim bildirgelerinde kültür politikaları açısından belirleyici olacak bir başka konu da yaratıcı endüstrilerin varlığının nasıl tanınacağı. Günümüz dünyasında yaratıcılığın öneminin artmasıyla ivme kazanan, istihdam yaratan, ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan yaratıcı endüstriler, artık kültür politikalarında merkezi bir konuma getirilmeli. Bu alanın ihtiyaçları ve gelişimi doğrultusunda sanatçılar ile bu endüstrilerde çalışanların sosyal hakları yasalarla güvence altına alınmalı, gerekli hukuki ve idari düzenlemeler yapılmalı.

Görüldüğü gibi kültür politikaları alanında partilerin benimseyebileceği çok sayıda prensip, belirlenecek onlarca kısa ve uzun vadeli hedef ve farklı konularda farklı yöntemler uygulanarak geliştirilebilecek pek çok eylem planı var. Kültür politikalarını kültürel mirasın korunması ve kültür merkezi inşası gibi konularla sınırlı tutmadan, örneğin ülkemizin uluslararası arenada varlığını git gide daha da kuvvetli olarak gösterdiği güncel sanat alanına dair planlamalar da yapılmalı. Bir yandan, TÜİK vasıtasıyla ulusal bir veri bankası oluşturulması ve bu alandaki bilgi birikimine yatırım yapılması da öncelikli olarak tüm bu planlamanın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için önem taşıyor. Ayrıca, partilerin kültür politikaları alanındaki prensiplerini belirlerken bu alanda tecrübesi olan kişi ve kurumların bilgi birikiminden faydalanma yolunu seçmesi gerekiyor. Önümüzdeki günlerde açıklanacak seçim bildirgelerini bir de kültür-sanat bütüncüyle okumakta fayda var. Bakalım bu bahsettiğim alanlardan ve somut hedeflerden hangileri partilerin bildirgelerinde yer almayı başaracak?

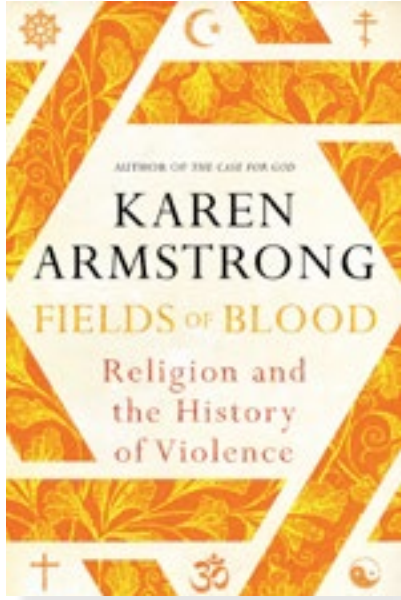
SAVAŞLARIN SUÇLUSU DİNSEL İNANÇLAR MI?

Cemal Yardımcı

İnsanlık tarihini kana boyayan onca savaşın sorumlusu dini inançlar mıdır? 11 Eylül sonrası dünyada, din adına işlenen vahşice cinayetler, dökülen kanlar düşünüldüğünde bu soruya olumlu cevap verenlerin sayıca çokluğu şaşılacak bir şey değildir. Karen Armstrong dinler ve savaşlar üzerine kitabının girişinde “dinin tarihteki bütün büyük savaşların ana nedeni olduğu” şeklindeki fikrin televizyon yorumcularından psikiyatrıstlere, taksi sürücülerinden seçkin üniversite profesörlerine kadar her türden insanın diline pelesenk olmuş yaygın bir görüş olduğunu söylüyor. Tarihte yaşanmış onca zulmün ve savaşların tek sebebinin din olmadığı gibi aşikâr ve basit bir olgunun farkında olanların bile çoğunlukla dinsel inançların insanları karşıtlaştıran ve savaşları kışkırtan saldırgan bir öz taşıdığına inandığını belirtiyor.

Karen Armstrong seküler dünyamızın bu yaygın önyargısını sorgulayan kitabının en başına çarpıcı bir imge yerleştiriyor: Antik çağ Yahudilerinin günah keçisi ritüeli, şehirde bir yıl boyunca yapılmış bütün kötülüklerin, günahların bir ayınle bir keçiye aktarılması

Yazar onca zulüm ve savaşın tek sebebinin din olmadığının farkında olanların bile çoğunlukla dinsel inançların savaşları kışkırtan saldırgan bir öz taşıdığına inandığını belirtiyor.

Karen Armstrong, Fields of Blood – Religion and the History of Violence (Kanla Sulanan Tarlalar –Din ve Şiddetin Tarihi), Londra: Bodley Head, Eylül 2014.

ve ahalinin günahlarını yüklenmiş keçinin şehir sınırları dışına, çöle sürülmesi. Yazara göre dini inançlar konusunda modern toplumda tam böyle bir şey yapılıyor. Modern toplumun karmaşık ve çok yönlü pek çok etkenin ortak ürünü olan çatışma, şiddet ve savaş gibi sorunların sorumluluğu dinsel inançlara yükleniyor. Böylece modern insan, eskiden günah keçisinin uzaklara sürülmesinden sonra hissedilen arınmışlık duygusuna benzer bir rahatlama ve kendinden hoşnutluğa bırakıyor kendini.

Armstrong yaklaşımını iki temele dayandırıyor. Bunların ilki savaşlara yol açan nedenlerin maddi ve toplumsal, ya da daha genel

olarak dünyevi kökenine ilişkin. Bu konuda modern antropolojinin veya Marksızmin teknolojik bakış açısıyla paralellikler taşıyan bir anlayışı var. “Avcı-toplayıcılar savaş dediğimiz örgütlü şiddeti uygulayacak güçte değillerdi; çünkü savaş onların imkânlarının çok ötesinde olan büyük orduları, sürekli önderliği ve ekonomik kaynakları gerektirirdi.” M.Ö. 8500 civarında, tarım toplumuna geçişle birlikte savaşları mümkün kılan bir bolluk ortaya çıktı. Bu nispi zenginlik aynı zamanda tarımsal üretimin güvenilmezliği, kuraklık, açlık, yağma imkânları şeklinde savaş gerekçelerini de yarattı. Yani,medeniyet, devlet ve savaşlar tarımla birlikte, tek bir paket halinde geldi. Küçük bir azınlığın toprakta çalışan büyük bir nüfusu denetim altında tutmak ve topraklarını genişletmek için zor kullanma eğiliminde olmasına dayanan tarım toplumu Armstrong’a göre tarihteki savaşların en büyük kaynağı. Sanayi toplumu ise hem devlet ve savaş konusunda bir yandan tarihin şekillendirdiği bu mirası devraldı, bir yandan da ulus-

devletler ve milliyetçilik, geleneksel sosyal yapıların hızla çöküşü, sömürgecilik gibi yeni şiddet ve savaş dinamikleri yarattı.

Dinsel inançlara dair tarihsel kavrayışı Armstrong’un yaklaşımının ikinci dayanağını oluşturuyor. Yazar bir dizi belirli inanıştan ve ibadete ilişkin kurallardan ibaret bir din anlayışının oldukça yeni olduğunu hatırlatıyor. Modern öncesi toplumlarda dinin daha geniş ve daha muğlak olduğunu, hayatın her alanına nüfuz ettiğini, avlanmadan zar oyunlarına, astronomiden çiftçiliğe, şehir planlamasından ticarete, bugün en dünyevi görünen faaliyetlerin bile kutsallıkla ilintili görüldüğünü vurguluyor. Elbette devlet idaresi ve savaşları da kapsayan bu duruma yol açan şeyin eski insanların dünyevi olan ile olmayan arasındaki farkı anlayamaması olmadığını, esas sebebin insanların her yerde anlam aramasından, yaptıkları her şeyeaşkın bir değer yükleme ihtiyacından kaynaklandığını belirtiyor.Armstrong’a göre din insanların gündelik yaşamlarında eksik olmayan zorluklara olduğu gibi, olağan dışı afetlere, savaşlara, yaşanan acılara da anlam yüklüyordu. Din bir yandan medeniyetin kaçınılmaz olarak yanında taşıdığı şiddeti kutsallıkla donatmasıyla devletlerin için vazgeçilmez ideolojik boyutunu oluşturuyor, bir yandan da sadece insanlara tahammül gücü vermekle kalmıyor, saldırganlık güdüsünü sınırlıyor ve merhamet ve anlayış eğilimlerini besliyor, karşılıklı saygı ve dayanışma içinde birlikte yaşamayı öne çıkaran bir toplumsal düzen oluşturuyordu.

Modern toplumda inancın günah keçisi yapıldığı gözlemleriyle başlayan kitap, “sorunun ‘din’ adını verdiğimiz çok farklı veçhelere sahip etkinlikte değil, insan doğamızda ve devletin doğasına yerleşik şiddette yattığını” belirterek bitiriyor. Bu iki önerme arasında ise tarihin başlangıcından bugüne uzanan ve dünyanın dört bir köşesinde dolaşan muazzam bir tarihi panorama sunuyor. Tarım toplumuna geçiş ve Mezopotamya uygarlıklarından günümüze, Gılgamış Destanı’ndan El Kaide bombacılarına uzanan bir panorama.

Büyük bir birikim ve akıcı bir dil ile dokuduğu bu tarihsel anlatıyı Karen Armstrong üç bölüme ayırmış. İlk bölümde “Başlangıçlar” başlığı altında Sümerler, Akadlar, Asurlardan yola çıkıp, Zerdüşt’ün İran platosu üzerinden sayısız tanrısıyla Hindu panteonu ve Buda’sı ile Hindistan’a uzanıyor. Konfüçyüs’ün Çin’ine uğrayıp tekrar Orta Doğu’ya İbranilerin tarihine geri dönüyor.

Karen Armstrong, 18 yaşında başladığı Katolik rahibelik hayatını yedi yıl sonra terk ederek daha kişisel ve mistik bir Hristiyanlık inancını benimsedi. Oxford’da Saint Anne College’da İngiliz Dili öğrenimi gördükten sonra öğretmen olarak çalışırken yazdığı rahibelik deneyimini anlatan özyaşam öyküsüyle tanındı. Kitabının başarısının ardından bağımsız yazar ve araştırmacı olarak çalışmaya başladı. Dinsel inanç ve geleneklerin ortaklıkları üzerine yoğunlaştı; Yahudilik, Hristiyanlığın ve İslam’ın yanı sıra Hinduizm, Budizm ve mitolojiye uzanan alanlarda yazdığı kitaplarla yaygın bir ün kazandı. Dini inanışların ortak ahlaki değerlerini temel alan ve her türlü dinsel ve ahlaki gelenekten insanları şiddet, nefret ve aşağılamaya karşı birleşmeye davet eden Merhamet Beyannamesi ile uluslararası bir hareketin öncüsü oldu. (www. charterforcompassion.org)

Kitabın ikinci bölümünde, modern öncesi dönemde Hristiyan ve İslam toplumlarına, bu coğrafyanın çatışmalarla dolu tarihi ele alınıyor. Hristiyanlığın “Roma barışının” hüküm sürdüğü ülkelerde din şehitleri vererek yayılışı, Bizans ile Hristiyanlığın imparatorluk dini haline gelmesi, İslam’ın doğuşu ve yayılışı, Emevi, Abbasi, Selçuklu tarihleri, Haçlı seferleri ve Müslümanların cihadı, devletler, çatışmalar ve savaşlar merkeze alınarak inceleniyor.

Modern dünyanın doğuşunu, seküler dünya görüşünün egemen hale gelişini ve bu sürece fundamentalist itirazları konu alan üçüncü bölüm “Modernite” başlığını taşıyor. Bu bölüm, keşifler çağında yeni kıtaların kolonileştirilmesi ve bugünkü Avrupa’yı şekillendiren mezhep savaşlarıyla başlıyor ve dinin politik alanın dışına itilmesine ve toplumsal işlevinin yeniden tanımlanmasına odaklanıyor.Batı dünyasında gerçekleşen bu dönüşüm ve bunun Batı dışındaki toplumlara etkileri ışığında Dünya savaşlarını, Holokost ve Filistin’i, Hint yarımadasındaki iç savaşları, İran’daİslam devrimini, Yugoslavya’yı, Afganistan’ı, Irak’ı ve bugünündünyasındaki “küresel cihat” ve “teröre karşı savaş”ı ele alıyor.

Sergilediği bu devasa tarihsel tablo ile Karen Armstrong din, devlet ve savaşlar arasındaki karmaşık ilişkiye dair kendine özgün bir tezi kanıtlamaya çalışmaktan çok seküler Batı kamuoyundaki yaygın önyargıları ve gizli varsayımları açığa çıkarmaya ve yanlışlamaya uğraşıyor. Bu önyargıların ilki dini inançların çatışma ve şiddeti destekleyen bir değişmez doğası olduğu ve dinin sosyal hayatta geriletildikçe barışa alan açılacağı kabulü. Güncel olaylarla öne çıkan ikinci önyargı İslam'ın bütün dinlerdeki bu olumsuz potansiyeli vahim boyutlarda taşımakta olduğu. İster reforme edilmiş Hristiyanlıkla, ister egemen seküler anlayışla karakterize edilsin, Batı'nın şiddet bagajını büyük ölçüde geride bıraktığı, dolayısıyla dünyaya düzen verme konusunda ayrıcalıklı bir konumda olduğu fikri, yazarın karşı çıktığı üçüncü örtük varsayımı oluşturuyor. Armstrong bu önyargıları çürütmeye çalışırken sayısız tarihsel örnek üzerinden aynı inancın nasıl tamamen ters eylem çizgilerine ilham verdiğini ortaya koyuyor.

Kitapların gücünü tartarken çoğu zaman kişinin dünyaya bakışını nasıl değiştirdiğine başvurulur. Dinsel inançlar,

Armstrong yaklaşımını iki temele dayandırıyor. Bunların ilki savaşlara yol açan nedenlerin maddi ve toplumsal, ya da daha genel olarak dünyevi kökenine ilişkin

din, toplum, siyaset ilişkileri yetişkin bir kişinin dünyayı anlamlandırmasına ilişkin en temel fikirleriyle bağlantılı olduğu için bu konudaki bir kitabın tek başına insanın dünyasını değiştirmesi çok zor. Ancak hem inanılmaz zenginlikteki içeriğiyle, hem de yaklaşımındaki dürüstlük çabası ve yumuşak üslubuyla Karen Armstrong'un Kanla Sulanan Tarlalar –Din ve Şiddetin Tarihi kitabı, fikirlerinizi alt üst etmese de, hemfikir olduğunuz ve olmadığınız noktalarda görüşlerinizi etkileyecek, bakış açınıza bir derinlik ve ölçülülük kazandıracak nitelikte bir kitap.

İsterseniz Türkiye'de isterseniz Kazakistan'da Siz sadece planlayın...

Siz sadece yatırımlarınızı ve ticari faaliyetlerinizi planlayın, gerisini işletmenize özel, hızlı finans çözümleri sunan BankPozitif'e ve JSC BankPozitiv Kazakhstan'a bırakın.

Nesilleri yetiřtiren Eyüboęlu'ndan,
gelecek nesiller için yeni bir okul:

Burçak Eyüboęlu Batı Ataşehir Kampüsü

Eğitim sistemini uluslararası programlarla destekleyen
Eyüboęlu, Atatürk ilkeleri doğrultusunda 45 yıldır
geleceğin vizyon sahibi nesillerini yetiřtiriyor.

**Burçak Eyüboęlu Anaokulu, İlkokulu ve
Ortaokulu'nun yer aldığı yeni kampüsümüz
2015-2016 eğitim-öğretim yılında
Batı Ataşehir'de açılıyor.**

Eğitime adını veren okul Eyüboęlu'nda,
parlak bir gelecek yeni nesilleri bekliyor.

Eğitim: Eyüboęlu

Accredited by CIS

eyuboglu.k12.tr

0216 522 12 12

